UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00103226 7
PN
2747
N48

SCENEN DRAGER

ROBERT NEIIENDAM

SCENEN DRAGER

HISTORISKE BILLEDER FRA TEATRET

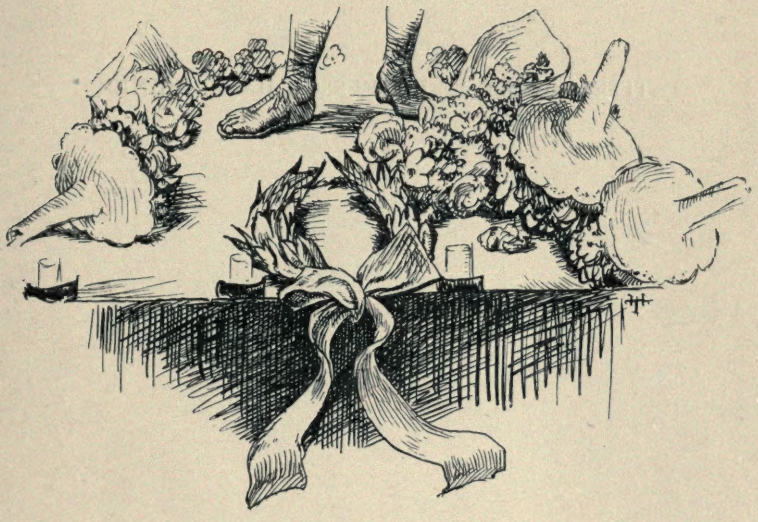

KØBENHAVN
J. L. LYBECKERS FORLAG
1915

TITELVIGNET AF PROFESSOR HANS TEGNER

PN
2747
N48

LIBRARY
NOV -1 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN

INDHOLD

EVENTYRERSKEN
(Louise Rasmussen) 3

LYSTEN UDEN EVNEN
(Adam Oehlenschläger som Skuespiller) ... 51

FORFÆNGELIGHED OG GALSKAB
(Kong Christian d. VII og Hofteatret) 79

ET IMITATIONSTALENT
(Charlotte Phister født Oehlenschläger). 111

Anmærkninger og Henvisninger 134

EVENTYRERSKEN

LOUISE RASMUSSEN

I

I Fødselsstiftelsens Daabsprotokol for Aaret 1815 staar under d. 21. April som Nr. 337 opført et Pigebarn, der døbtes Dagen efter og fik Navnet:

KRISTINE LOUISE RASMUSSEN.

Saa fattig var Lensgrevinde Louise af Danners Oprindelse. Som et Nummer kom hun til Verden og indførtes i en Protokol blandt andre Uægtebørn. Hendes Moder havde end ikke sit eget Rum at føde hende i.

Faderen, Mægler Gotthilf Ludevig Køppen, en gift Mand, tilhørte en indvandret Slægt, der var forgrenet baade i Tyskland og Rusland; da Louise Rasmussen blev født, havde han i sit Ægteskab to Børn, en elleveaarig Dreng, Adolph Ludvig, og en lille Pige. Mægler Køppen sad vistnok i gode Kaar; ved hans Død i 1832 gav Skiftekommissionens Registrering af hans Ejendele Indtrykket af et solidt Borgerhjem. Enken averterede i »Adresseavisen«, at han endte »et virksomt Liv efter lange og haarde Lidelser«.

Der var en Eventyrers Blod i hans Søn. Han begyndte med at sidde beskedent som Skriver i Toldkammeret, men gav sig snart til at flakke rundt i Europa, hvor han samlede sig Kundskaber, særlig af historisk og geografisk Art,

blev en Tid Lærer under Kong Otto ved det militære Akademi paa Ægina, senere i Piræus, og kom i Midten af Fyrrerne tilbage til København, hvor der ingen Virksomhed fandtes for en Mand, der havde forladt de slagne Baner og uddannet sig paa fri Haand. Saa drog Adolph Ludvig Køppen til Nordamerika og udnyttede sine Kundskaber om det gamle Athen og Attica som Lærer ved lærde Institutter og Universiteter, men da han erfarede, at den danske Prins Vilhelm havde Udsigt til Grækenlands Trone, dukkede han atter op i København og blev Prinsens Lærer i hans nye Hjemlands Sprog; han fulgte med Kong Georg til Athen og endte dèr sit urolige Liv som Kongens Bibliotekar.

I hans Halvsøsters Karakter og Evner genfinder man nogle af de samme Egenskaber, der betingede hans Løbebane: Forstand, Ærgerrighed, Vilje, Sprogtalent, Perfektibilitet. Det fælles fremmede Blod løb i deres Aarer. Livet gav disse københavnske Børn, der maaske næppe kendte hinanden, Adgang til de store Muligheders Land, og de forstod hver paa sin Maade at udnytte Tilfældet; Skriveren blev en Konges Lærer, Barnet Nr. 337 fra Daabsprotokollen blev en Konges Hustru.

Kristine Louise fik sin Moders Pigenavn, det baade i Lyd og Udseende saare danske Navn Rasmussen. Moderen hed Juliane Caroline og var en to og tyveaarig Tjenestepige, udgaaet fra Folkets jævneste Lag; hendes Moder ernærede sig endnu mange Aar senere som Vaskerkone. De smaaborgerlige Træk, som fandtes i Grevinde Danners Karakter, stammer sandsynligvis fra det mødrende Ophav; Evnerne, der drev hende frem, var hendes Arv fra Faderen.

Efter Louises Fødsel ernærede Moderen sig ved Sy-

ning, og senere blev hun Pyntekone ved det kgl. Teater; det var rimeligvis dèr, at hun traf Snedker Johannes Jensen, som ved Siden af sin Profession var Teaterkontrollør; omkring 1830 blev de gift, og Mandtalslisten 1840 udviser, at de havde tre Børn. Men allerede i Sommeren 1826 var det lykkedes Moderen at faa den da 11aarige Louise anbragt som Elev paa Pierre Larchers Danseskole, og Barnets »Lykke« syntes dermed gjort — det kunde jo snart bidrage til sit Underhold.

Balletten befandt sig dengang, mellem Galeottis Død og August Bournonvilles Hjemkomst fra Frankrig, i en lidet heldig Overgangstid; ingen betydelige Kunstnere præger disse Aar; Fremtiden laa i Svøb; paa den Skole, hvor Louise Rasmussen traadte ind, gik nogle Børn og unge Mennesker (Lucile Grahn, Andrea Møller (Kretschmer), Hoppe, Füssel), som senere under Balletdigterens Styre skulde skabe den danske Ballets Ry. Men »de sex Aar, hvori Larcher dirigerede Balletten (1823—29), var dens allersletteste Periode ved vort Theater«, skrev August Bournonville mange Aar senere til Direktionen. Tonen var raa, og lave Instinkter sad til Højbords. Der var den mest grelle Modsætning mellem den smilende Ynde, man søgte at fremstille paa Scenen, og de Følelser, man nærede for hinanden bag Kulisserne. Slagsmaal var ikke ualmindelige. En Aften i December 1826 foer Danserinden Anne Poulsen løs paa Solodanserinden Marie Werning, »som havde bagtalet hende løgnagtig hos Hr. Larcher, lig et rasende Menneske, og slog hende af alle Kræfter i Ansigtet«. De to Furier lod Blodet flyde i Børnenes Paasyn. Jomfru Werning »forsvarede« sig saa godt hun kunde, men hun forsikrede senere Direktionen, at hun kun havde

handlet i Nødværge. Det var imidlertid ikke Smaating, det drejede sig om, thi Jomfru Poulsen fremviste en Lægeattest, der bevidnede, »hvor stor Jomfru Wernings slette Opførsel havde været«. Hun truede med at faa sin Ret hos Øvrigheden, og medens de begge paaberaabte sig deres Anciennitet, havde Direktionen travlt med at jævne Stridigheden. Saadanne Optrin hørte til Bestillingen. Fru Heiberg, der omtrent samtidig frekventerede Skolen, fortæller i sine Erindringer, at Larcher, »denne lille slikkede Person, der ligesom Jean de France var kommet hjem fra en Pariserrejse med nye Moder og et nyt Navn«, udøvede et sandt Tyranni mod Børnene, som han pryglede med en Spanskrørstok for at skaffe sig Respekt. En Dag lod han Eleven Julie Fredstrup bortvise, fordi hun ikke sagde Tak for en beskeden Gage, han havde indstillet hende til. Da han spurgte hende, om hun intet havde at takke for, svarede hun: »Jeg har været ved Teatret saa længe uden nogen Løn, saa jeg tror at have fortjent samme uden derfor at have nødig at takke nogen«. Hvorefter Larcher bad Direktionen straffe hende til »Eksempel for de andre« — der alle havde nejet og takket. Naar Fru Heiberg senere i Livet saa en brutal Kusk maltraktere en Hest, der maaske var klogere end Kusken, tænkte hun paa Larchers Danseskole, hvor hun ofte var Hesten og han Kusken. »Mangen en Hest bliver ødelagt i en raa Kusks Haand, og mangt et Barn i en saadan Lærers«, skriver hun. Elevernes Stilling var slavisk, og Undervisningen, de fik i Kunsten, var ikke præget af Aand. Grundlinjen i den var Respekt for det mangehovedede Væsen, der kaldes Publikum, de lærte Forstillelse og ydre Høflig-

hed paa Bekostning af den individuelle Udvikling, som ganske blev overladt til Hjemmet.

Men hvordan var vel Louise Rasmussens Hjem? Forholdene medførte, at den Paavirkning, hun udsattes for, var spredt og tilfældig; hun groede vildt, men frodigt, og lærte tidlig at stole paa det simple Mod og at klare sig ved egen Hjælp. I Barneaarene var hun vistnok mest overladt til Mormoderen, den tidligere omtalte Vaskerkone, som Kirkebogen ved Louises Konfirmation kalder hendes Plejemoder; hos den gamle Kone, der var Enke efter en Arbejdsmand Rasmussen i Kongens Køkken, har den opvakte Pige sikkert hørt alskens Køkkentrappehistorier fra Christian d. VII's og Frederik d. VI's Hof, Historier, som kan have paavirket Barnets Fantasi. En Tid havde hun Ophold paa Amagertorv hos en velhavende Snedkermester Monsees, hvis Kone hun i Breve kalder for Tante; i en Skrivelse til hende, dateret Odense Slot d. 9. Marts 1847, altsaa mange Aar senere, da Louise Rasmussens Forhold til Kronprins Frederik begyndte at blive kendt, skrev hun: »Til Dem, min bedste Tante, staaer jeg i en evig Gjeld, og det glemmer jeg ikke; som en Moder har De vist Dem imod mig; da jeg trængte, aabnede De mig et Hjem i Deres Huus, og det vil bestandig staae mig i en kjær Erindring.« Hun skiftede Opholdssted og vænnede sig til at være dèr, hvor man bedst havde Plads til hende. Og hvert Sted opdagede hun et nyt Stykke af Verden. Men Danseskolen var Midtpunktet i hendes Barndom, Teatret hendes egentlige Hjem.

Louise Rasmussen hørte i Modsætning til Johanne Luise Pätges til de Børn, som trivedes paa Skolen. Hun var ikke taus og forknyt, hendes Sjæl skælvede ikke

som en Mimose ved den mindste Berøring, men hun tilhørte uden Tvivl den Ungpigetype, der har let til hastige Svar, selv naar ingen spørger; hun har været frisk og simpel, ledet af den saakaldte »sunde Fornuft«. Hendes velskabte Arme og Ben maatte synes et godt Stof i en Dansemesters Haand; Ansigtet beherskedes af det fyldige, askeblonde Haar og de blaa, udpræget nordiske Øjne, men dets Linjer røbede alle Dage Proletaren; de klodsede Træk og den noget fladtrykte Næse egnede sig ikke for Scenen, men Munden var frisk med et djærvt Udtryk. Da Arkæologen Worsaae mange Aar senere ønskede Bissens ikke forskønnende Buste af hende opstillet i Frederik d. VII's Værelse paa Rosenborg, sagde hun: »Nej, Hr. Professor, den faar De ikke. Jeg véd fuldt vel, at mit Ansigt kun meget lidt egner sig til malerisk Gengivelse, men til plastisk passer det slet ikke«.

Kun kort Tid efter Optagelsen paa Danseskolen kom hun i praktisk Virksomhed paa Scenen. Den 18. September 1826 medvirkede hun for første Gang i Tyskeren Wolffs lyriske Drama »Preciosa«. Hvad hun forestillede, fremgaar ikke af Plakaten, men hun har vel gjort Tjeneste i den »tilhørende Dans«. Den askeblonde Pige blev snart en af de meget benyttede blandt Balletskolens Elever; allerede i den første Sæson optraadte hun baade i »Aprilsnarrene« og »Kong Salomon og Jørgen Hattemager«, og for hver stum Medvirken hævede hun de stipulerede to Mark. Men naar Nicolaj Bøgh lader hende agere Engel i Dahléns Ballet »Armida«, hvori H. C. Andersen og Johanne Luise Pätges spillede Trolde, saa er han ikke paa historisk Grund; i 1826 havde H. C. Andersen forlængst bekæmpet sin Skuespillerlyst, ligesom den nævnte Ballet

var opført fem Aar før Louise Rasmussen blev antaget. Den 2. September 1828 stod hendes Navn første Gang paa Plakaten udfor »En Page hos Paris« i »Romeo og Julie«, netop hin Aften, da Konfirmandinden Jomfru Pätges spillede Julie som et Barn, »der synger en dejlig Sang uden at kende Noder«. Pagen siger nogle alvorlige Sætninger paa Kirkegaarden i sidste Akt; at den 13aarige Pige blev valgt til at tolke dem, er et Vidnesbyrd om hendes kvikke Hovede og udviklede Skikkelse. Teaterarkivet gemmer endnu hendes Kvittering for den aftenlige Rigsdaler, som var Elevernes Betaling for Smaaroller; med fast Barnehaand har hun skrevet:

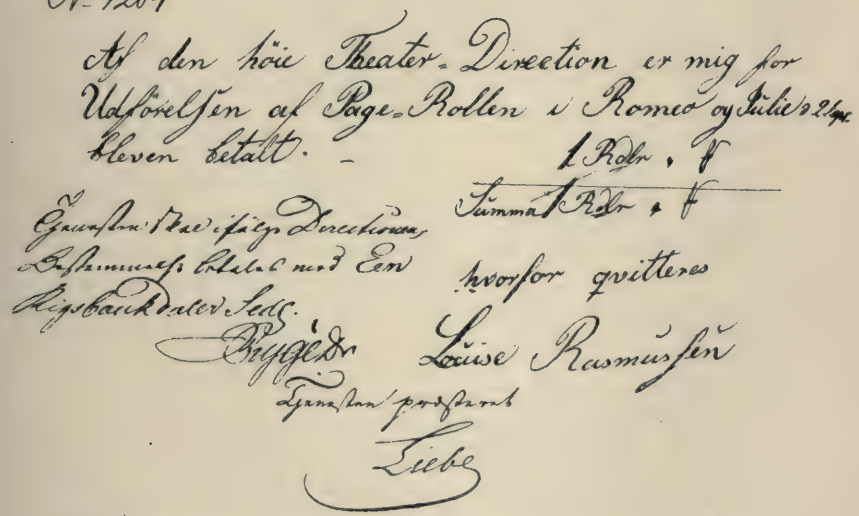

Kvitteringen er paategnet af Økonomiinspektøren, Dr. Ryge og af Regissør Liebe (Rigsark.).

Teatertjenesten levnede hende ikke megen Tid til at erhverve sig Skolekundskaber. Desmere beundringsværdigt er det, at hun alligevel senere i Livet formaaede at føre en Konversation paa Tysk og Fransk. Hver Morgen maatte hun til Danseundervisningen paa Hofteatret, og næsten hver Aften svandt hen med at figurere i brogede Optrin baade i Ballet, Opera og Skuespil. Tilfældet vilde, at hun stod paa Scenen, da »Elverhøj« opførtes første Gang ved Festen i Anledning af Formælingen mellem Frederik d. VI's Datter, Vilhelmine, og Prins Frederik. 22 Aar senere var det Balletbarnet, som blev Prinsens Hustru.

Teatrets Gage- og Forfremmelseslister viser, at Louise Rasmussen var en flink og paapasselig Elev, der i de første Aar opnaaede den samme Paaskønnelse som sine Kammerater, hvis Navne endnu lyser i Ballettens Historie. 6 til 10 Rdlr. i Sæsonducør var ganske vist kun en beskeden Opmuntring, men Forholdene var jo smaa ved Frederik d. VI's Teater. En Ekstrafortjeneste paa 3 Mark om Maaneden fik hun hos Toldassistent Grahn, mod at følge den lille Lucile fra Teatret til hendes Hjem paa Christianshavn. Imidlertid, da August Bournonville var kommet tilbage fra Frankrig og havde overtaget Balletmesterposten, var Louise Rasmussen blandt de Elever, som fra Larchers Undervisning overgik til hans Skole. Ogsaa denne Fornyer var tilfreds med hendes Arbejde og Fremskridt; den 1. August 1830 skrev han hendes Navn paa en Fortegnelse over dem, »der var at opmuntre til næste Sæson«, hvorefter hun opnaaede fast Elevgage — 30 Rdlr. om Aaret — fra Oktober Maaned s. A. Hun var nu næsten en voksen Pige og gik til Præsten; Stifts-

provst H. G. Clausen, der søgte at paavirke sine Tilhørere i Retning af en sund og fornuftig Pligtlære, konfirmerede hende i Frue Kirke den 9. Oktober 1831, som den femtende blandt otte og tyve andre jævne Folks Døtre. Med den Sans for Orden og Sparsommelighed, der var hende medfødt, har hun sikkert været net og pynteligt klædt for de 20 Rdlr., som Teaterdirektionen efter Skik og Brug gav hende til »Udstyr«. Efter sit sekstende Aar havde hun Ret til de saakaldte »Skopenge« og til 25 Rdlr. i »Vognpenge«, og for hver Sæson, der gik, blev hendes økonomiske Stilling forbedret; hendes Navn findes stadig paa Listerne over de »duelige, flittige og velfortjente Subjekter, som særlig var værdige til Direktionens Opmærksomhed med Hensyn til Ansættelse, Forfremmelse og Tillæg«, og i Sommeren 1835 skrev den i en Indstilling til Kongen bl. a., at saafremt »Hans Majestæt maatte bevilge Figurantinden Madame Bechmann Afsked, troede Direktionen at maatte, efter Dansedirecteur Bournonvilles Forslag, indstille Eleven Jomfru Rasmussen til Ansættelse i den vacante Figurantinde Plads«. Denne Indstilling underskrev Frederik d. VI den 8. August 1835 paa Frederiksberg Slot, hvorefter Louise Rasmussen, 20 Aar gammel, var Kgl. Figurantinde — Balletdanserinde kaldes i vore Dage Stillingen — med 120 Rdlr. i aarlig Gage fra 1. Juli at regne.

Men hvordan var hun som Danserinde? Paa Baggrund af Livets senere Tilskikkelser kalder Fru Heiberg i sine Erindringer hende en af de »ringeste og talentløseste«, og hun flaar hende til Skindet ved at tilføje, at hun »ikke var smuk, ikke god, i høj Grad intriguant og ærgerrig«. Grevinde Danners Hjælpsomhed, der i hvert Fald

i de senere Aar var uden politiske Motiver, og hendes storslaaede testamentariske Gaver modsiger Fru Heibergs Angreb paa hendes Godhed; da Grevinden døde 16 Aar før Etatsraadinden, kan Frederik d. VII's Stiftelse og Tjenestepigeskolen paa Jægerspris dog næppe have været hende ukendt, og hvad Beskyldningen for tarvelig Stræben angaar, saa var Fru Heiberg mindst ligesaa »intriguant og ærgerrig« i Teatrets mindre Verden, som Grevinden var det i Statens. Fru Heibergs Had er vistnok betinget af en letkøbt Forargelse, hun har — som saa mange af hendes Samtidige — ikke kunnet eller maaske ikke villet se Grevindens personlige Værdi for den degenererede Mand, der var Landets Konge, og naar der i hendes Bedømmelse af Forhold og Personer er et privat Moment med i Spillet, er hun i sit Værk blottet for Evnen til objektiv Historieskrivning. Grevinde Danner led vel paa sin Side af simpel Misundelse over den aandeligt overlegne Stilling, Fru Heiberg indtog paa Grund af sit sceniske Geni og sine personlige Egenskaber i Samværet med Landets betydeligste Mænd. Hun kunde bruge fornærmelige eller smagløse Udtryk om hende — det lykkedes ikke altid Grevinden at hindre, at Parvenuen skinnede igennem den ved Flid og Beregning erhvervede Politur. De to Damer var begge udgaaede fra Folkets jævneste Lag, de kendte hinandens Virkemidler og Oprindelse, næppe i Frastand, som Fru Heiberg skriver, og de naaede begge, men ad videst forskellige Veje, Samfundets Tinder. De har sikkert haft nogle sjælelige Kim tilfælles.

Efter al Sandsynlighed havde Louise Rasmussen intet Talent for den Kunst, hun næppe af Lyst, men af øko-

nomiske Grunde var kommet til at dyrke. Naar en Danserinde ikke kan naa frem i første Plan, mangler hun i Reglen Elevation og Evnen til at kunne svæve, den, som i Balletteknikken kaldes »Ballon«. Hun skal ogsaa have Rytmesans og kunne danse paa Taaspidserne, og dersom ikke Hændernes, Armenes og Overkroppens Stillinger nøje svarer til de Pas, der udføres, mangler hun Gratie. Dertil kom, at Louise Rasmussens gemytlige Ansigtsudtryk kun daarligt passede til Dansens Skønhedskrav; men til Gengæld svarede hendes kunstneriske Ærgerrighed til hendes Evneløshed — hvilket ingenlunde altid er Tilfældet. Hendes Stemme findes ikke i det Skrig om Roller, Gageforbedring, virkelige eller indbildte Krænkelser o. s. v., som Personalet opsendte i Ansøgninger, der endnu gemmes i Arkivet. Hun, som siden stræbte efter den første Kvindestilling i Landet, var paa Teatret uden Ambition og naaede aldrig at udføre et selvstændigt Parti, men forblev et menigt Medlem af Corps du ballet, en navnløs, der gjorde sin Gærning mere af Pligt end af Kærlighed. Teatret kan ikke undvære paapasselige Figuranter, der danner Rammen om de Kunstnere, Folk ser. Og paapasselig og flittig var Louise Rasmussen, Instruktørerne brugte hende overalt; de kunde stole paa hende, som fra Barnsben havde faaet indpodet scenisk Tugt og Respekt for Publikum. Derfor blev hun ogsaa efter Ansættelsen stadig nævnet blandt de »værdige« til Direktionens Opmærksomhed: 1839 havde hun 180 Rdlr., og 1841 naaede hun 220 Rdlr. i aarlig Gage.

Der gaves hende rig Lejlighed til at indsuge Teaterluften i de seksten Aar, hun tilhørte Komediehuset paa Kongens Nytorv. Det respektløse Railleri i det Skjulte

og den servile Høflighed i det Synlige, der som Ukrudt trives bag Kulisserne paa Alverdens Teatre, skærpede hendes Forstand paa Mennesker og øvede hendes Tunge. Hun lærte den Kunst at tie og den at tale. Aften efter Aften havde hun rig Lejlighed til at studere betydelige Skuespillerinders Virkemidler; hun hørte Anna Nielsens Konversation og saa Henriette Jørgensens Salondamer paa nært Hold, og den ydre Anstand, Balletskolen forlenede hende med, bidrog i ikke ringe Grad til senere hen i Livet at muliggøre hendes Forvandling. Flere Memoireforfattere, f. Eks. M. V. Brun, fremhæver efter Ophøjelsen hendes »fornemme Nedladenhed« og skriver, at hun altid forstod at give sit Ansigt det til Lejligheden passende Udtryk og at tale med en vis Højhed, baade indsmigrende og deltagende, og Kristian Zahrtmann kalder hendes Fremtræden »skøn og kongelig«, og selv for hans Malerøjne forstod hun »stolt glidende at nedlade sig paa en Stol«.

Der er ingen Tvivl om, at hun havde tilegnet sig disse Færdigheder paa Teatret. Figurantinden fra Scenens mangfoldige kongelige Optrin blev i Øvelsen, da hun paa en fremtrædende Plads agerede fornem Dame ved Landets virkelige Hof. Intet Under, at Arveprins Ferdinand allerede fra Bryllupstaflet kunde berette, at Grevinden »var meget veltalende og slet ikke forlegen«. Hun havde Rutine.

Generalmajor C. F. v. Holten og Indenrigsminister M. H. Rosenørn har i deres »Erindringer« bragt til Torvs, at Bournonville lod Louise Rasmussen fjerne fra Teatret paa Grund af Utugt. Inden disse Forfattere, som ifølge deres Stilling maatte krumme Ryg for Grevinde Danner, medens

Kongen levede, sendte denne grove Beskyldning til Efterverdenen, burde de aktmæssig have undersøgt hendes tjenstlige Forhold paa Teatret. Et andet Billede vilde i saa Fald have mødt dem. Men ved at give den Plads, har de fundet Udtryk for Aristokratiets Opfattelse af og Syn paa hendes tidligere Liv og Virksomhed, om hvilken en anden Memoireforfatter fra samme Samfundslag, Geheimestatsminister C. E. Bardenfleth, skriver, at den »helst maatte ønskes ganske overgiven til Forglemmelse«. Alt taler for, at Beskyldningen er løs og uvederhæftig. Først og fremmest modsiges den af Forfremmelseslisterne, ifølge hvilke hun stadig steg i Gage efter de gældende Regler, og hendes Afsked har, som det senere vil ses, ingenlunde Karakteren af en »Fjernelse«. Men et saa udfordrende Livseventyr undgaar naturligvis ikke en Mængde »Historier«. Folk vil nødig give Slip paa den Godtkøbsviden, hadefulde Skribenter som W. I. Karup og Fr. Schaldemose saa deres Fordel ved at bringe til Torvs. Et lascivt Vers som dette for Eks.:

> »Stor Lykke hun gjorde i Musernes Tempel;
> Balletmesteren trykte Fuldendthedens Stempel
> paa hende og knap havde det fundet Sted
> før andre Kjendere trykkede med«

i Schaldemoses Pamflet »Rasmusine eller den belønnede Dyd« var tilstrækkelig til at bringe Liv i en Mængde Sladder, der som bekendt har Vinger og maaske derfor Svingkraft gennem flere Generationer.

At opfatte Louise Rasmussen som en Allemandstøs, der planløst gav efter for tilfældige Luner og Indfald, er altfor elementært; hun vilde i saa Fald snart være strandet og rimeligvis gaaet til Bunds. Hun var tværtimod en be-

regnende Natur, der forstod at drage Fordel af sine Omgivelser; faa har som hun vidst at gennemføre en Plan med en maaske ikke sympatisk Snildhed og Udholdenhed; der var Kræfter, Vovemod og Realitetssans i dette sunde Pigebarn, som baade ejede Forstand og Temperament. Teatret blev hende en ypperlig Forskole til Livet; hun kendte sin Besøgelsestid og forlod det, da hun havde fundet den ærgerrige og kloge Mand, som blev hendes Vejleder paa Togtet opad i Samfundet. Hvornaar hun første Gang traf den jævnaldrende, velsituerede Bogtrykker og Skriftstøber Carl Berling, lader sig vel ikke sige med Bestemthed; maaske har Mødet fundet Sted i det dramatiske Selskab »Holbergs Minde«, hvor mange Forbindelser mellem Datidens unge Mennesker blev knyttet. Fra 1830 medvirkede hun baade som Skuespillerinde og Danserinde i Selskabets Forestillinger, som først gaves i »Kalkeballen« i Lille Kannikestræde og senere hos en Restauratør paa Kongens Nytorv Nr. 206. En Kvittering fra April 1834 udviser, at hun fik 3 Rdlr. for at udføre »Caroline, en ung Bankier Frue« i Scribes Lystspil »To Aar efter Brylluppet«, en Rolle, som Anna Nielsen spillede paa det kgl. Teater. »Det skal være mig en Glæde at yde Selskabet min ringe Acistanse, naar kon min Tid vil Tillade det«, skrev hun til Selskabets Formand.

I Aarene 1832—41 boede hun hos Mormoderen i en 2 Værelsers Lejlighed paa 1ste Sal i Borgergade Nr. 105; Huset, der dengang ejedes af Kobbersmed Bau, har nu Nr. 36. Ifølge Meddelelse fra Værtens Søn, den i 1914 afdøde 88aarige Kobbersmedemester W. Bau, besøgte Carl Berling — ogsaa i Selskab med Prins Frederik — hende dèr i Hjemmet før Midten af Trediverne. Det er altsaa

rigtigt, hvad C. E. Bardenfleth formoder, at Prinsens Bekendtskab med Louise Rasmussen stammer fra den Tid, da han særlig beærede hendes fire Aar ældre Kammerat fra Balletskolen, Jensine Weiner, med sin Opmærksomhed. Hos hende søgte han en flygtig Trøst for sit ulykkelige Ægteskab med Prinsesse Vilhelmine, og for hende gik han i Forbøn hos Frederik d. VI, da han som Straf for begaaede Forseelser i Marts 1834 blev »forvist« til Jægerspris. Hans Samvær med Louise Rasmussen var maaske nok i de første Aar noget spredt og tilfældigt, men desto fastere var hendes Forhold til Berling, der, som Holten skriver, »havde uindskrænket Magt over hende«. Men de passede paa, at Prinsen ikke tabte dem af Syne; under hans Ophold i Fredericia skrev hun Breve til ham, hvori hun — efter hendes egne ikke selvironiske Ord til hans Historieskriver H. P. Giessing — advarede ham mod »alskens Individer, der forstod at drage ham til sig, og berørte Strenge, hvis Toner fængslede hans bedre Jeg«, og i Foraaret 1840 var Venskabet i hvert Fald blevet saa stærkt, at de fik ham til at anbefale hendes Stedfader, Kontrollør Jensen, til Billetkassererposten ved Teatret i følgende ikke egenhændige Brev til Chefen:

»Da jeg har bragt i Erfaring, at Billetcasserer Gall er død, og da Controlleur J. Jensen, om hvem jeg under mit Ophold i Kjøbenhavn talede med Deres Høivelbaarenhed, har indgivet en Ansøgning om denne Post, hvilken i Copie følger vedlagt, saa tillader jeg mig atter at bringe mit Ønske for denne længe tjente Mand i Deres Høivelbaarenheds Erindring, da denne Leilighed forekommer mig passende til at see ham forsørget i en Stilling, til hvilken

han ved sin Tjenestetid og hidtilværende Ansættelse synes qvalificeret.

Odense Slot den 14de April 1840.

Deres velvilligste
FREDERIK
Kronprinds.«

Men Teaterchef Levetzau havde Mod og Rygrad nok til at afslaa Kronprinsens Ønske, idet han i sit Svar udviklede Aarsagen:

»... De Egenskaber, som i Særdeleshed udfordres hos det Individ, der attraaer den omhandlede Post, ere, foruden Hurtighed i at kunne expedere Billetkjøberne, en høi Grad af Redelighed og Ubestikkelighed samt en høflig Adfærd imod dem, der ønske at erholde Billetter tilkjøbs. Men hvad Jensen angaaer, da er han i Aaret 1834, medens han var ansat som Controlleur ved Gallerie-Logerne, greben i den Mislighed, at han har indladt en Uvedkommende i Logen, hvisaarsag han, deels paa Grund heraf, deels som Følge af, at der oftere var ført Klage over hans uhøflige Adfærd mod de Skuespilbesøgende, entledigedes fra hans ovenmeldte Function. Vel har Jensen senere erholdt en Dagspost ved Billetudsalget og en Aftenpost paa Maskinloftet, men ved disse Bestillinger kan der ingen Mislighed begaaes, ligesom der ei heller kræves nogen særdeles Høflighed i Omgang ...«

Imidlertid, Jensen kom ikke til at »dø Kandestøber«; efter Prins Frederiks Tronbestigelse endte han sine Dage som Toldassistent.

Louise Rasmussens Afgang fra Teatret foregik i en Stilhed, der svarede til hendes inferiøre Stilling. Fredag d. 8. Januar 1841 dansede hun som sædvanlig i Balletten »Valdemar«, men tre Dage senere sendte hun Regissøren følgende Paaskud for Tjenestefritagelse:

»Uagtet jeg indtil dette Øieblik, Kl. 1 Middag, endnu ikke ved Buddet Schmidt har modtaget nogen Tilsigelse til i Aften, holder jeg det dog for Skyldighed imod Dem — da jeg af Avisen har seet, at Torréadoren skal gives i Aften — at underrette Dem om, at jeg, siden jeg sidst dandsede i Baletten Waldemar, har ligget og endnu maa blive liggende til Sengs, som Følge af den voldsomme Forkjølelse, jeg har paadraget mig.

forbendtlegst
Louise Rasmussen.«

Den 11. Januar 1841.

Men den virkelige Grund til hendes Udeblivelse var uden Tvivl, at hun bar et Barn under sit Hjerte. I de følgende Maaneder kvitterede Carl Berling for hendes Gage paa Teaterkontoret, og d. 5. Juni — Landets senere Grundlovsdag — fødte hun ham i Landsbyen Flakkebjærg ved Slagelse en Søn, der, opkaldt efter Kronprinsen, i Daaben fik Navnet Frederik Carl Christian Louis Berling; Kirkebogen anfører, at Barnet blev frembaaren af Moderen, »udflyttet Jomfru L. C. Rasmussen«, og at Fadderne vare: »Institutforstander Stephansen af Holsteinsminde, Skolelærer Hansen i Skjørpinge og Forstander C. Møller af Flakkeberg Institut samt dennes Kone«. Efter at Louise Rasmussen var blevet Moder, optraadte hun ikke mere;

maaske var hendes noget kortlivede Figur blevet for svær, eller maaske kunde hun ikke længer taale Dansens Anstrengelser, i hvert Fald var hun i de følgende Maaneder »paa Grund af en svag Helbredstilstand« fritaget for Tjeneste; udpaa Efteraaret ønskede Direktionen Teaterlægens Erklæring angaaende hendes fremtidige Arbejdsevne, og Dr. med. Lund skrev da følgende Attest, der maaske ikke var uden Betydning for hans samtidige Avancement til Kronprinsens Livlæge:

»Ifølge Hr. Kammerherrens Anmodning til mig at afgive en Erklæring angaaende den Knæskade, hvoraf Figurantinden Jomfru Rasmussen lider, tillader jeg mig herved at meddele: at bemeldte Jfr. Rasmussen paadrog sig for omtrent fem Aar siden i Theatrets Tjeneste en Knæskade, der dengang hævedes ved de anvendte Lægemidler. Senere have flere Gange ved at anstrænge Benet indfundet sig Smerter, der i de sidste 6 Maaneder have været meer vedholdende, og have berøvet hende det fri Brug af Benet, som er nødvendigt for en Dandserinde. Da saavel den paa Frederiks Hospital anvendte Cur, som den hun senere hjemme har været underkastet, har været frugtesløs, saa er det usikkert saavel om hun nogensinde vil blive fuldkommen tjenstdygtig for Theatret, som hvor lang Tid hermed forinden maatte medgaae. Paa Grund heraf troer jeg, uagtet alle ydre Kjendetegn paa dette Sygdomstilfælde mangle, det meest overeenstemmende med Theatrets Tarv, at hun indstilles til Entledigelse.

Dette har jeg den Ære herved allerærbødigst at meddele.

J. Lund.«

Kjøbenhavn d. 16. Novbr. 1841.

Paa sædvanlig Maade indstillede Direktionen i Juni 1842 til Kong Christian d. VIII, om Jfr. Rasmussen maatte blive afskediget, da »hendes Helbred er, hvad Theatrets Læge, Dr. Lund, har bevidnet, ikkun svag, og hun i over et Aar ingen Tjeneste har kunnet gjøre«, og fra August s. A. blev hun, 27 Aar gl., sat paa Aftægt med den halve Gage, 110 Rdlr., i aarlig Pension.

II

»Efter to mindre lykkelige Giftermaal traf den Mand, der ifølge Forsynets uransagelige Villie og uden at vi ere blevne adspurgte, er bleven sat til at beherske os som Konge, et Fruentimmer, som han syntes om og som passede for ham. En Forbindelse opstod, der blev inderligere og inderligere; da den nævnte Dame var af en dygtig Characteer og en klar Forstand, fik hun efterhaanden et betydeligt Herredømme over Hs. Majestæts Hjærte, sandsynligviis ogsaa over hans Huusvæsen . . . . Der er ingen Tvivl om, at denne Dame i Dyd saavel som i menneskelig Udvikling overgaaer mangfoldige Dronninger og mangfoldige hovmodige og forargede Borgerfruer; den hele »Dyd« er et Product af meget forskjellige Omstændigheder, hvoraf de økonomiske ere de væsenligste . . .«

Frederik Dreier i »Samfundets Reform«, 1852.

Alle Sunde er som oftest lukkede for den, der fra Scenens Verden søger ud til en borgerlig Eksistens. Paa Teatret gaar paa en Maade alle Døre indad, og der er ligesom Lim paa Trapperne; man lever et Liv, som ikke ligner Livet i det øvrige Samfund. Omgangsformerne er andre — hverken værre eller bedre —, men mere egen-

artede. Den, der har levet sin Ungdom paa Teatret, glemmer let det virkelige Liv, og for den, som fik sin Opdragelse og Uddannelse dèr, er Springet ud i Realiteternes Verden ingenlunde let. Men Louise Rasmussen formaaede det i Kraft af sin Vilje, sin Forstand og sin Tilpasningsevne.

Endnu var hendes og Carl Berlings dristige Fremtidsplaner ikke modnede. Kronprinsen var Aaret før bleven viet til Prinsesse Caroline Charlotte Mariane af Meklenborg-Strelitz, og Ægteskabet stod endnu i de skønne Forventningers Tegn. Louise Rasmussens Tid var endnu ikke kommen. Hun havde i saa Fald ikke behøvet at rejse til Paris for at uddanne sig til Modehandlerinde. Der er ingen Tvivl om, at hun benyttede Tiden dernede til med Flid og Dygtighed at erhverve sig Kundskaber, som gik ud paa at muliggøre en selvstændig Eksistens i København.

Efter nogle Maaneders Ophold i Seinestaden underskrev hun til Københavns Magistrat følgende Breve, som Berling havde formet, og hvori deres Forstand ikke fornægter sig. De véd, hvorledes man skal fremstille en vanskelig Sag; hun er beskeden, ydmyg, og søger at vække medlidende Følelser:

»Det er kun i dybeste Ærbødighed, at jeg vover at henvende mig til den høie Magistrat i Kjøbenhavn med nærværende Ansøgning om Bevilling til at maatte forfærdige Modepynt og dermed drive Handel, og jeg tillader mig allerærbødigst at henlede den høie Magistrats Opmærksomhed paa, at jeg, som er uden Forældre, er saa langt fra at have nogensomhelst Understøttelse fra min Familie,

at jeg meget mere maa ernære en gammel, affældig Bedstemoder; dette er vel hidtil lykke[de]s mig ved utrættelig Flid, men da jeg frygter en sørgelig Fremtid, naar jeg fremdeles skal være afhængig af Andre, har jeg tænkt at etablere mig selv og har derfor anvendt et erholdt Laan til at reise hertil Paris, hvor jeg for Tiden opholder mig, for at perfectionere mig i min Kunst, hvortil er given mig fortrinlig Leilighed, da jeg er ansat hos en af de berømteste Modehandlerinder, Madslle Charpentier, hvor jeg for Tiden arbeider, og hvis Attelier er meget søgt.

Ukjent med Forholdene har jeg alt i Foraaret ladet leie Boutik og Værelser til Octbr. Flyttetid d. A., idet jeg troede, at det var enhver, der havde lært og forstod Modepynt og Handel, tilladt at etablere sig; da jeg imidlertid senere fra Hjemmet har erfaret, at dette maa være Gjenstanden for en Ansøgning, tillader jeg mig at benytte en Landsmands Hjemreise[1] for at fremsende denne, bedende den høie Magistrat naadigst tage Hensyn til den sørgelige Forlegenhed, jeg vilde komme i med den Boutik, jeg har leiet, og de Varer, jeg her har bestilt paa Fabrikken, dersom mit ærbødige Ønske enten ikke skulde blive opfyldt, eller dets Opfyldelse forsinket, da ikke alene det lidet, jeg ved mange Aars Flid selv har samlet, men ogsaa det Laan, man i Tillid til min Dygtighed har gjort mig, for at jeg kunde etablere mig, uigjenkaldelig vilde være tabt.

Gjentagende vover jeg at erindre om at denne Stilling, — som jeg har lært, og hvortil jeg har offret Tid og Kræfter, saa at jeg, gaaende i mit 30te Aar, alt er meget svagelig, — er den eneste, hvori jeg har nogen Udsigt at komme gjennem Verden, hvorfor jeg, for i mit Fag at

[1] Carl Berling.

blive saa fuldkommen som mulig, har vovet saa meget ved denne for mig saa kostbare Reise.

Paris, den 19de Juli 1844.

Allerærbødigst

Louise Rasmussen.«

Til

Den høie Magistrat i Kjøbenhavn.

Paa Ansøgningen skrev Generalkonsul Delong:

»Jeg undertegnede Ridder af Dannebrogen og af Æreslegionen, Geheimelegationsraad, og Hans Majestæt Kongens General Konsul herstæds bevidner, og det ifølge Mademoiselle Louise Christine Rasmussens Forlangende, at hun egenhændigen har underskreven den her vedstaaende Ansøgning, og at hun, som hun i samme siger det, for nærværende Tid arbeider herstæds hos Modehandlerinden Madlle Charpentier.

Paris den 19. Juli 1844.

Delong.«

Og endelig bevidnede den tidligere omtalte Snedkermester og Husejer Monsees:

»At det er overeenstemmende med Sandheden, hvad Ansøgerinden har anført saavel om sin trængende, forældreløse Stilling og svagelige Helbred, hvor hun ved egen Flid har maattet hjulpet sig frem, samt at det forholder sig aldeles rigtig, at hun har leiet Boutik med Værelser, hvilke hun ifølge Contract er forbunden at tiltræde til October Flyttetiid, det bevidnes herved, ligesom hendes

Ansøgning paa det varmeste anbefales som i høieste Grad værdig til Bønhørelse.

Kiøbenhavn d. 14. August 1844.

H. Monsees.«

Magistraten sendte Ansøgningen til »Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlaugets« Kendelse, hvis Oldermand O. P. Thorsen — Michael Wiehes Svigerfader — var af den Mening, at den burde besvares med et »fortjent Afslag«. Hans Grunde herfor giver et lille Begreb om Synsmaaderne i Voldenes København: »Modehandler Bevillinger ere ikkun forbeholdne aldrende og svagelige Fruentimmer, som virkelig er trængende og ikke paa anden Maade kunne finde Erhverv; men dette er langtfra Tilfældet med Supplicantinden, der ikkun er 29 Aar gl. . . . afhvisaarsag det derfor er bedre for hende, om hun søgte sit Udkomme ved at conditionere eller arbeide for Andre, der sikkert vilde afgive et bedre Resultat end ved selv at hengive sig til Modehandleriet, der ofte ikkun tjener til Luxus Udbredelse og Indtrængen i Andres Handelsrettigheder«. Oldermanden troede ikke paa hendes Sygdom, »som jo ikke havde hindret hende i at rejse til Paris«. At leje en Butik før man havde Bevilling, stemplede han som »mildest talt uklogt«.

Men da Louise Rasmussen efter Hjemkomsten havde erfaret Afslaget, skrev hun (Berling) i samme ydmyge Tone en ny Ansøgning, dennegang om en indskrænket Bevilling:

»Det vil være den høie Magistrat i behagelig Erindring, at jeg under 19 Juli d. A. fra mit daværende Opholdsted Paris, har indsendt en allerærbødigst Ansøgning om i Kjøbenhavn at maatte anlægge og drive Modehandel.

Det var derfor med dyb Smerte, at jeg ved min Hjemkomst hertil for nogen Tid siden maatte erfare, at Magistraten havde troet ikke at burde bevilge min allerærbødigste Ansøgning.

Da jeg herved bliver sat i en yderst sørgelig Stilling, idet jeg, som Fruentimmer, ubekjendt med Forholdene maa tilstaae at have begaaet den Uforsigtighed alt i Foraaret at have ladet leie Boutik etc. etc., hvilken jeg er pligtig at tiltræde førstkommende Octbr. Flyttetid, samt under mit Ophold i Udlandet og navnlig i Paris har bestilt endeel Modeller og Mønstre, som deels alt ere, deels snart ville ankomme og som maae betales; saa at det er indlysende, at jeg vilde lide et for mig overordentlig Tab ved ikke at kunde begynde denne Handel, saa vover jeg paa nye hos den høie Magistrat at ansøge om Tilladelse til at maatte anlægge Modehandel, om ogsaa saadan en Bevilling kun skulde indskrænke sig til Forfærdigelsen af og Handel med alleslags Dame-Hatte og Hovedpynt samt broderede Sager, istedetfor den mere udvidede Bevilling, hvorom jeg først havde gjort mig Haab og ansøgt.

Da det er en tiltagende Svagelighed, der gjør mig — der, uden Understøttelse fra min uformuende Familie ene maa ernære min 76aarige Bedstemoder — det til en Nødvendighed at etablere en Handel, inden det bliver for sildigt, og jeg bliver aldeles uskikket dertil, saa tillader jeg mig at vedlægge en Attest fra min Læge, Bataillonschirurg Ørsted, hvoraf vil sees, at jeg lider af en tiltagende Øiensvaghed, der er saa betænkelig, at den sætter mig ud af Stand til fremdeles at ernære mig ved personligt, vedholdende Haandarbeide, hvorfor jeg, som ovenfor

anført, har søgt den Udvei at etablere mig for ikke at gaa til Grunde.

Og derfor vover jeg at haabe, at Magistraten vil lade mig blive den Naade tildeel at see mit allerærbødigste Andragende bevilget; jeg har i saa lang Tid og med saamegen Flid søgt at uddanne mig til denne Stilling; jeg har anvendt en Deel af det mig til min intenderedde Handel velvillig gjorte Laan til at reise til Paris, for der at perfectionere mig i min Kunst | : Rigtigheden heraf bekræftes af Generalconsul Delongs Attest, der er vedhæftet min Ansøgning af 19. Juli : | og jeg har sat hele mit Haab til dette Foretagende, saa at min fremtidige, timelige Velfærd vil beroe paa den høie Magistrats Beslutning i denne Sag.

Kjøbenhavn den 30te Septbr. 1844.

Allerærbødigst
Louise Rasmussen.
Dybensgade 189.«

»At Jomfru Luise Rasmussen for et Par Aar siden har havt Ledevand i Knæet, der har efterladt en Svækkelse i dette, og nu lider af en i de senere Aar tiltagende nervøs Øiensvaghed, bevidnes af

S. Ørsted
Bataillonschirurg.«

Kbhvn. d. 17. Septb. 1844.

Louise Rasmussen havde med Rette Forstaaelsen af, at hendes tidligere Stilling ved Teatret særlig i Forbindelse med den Kendsgerning, at hun var Moder uden at være gift, let kunde blive farlig for Ansøgningen, og derfor fandt hun det formaalstjenligt foruden Lægeerklæringen

at vedlægge følgende Attest fra Stiftsprovst Tryde ved Frue Kirke:

»Jomfrue Lovise Christine Rasmussen, der opholder sig hos sin Bedstemoder, Enkemadam Rasmussen, Dybensgade Nr. 189, har oftere søgt Herrens Bord her i Menigheden og er mig fra meget paalidelige Mænd bekjendt som en sædelig, strebsom og agtværdig Pige.

Kbvn. d. 22. Aug. 1844.

E. Tryde.«

Magistraten sendte atter Begæringen til Laugets Kendelse, og Oldermanden gentog sit Afslag. Han advarede atter imod at »formere Antallet af Modehandlerinderne med et saa ungt Subject, hvis Udvortes aldeles ikke røbede nogen Svagelighed«. Den 7. September blev Bogtrykker Berling, som uden Tvivl var Louise Rasmussens Laangiver, tilsagt at give Møde paa Raadstuen — formodentlig for at erfare Magistratens endelige Afslag. I hvert Fald har baade han og hun havt en Følelse af, at en Nægtelse var i Vente; men Parret vidste ogsaa, paa hvilken Maade den endnu kunde undgaas. De rejste begge til Fredericia, hvor Kronprinsen tilbragte et ensformigt Liv som Garnisonens Chef; hans Hustru havde nylig forladt ham for aldrig mere at vende tilbage. Hvad der skete i de følgende Dage fremgaar af nedenstaaende egenhændige Breve:

»Til

Jomfru L. Rasmussen.

Er det en Drøm, er det en Virkelighed, jeg har havt i Nat, saaledes sidder jeg nu her og grubler [og] seer paa

de scharmante Presenter, jeg i Nat har erholdt, saa [?] er jeg ude af mig selv af Hendrykkelse; føler jeg paa mig og andet, saa troer jeg, det er en kjær, inderlig kjær Drøm, thi det forekommer mig endnu, at det Væsen, jeg meest elsker her paa Jorden, min Louise, var hos mig og ovenikjøbet voldtog mig med sin Kjerlighed.

Ja Louise, aldrig er jeg nogensinde i mit Liv bleven saa consterneret som i Nat, da jeg mødig og tret af Dagens Besværligheder kom hjem og fandt Dig og Carl [Berling] hos mig; jeg vilde slet ikke troe, at det var muligt, at I saaledes paa en saa kjerlig Maade vilde overraske mig, og uendelig Taknemlig er jeg Eder derfor.

Nu maa jeg slutte med at sige Dig, elskede Louise, at der idag er stor Parade Kl. 12, og at jeg møder der, hvis Du har Lyst at møde mig eller see [mig] enpasent i Cavallerie Uniform med Caske, saa gaaer jeg derhen Kl. $11^3/_4$ med mine Officerer.

Din taknemmelige

Fredericia d. 8de Septr. 1844. FRITZ[1].«

»Til

Geheime Etatsraad, Overpresident og Polithi-Schef Kjerulff,

Storkors af Dannebroge og Dannebrogs Mand.

Deres Høivelbaarenhed.

I Anledning af en fra Jomfrue Louise Christine Rasmussen til Kjøbenhavns Magistrat om Tilladelse [til] at drive Modehandel indkommen Ansøgning datteret Paris d. 19. Juli og forsynet med Paategning af General-Consul Delong, vilde jeg være Deres Høivelbaarenhed meget forbunden, om

[1] Kronprinsens Ungdomsnavn.

De vilde Drage (!) Omsorg for, at Bevillingen udferdigedes forinden October Flyttedag dette Aar og for øvrigt Clausuleredes fordeelagtigt for Ansøgerinden.

Da Ansøgerinden er gaaet i Compagnie med Mademoisellen Le Charpentier i Paris, ønsker Hun Bevillingen udferdiget med Tilladelse at benytte Fimaet (!) Le Charpentier et Comp.

Deres velvilligst hengivne
FREDERIK K. P.«

Fredericia d. 9. Sept. 1844.

Overpræsidenten modstod ikke dette kongelige Ønske. Paa Tværs af Oldermandens Indstilling og sikkert til Laugets Harme gav han d. 15. November 1844 Louise Rasmussen Bevilling til »saalænge hun i ugift Stand forblev« at forfærdige og sælge Modepynt bestaaende af »Damehatte og Kapper samt broderede Arbejder«. Endelig havde hun naaet sit foreløbige Maal, og med sædvanlig Iver og Energi startede hun nu i Vimmelskaftet en Forretning, der baade i Anlæg og Reklame brød nye Baner, og som paa sit lille Omraade bidrog til Livet i Fyrrenes vaagnende København. Hun gav Butikken et internationalt Præg, ligesom hendes Avertissementer i »Berl.-Tid.« var affattet baade paa Dansk og paa Fransk:

»Magazin
for Pariser Modevarer
Vimmelskaftet Nr. 20.

Hovedstadens Damer tillader jeg mig herved at underrette om, at jeg under Firma Emmy Lecharpentier et Comp. har aabnet et Magazin for Pariser-Modevare, af

Damehatte, Coiffürer, Kapper m. M., i den nyeste og reneste Smag, og Alt forfærdiget af de bedste Stoffer. Under mit Ophold i Paris har jeg været saa heldig at træffe et Arrangement med det berømte Modemagazin hos E. Lecharpentier, hvorefter jeg ved Assistence af Mademoiselle Emmy Lecharpentier er istand til at følge enhver Nuancering i den Pariser-Modeverden og altid vil være forsynet med de nyeste i Paris meest søgte Modeller. Jeg er saaledes istand til at give Alt den nyeste Tournure og tør sikkert haabe ved en omhyggelig Udførelse af Alt, hvad der anbetroes mig, at vinde de ærede Damers Tilfredshed, som jeg herved tillader mig til at indbyde til at tage mit Attelier i Øiesyn.

Louise Rasmussen.«

Kjøbenhavn, den 22 November 1844.

Den nye Modehandlerinde spekulerede altsaa i Københavnerindernes Smag for franske Moder, og i Overensstemmelse hermed ansøgte hun Kancelliet om Tilladelse til at føre Pariserfirmanavnet »Emmy le Charpentier et Co«. Kancelliet sendte Begæringen til Magistraten, hvorfra man gentagne Gange forgæves anmodede hende om at bevise sin juridiske Ret til at antage det franske Firmas Navn. Endelig d. 24. Maj 1845 svarede hun, at hun »vel var fuldkommen vis paa, at Mll. le Charpentier var enig med hende i, at hun førte hendes Firma, men at hendes Skrivelser dette betræffende ei egnede sig til Fremlæggelse«. Paa Grund af de manglende Beviser afslog Magistraten hendes Ønske.

Samtidig med Butikkens Aabning sendte hun en anden Ansøgning til det Kgl. General-Toldkammer og Kommerce-

kollegium om at faa et femaarigt Patent paa Eneberettigelsen til at forfærdige og sælge mekaniske Damehatte, hvis Fabrikation »hun smigrede sig med at have gjort fuldkommen«. Hattene var konstruerede saaledes, at selv »den kostbareste og eleganteste Damehat ved Hjælp af en egen i dens Indre anbragt Mekanisme kunde nedlægges i en flad Æske og derved med Lethed transporteres paa Reiser«. Da hverken Bestyrelsen for den polytekniske Læreanstalt eller Kgl. Fabrikdirektør Rawert havde noget at indvende mod Opfindelsen, som stammede fra Frankrig, bevilgede Christian d. VIII d. 5. Febr. 1845 Patentet, mod at hun i 2 Eksemplarer indsendte en Beskrivelse med Tegning af Mekanismen, samt forpligtigede sig til inden et Aar at begynde Fabrikationen og »senere dermed vedblive«.

Den sidste Del af Kravet opfyldte hun som bekendt ikke. Men hun indsendte den forlangte Redegørelse, der endnu opbevares i Kommercekollegiets Arkiv, og som giver Oplysning om, hvorledes en saadan Hat kan laves. Opfindelsen blev averteret i Bladene; om hun tjente Penge paa den, kan vel næppe oplyses. En anden af hendes Ideer vakte større Opsigt og benyttes den Dag i Dag: I Butikkens Vindu anbragte hun en »drejende Voxdame« i udsøgt Toilette, og dette Paafund blev et udmærket Samtalestof for Datidens Københavnere. Nogle var forargede, andre beundrede Dukken, — men alle skulde de se den. Louise Rasmussen viste sig ikke alene som en dygtig Forretningsleder, men hun ejede ogsaa foruden Fingernemhed en medfødt Farvesans, som hendes Virksomhed ved Teatret havde udviklet. M. V. Brun roser hendes Smag og Talent, der sandsynligvis var bleven

mere paaskønnet i Nutidens store Modemagasiner. Under al denne Foretagsomhed glemte hun sin »tiltagende Svaghed« og Øjensygdommen; hun levede op og saa lyst paa Livet — og løj sig tre Aar fra, da hun skulde opgive sin Alder paa Folketællingslisten 1845. Den gamle Mormoder delte ogsaa denne Periode med hende i Værelserne bag Butikken.

Den 23. Januar 1846 skete en Begivenhed, som senere Skribenter, der vilde Grevinden til Livs, uden historisk Baggrund har benyttet til Ramme om hendes første Møde med Kronprinsen. W. I. Karup lader i Romanen »Hovedstadens Mysterier og Aabenbarelser« Ildebranden i Vimmelskaftet opstaa om Natten; efter at Vægternes Brandraab har kaldt Folk sammen, kommer Prinsen ridende paa sin graa Skimmel for som »Æresbrandkaptain« at kommandere Sprøjterne, hvorved Forfatteren lader ham faa Øje paa »den forføriske Modehandlerinde«, som er stedt i Fare, og Fr. Schaldemose nægter sig heller intet, naar han aabner sit tidligere citerede Heltedigt »Rasmusine«, der maaske har en vis kulturhistorisk Interesse som Bidrag til Belysning af, hvad Folk dengang troede var sandfærdig Cronique scandaleuse, med følgende uhøviske Vers:

»Og nu en Sang om en Figurantinde,
som blev gjort om til en naadig Grevinde
ved Hjælp af to Lægge, to Laar og en Brand,
som ganske forplumred' en Høiheds Forstand«.

— Branden i Vimmelskaftet opstod om Eftermiddagen Kl. 3 paa et Snedkerværksted i Baghuset til det Sted, hvori Louise Rasmussen havde Butik, og da der fandtes et Bomuldsvæveri i Ejendommen, fik Ilden rig Næring, og flere af

de tilstødende Sidebygninger blev et Rov for Luerne. Dagspressen kaldte Branden »den stærkeste, som i lang Tid var set i København«; men Kronprinsen omtales ikke som nærværende blandt Tilskuerne. Louise Rasmussens Lyst til at optræde fornægtede sig ikke ved denne Lejlighed; i »Berl.-Tid.« for d. 26. Januar indrykkede hun følgende Tak til Publikum:

»Da jeg ved det sørgelige Uheld, der ramte mig afvigte Fredag ved Ildsvaaden i Vimmelskaftet Nr. 20, saavel hos de omboende Familier som mange Andre, mødte en Deeltagelse og Assistence, der altid vil blive mig i uforglemmelig Erindring, opfylder jeg en kjær Pligt, ved herfor at aflægge min forbindtligste Tak.

Louise Rasmussen
Modehandlerinde.«

Efter Branden flyttede hun til Vimmelskaftet Nr. 8, — og ikke, som Holten skriver, til Hotel Tottenberg i Vingaardsstræde — og dèr drev hun endnu i Foraaret 1847 sin Forretning. Fra den nye Bolig sendte hun d. 20. April 1847 skyldige 20. Rdlr. til Prokurator Kraft, idet hun meddelte ham, at hun var »hjemkommet fra en Forretningsreise«. Af hvilken Art, denne Rejse har været, ses af det tidligere (Pag. 7) citerede Brev, dat. Odense Slot, til Mad. Monsees, hvori hun bl. a. fortæller, at hun har tilbragt en overmaade glad og tilfreds Tid i Odense, »af Ømhed og Godhed bestandig omgiven«. Brevet slutter med disse Linjer:

»De er den eneste, for hvem jeg ingen Hemmeligheder har, og derfor er det kjært for mig at kunne give Dem

den Meddelelse, at her gjøres Alt, for at gjøre mig tilfreds, hvilket jeg ogsaa er, og det ville være meget utaknemlig af mig, om jeg ikke var det. Og nu: Lev ret vel, og glæd mig med et par Ord, som De maaskee vil give til Berling, som da besørger dem til mig . . .

Deres taknemlige

Louise«.

Nu var Planen lagt.

»Her gjøres Alt, for at gjøre mig tilfreds . . .« Bag disse diskrete Ord skjulte sig heftige Kampe mellem Kronprinsens Følelser og hans Omgivelsers Advarsler. Man opbød Alt, for at standse Louise Rasmussens voksende Indflydelse paa ham, men alle Bestræbelser var forgæves. Hans Ungdomsven, C. E. Bardenfleth, der dengang var Stiftamtmand i Odense, skriver, at Kronprinsen nu var »saaledes omspændt af denne Qvindes Garn, at han i Henseende til sine huuslige Forhold aldeles intet Hensyn tog til Udtalelser fra dem, hvem han tidligere villigen havde laant Øre«.

Det vil med Ord, som rummer Forstaaelse, sige, at han elskede hende og ikke længer kunde undvære hende. Saa lod han Omgivelserne haabe og advare og fandt sig i, at de en Tid for Velanstændighedens Skyld fjernede hende fra Slottet i Odense — for bagefter desto heftigere at besøge hende i hendes nærliggende Bolig. Den æstetiske Christian d. VIII blandede sig ikke i Sønnens private Liv; ud fra det for ham karakteristiske Synspunkt, at hun var »saa forbandet styg«, mente han, at Forholdet ikke vilde vare længe. Han havde personlige Erfaringer i saa Henseende. Han og alle de andre dømte ud fra

deres egne Følelser; man tænkte mere over Virkning end over Aarsag, og ingen bestræbte sig for at se med Kronprinsens forelskede Øjne.

III

»... »Jeg veed, hvad min Hustru i lange Aar har været mig, og jeg siger ogsaa: Gud velsigne Dig, min Kone!« Af en Tale af Frederik d. VII paa Jyllandsrejsen 1852.

Les extrêmes se touchent: Kronprins Frederik var den sidste Mand af en degenereret Slægt, Louise Rasmussen var en Opkomling uden Aner. Han var fra Fødslen godt begavet, men en sørgelig Tilbøjelighed havde tidligt hindret hans Forstandsevners Udvikling. Der var de største Modsætninger i hans Natur; han levede i Stemninger, ligefra lidenskabelig Heftighed til fuldkommen Ligegyldighed, fra pirrelig Selvfølelse til sløv Selvopgivelse. Han kunde være godmodig, jævn og lunerig, men til andre Tider var han usand og handlede i grov Brutalitet eller Vildskab. Han ejede ingen Modstandskraft, hverken overfor fremmed Indflydelse eller overfor sine egne Indskydelser, og denne Mangel paa sjælelig Ligevægt vakte ofte Tvivl om hans Sindstilstand var normal. Hoflivet fængslede ikke dette bredt anlagte Friluftsmenneske, som helst søgte jævne Folks Selskab. Hans tidligere Hustruer, disse formelle og uerfarne Prinsesser, sarte som Sèvresporcelæn, havde ingen Tilknytning haft til hans urolige Hjerte; de kendte kun Livets smukke og gode Sider; deres Forestillingskreds var en sigtet Verden, hvor Bundfaldet var holdt i Afstand. De stødtes tilbage af

det uslebne i hans Væsen, hvilket netop gjorde ham tiltalende i jævne Folks og udannede Kvinders Øjne. I Louise Rasmussen fandt han den Kvindetype, som ene formaaede at fastholde hans uregelrette Natur. Hun var indenfor sin Begrænsning et førstehaands Menneske, hendes Niveau var Proletarens, men hun kunde iklæde sit Væsen den gamle Verdens Form. Hun fængslede ham ved sit simple Mod, der var betinget af Styrke, ved sin praktiske Overlegenhed og aandrige Plathed; hendes Forstand og Livserfaring tillod hende at følge ham gennem alle Stemninger og til afvekslende at give efter for og overvinde hans fantastiske Luner. Hun virkede jævnende, normaliserende paa hans ubeherskede Sind, og selv hendes Fjender maa indrømme, at hun nærede Hengivenhed for hans Person og søgte at regulere hans Trang til Drik. Med Rette kaldte han hende sin »Skytsengel«.

Den 20. Januar 1848 døde Christian d. VIII, og d. 9. Februar noterede Adjudanten F. G. v. Müller i sin Dagbog: »Louise Rasmussen boer hemmelig paa Christiansborg. Om Aftenen har Kongen Whistparti hos hende«. Hemmeligheden blev snart en Historie, som alle kendte. I de bevægede Martsdage søgte han Raad hos hende; hun var baade hans Dyveke og Sigbrit. Og nu steg hun og Berling opad og tog efterhaanden alle Magtens ydre Tegn i Besiddelse. Et sidste Minde om Teatertiden, Figurantindepensionen, gav hun Afkald paa, og d. 20. September 1848 blev hendes Navn efter Kgl. Bevilling og »i Analogi med flere lignende Tilfælde« forandret til Fru Danner. »Louise Rasmussen« var dermed for bestandig stedet til Hvile, og »Fruen« agtede ikke som hun at leve i det Skjulte. Ved at invitere de lunerige Skuespillere Kristian

Mantzius, Christen Foersom og Peter Knudsen til Julegilde paa Frederiksborg Slot vidste hun, at Kongen ikke alene vilde blive moret med alskens saftige Historier, men at hendes Magt over ham vilde blive omtalt. »Skytsenglen« udbredte ikke resultatløst sine Vinger: Den 13. Marts 1849 modtog Ministeriet officiel Tilkendegivelse af, at Kongen havde besluttet før sin Afrejse til Arméen, »hvor kun Gud raader for Liv og Skæbne«, at lade sig forene med Fru Danner til venstre Haand som ægteviet Hustru, »uden at hendes Stilling derved i det Offentlige skulde forandres«. Han tilføjede Ønsket om, at Begivenheden »saavidt muligt forblev en Hemmelighed«. Under en paafølgende Samtale med Konseilspræsident, Grev Moltke skal Kongen have besvaret hans Indvendinger med at sige: »Hende til Kone eller jeg er ikke Konge mere!«. Alligevel lykkedes det Grev Moltke af udenrigspolitiske Hensyn at faa Sagen stillet i Bero i første Omgang. Formodentlig som en Trøst og maaske ogsaa for Husfredens Skyld fik Fruen paa samme Tid uden Dokumentforfærdigelse Titel af Baronesse, hvorefter Kongen skrev sit Testamente i hendes Faveur. Holten paastaar, at det var hende, som bevægede Kongen til at underskrive Grundloven, hvilket han kun modstræbende gjorde. Vægringen var vel kun et af hans skiftende Luner; Forfatningssagen var jo i Realiteten afgjort af Rigsdagen og Stadfæstelsen d. 5. Juni kun en Formalitet. Fru Danners eventuelle Andel i den maa uden Tvivl ikke opfattes som et Vidnesbyrd om en bevidst demokratisk Stræben; men Berling, nu Kongens Privatsekretær, raadede hende til at paavirke Majestæten i folkelig Retning, fordi den i Øjeblikket var den mest formaalstjenlige. Grundlovens

Stadfæstelse blev et vigtigt Led i denne Bestræbelse, thi den fri Forfatning skaffede Kongen en uhyre Popularitet, som paa forskellig Maade kom baade Privatsekretæren og Baronessen til Nytte.

I de sidste Maaneder før Vielsen sendte hun Mad. Monsees nogle Breve, som i en stilfærdig Tone fortæller om hendes Samliv med Kongen paa Frederiksborg Slot:

»Det er et sandt Ord, at man aldrig bør opsætte noget, det har jeg ofte erfaret, men aldrig saa levende som ved det Besøg, jeg nu snart i 3 samfulde Maaneder havde paatænkt at aflægge Dem. Men uagtet jeg hver Dag, jeg tog ind, og hvergang paa U[d]veien var betænkt at lægge Veien om forbi Dem, saa har der stedse været Forhindring og det af en saadan Beskaffenhed, at jeg ikke har kunnet overtræde dem. Jeg griber derfor til det sædvanlige Surrogat, Pennen, og hjælper mig ved denne til at underrette Dem om, at jeg befinder mig særdes vel og er, dersom vi Mennesker for Alvor tør bruge dette Ord, meget lykkelig, thi den Omhu og Kjærlighed, jeg hver Dag seer omkring mig, kan ei andet end virke godt paa mig, og jeg ville være meget utaknemlig, om jeg ikke paaskjønnede det. Denne hyggelige, huuslige Ro, hvori vi her leve, har en velgjørende Følelse paa begge, og jeg sauner ingen Moerskab, naar jeg kun seer Tilfredshed omkring mig.

Jeg har faaet en Søsterdatter af Jfr. Risberg[1] til Kammerjomfrue, og vil hun vedblive, som hun har begyndt, saa kan De lykønske mig, da hun besidder den Orden

[1] Grevinde Danners Dameskrædderinde.

og Nøiagtighed, som jeg saameget har saunet . . . Nu er da den mørke og ublide Aarstid indtruffen, men naar man, som De, har et nøisomt og fordringsløs Sindelag, saa kan man være meget glad, hvad enten Solen skinner eller Stormen tuder . . .

venskabeligst

L. DANNER.«

Fredbg. d. 23. Octbr. 1849.

»Kjære Tante!

Som De vel af Avisen har erfaret, har Kongen et Anfald af Forkjølelse, men som nu er i betydelig Bedring[1]. Min Tid er knap, men jeg har dog ikke villet lade Dem [være] i Uvished [om], hvorledes det gaar, da jeg kan vide, at De er ængstelig derved. —

Hvad mig angaaer, da er jeg vel, hvilket er en stor Lykke, da jeg nu i 3 Nætter og Dage ikke har været af mine Klæder.

Jeg har ei mere Tid. Lev vel! Deres

LOUISE«

Fredbg. d. 12. Februar 1850.

»Lad mig hjertelig takke Dem, min kjære Tante, for Deres venlige Lykønskning til min Fødselsdag. Deres

[1] Paa samme Tid skriver F. G. v. Müller i sin Dagbog: Kongen blev syg og maatte holde Sengen. Prins Ferdinand og Prinsesse Caroline sendte deres Hofchef Rømeling ud til Frederiksborg for at spørge til Kongen. Han blev indladt for Majestætens Seng, hvor han forefandt Baronessen og et Par Herrer samt et opdækket Frokostbord med Champagneflasker. »Kongen roste det Fruentimmer«, yttrede Prinsesse Caroline til v. Müller. Men Rømeling fandt, at Baronessen tog sig charmant ud med megen Anstand og Værdighed. (»Hofliv under trende Konger« ved E. Bodenhoff, Pag. 362).

Brev var mig ret kjærkommen. Ifior bedrøvede det mig saameget ikke at modtage et eneste Ord fra Dem paa den Dag. Jeg har altid været vant dertil fra min Barndom, og jeg troede mig derfor ifior ganske glemt. Men desto gladere blev jeg overrasket ved iaar at modtage Deres kjære Brev, og jeg beder Dem at takke saavel Monsees[1], som Moder og Line[2], for deres kjærlige Hilsener. Jeg befinder mig, Gud være Lovet, meget vel, og tilbragte igaar den gladeste Geburtsdag, jeg endnu har oplevet. Vi var paa »Nakkehoved«, 3 Miil fra Frideriksborg, og vor Tour blev særdeles begunstiget af Veiret, som var saa smukt og stille.

Hermed beder jeg Dem at modtage medfølgende Gjedde, som er fisket her i Søen[3].

Jeg er kun i Byen paa nogle Timer og faaer derfor ei den Fornøielse personlig at hilse paa Dem.

venskabeligst

Louise

Fredbg. d. 23. April 1850.

Dette Brev er, som De seer, blevet noget forsinket, dog beder jeg Dem alligevel at modtage det med Godhed. Det fornøier mig ret, at De forleden benyttede det deilige Veir til en Kjøretur; gjentag det ofte, det forfrisker og forynger!«

[1] Snedkermester Heinrich Monsees, Ejer af Amagertorv Nr. 6, 1770—1855, gift med Christiane f. Nyeberg, 1779—1857. (Assistentskirkegaard).

[2] Formodentlig Grevinde Danners Halvsøster Johanne Caroline Mathilde Jensen, f. c. 1834.

[3] Som bekendt var Frederik d. VII en passioneret Lystfisker.

En halv Snes Dage efter Slaget ved Isted, medens Glansen fra Hærens sejrrige Felttog faldt tilbage paa Frederik den Syvende som Kronens Bærer, blev alle Forberedelser til Vielsen trufne i Stilhed. Dennegang gik man bag om Ministeriet, og det var kun ganske tilfældigt, at Kultusminister Madvig erfarede, hvad der var i Gære. Efterretningen gav straks Anledning til et Ministermøde, hvor man besluttede, at Konseilspræsidenten uopholdelig skulde gøre Kongen de alvorligste Forestillinger imod Giftermaalet. Men dennegang var Fru Danner stærkere end Grev Moltke, og den 7. August 1850 viede Sjællands Biskop, J. P. Mynster, i Frederiksborg Slotskirke de to Mennesker, som da havde kendt hinanden i c. 16 Aar og levet under Tag sammen i halvtredie. Det var netop denne sidste Omstændighed, som for Mynster blev en af Hovedgrundene til at foretage Vielsen, der fandt Sted til Kongens venstre Haand. At Ægteskabet var politisk uklogt, kunde ikke opveje Biskoppens Overbevisning om, at det var moralsk rigtigt. Hans Tale var vistnok ikke helt behagelig; den gik ud paa, at hun skulde »hæve sig og ved sit paafølgende Liv stræbe at bringe det tidligere i Forglemmelse«. Efter den kirkelige Handling førte Kongen hende op i Slotssalen og forestillede hende for Hoffet som »sin ægteviede Hustru«. Ved Taflet havde hun Prins Ferdinand til Bords; han var den eneste kongelige Person, som var til Stede blandt Gæsterne[1]. Samme Dag blev hun ved en gennem Justitsministeriet udfærdiget Ekspedition ophøjet til Lensgrevinde. Hun valgte Guldbier omkring sit kronede Skjold, der bares af en Løve og en

[1] Jvfr. Pag. 14.

dansk Hund. I Midten satte hun en Lilje paa dannebrogsfarvet Grund, og omkring den stod prentet:

La fidélité est ma gloire.

Nogle Dage senere præsenterede Kongen hende »en famille uden Hoffets Nærværelse« for Enkedronning Caroline Amalie, men han lod ikke Vielsen komme til offentligt Kundskab, og Regeringen udsendte heller ikke noget Aktstykke, som gav Oplysning om Begivenheden. Det saa straks ud, som om man ønskede dette morganatiske Ægteskab opfattet som en Folket uvedkommende Handling, og at det ikke var som Regent, Kongen havde giftet sig, men som Menneske. Dersom Grevinde Danner havde formaaet at gennemføre en fuldkommen passiv Holdning som hans Hustru, vilde Aristokratiets og Embedsmændenes Uvilje mod hende efterhaanden være brudt. Det fornemme Selskabs Isolation var mere betinget af Anstandshensyn og af Vrede over Kongens Stadfæstelse af Regeringsforandringen end af Sædelighedsfølelse. Hendes Plads i Historien vilde være blevet ukrænkelig, hvis hun havde søgt at støtte og hjælpe dette holdningsløse Barn saaledes, at ingen mærkede, hvem det var, som rakte Hjælpen. Nu er Dommen hende ikke blid; den tillægger Berling og hende Hovedskylden for den uheldige og for Landet udadtil skadelige Stilling, det danske Hof indtog under Frederik d. VII.

Straks efter Vielsen begyndte hendes haabløse Kamp for at vinde Anerkendelse ved ydre Midler — en bitter Strid, som varede til Kongens Død, og som ofte stjal begges Livsglæde. Det første Skridt var, at Berling indledte Forbindelse med »Bondevennerne«s Førere paa Rigs-

dagen. Gennem ham modtog hun af Folketingsmand Balth. Christensen det Raad, Dagen efter Vielsen at være »fordringsløsere end Dagen før«. En anden af Førerne, Oberst Tscherning, havde ved Lejlighed forfægtet, at hun aldrig havde draget Kongen »nedad, men vel opad i sin Væren«, og da hun hidtil »havde bidraget til at fastholde Hans Majestæt i folkelig Retning«, tog Partiet hende til Indtægt. Førerne raadede hende til at betræde »den beskedne Velgørenheds Vej« for derigennem at vinde den jævne Befolknings Tillid, og Tscherning dirigerede denne usmagelige Velgørenhedspolitik i Enkelthederne; han fik endog sig selv til at skrive Koncept til nogle Breve, hvormed Grevinden i kristelig Aand skulde oversende Bidrag til de Anstalter, man fandt det formaalstjenligt, at lade hende støtte, og Tid efter anden søgtes hendes grevelige Navn indarbejdet i Offentlighedens Bevidsthed ved Bekendtgørelser i Bladene, snart om ledige Skolepladser fra Civillistens Intendant, Etatsraad Berling, snart fra Pastor Bruun om Konfirmationslegater. Uden at den demokratiske Stræben var hende en virkelig Hjertesag, gik ogsaa hun paa en Maade den politiske Folkevej, som blev almindelig efter Grundlovens Givelse. Men Berlings og Grevinde Danners Politik var kun for saavidt planmæssig, som det i Reglen kun var Planer af personlig Art, de forfulgte.

Det næste Skridt var en Hyldingsrejse i Provinserne. Balth. Christensen gjorde, hvad han kunde for at præparere Stemningen og sagde til Berling, at »naar man blot gik lige paa og ikke selv fremkaldte Tvivl, Betænkeligheder og Cotteridiscussioner«, vilde Udfaldet nok blive efter Ønske. Og han fik Ret. Klogt valgte man at begynde Turnéen i en af Rigets fjernt liggende Egne, Born-

holm, hvortil »Ægir« ankom netop paa Aarsdagen for Brylluppet. Rønnes civile og militære Autoriteter havde selvfølgelig givet Møde paa Havnen, men efter de kongelige Damers og det københavnske Aristokratis Eksempel holdt Embedsstandens Fruer sig borte, for derved at demonstrere imod Grevinden. Da Skibet lagde til, viste Kongen sig og modtog den første jublende Velkomsthilsen. Han hilste og forsvandt, men kom et Øjeblik efter igen — med Grevinden ved Haanden. Staaende paa Dækket og ombølget af fornyede Hurraraab slog han ud med Haanden og udtalte, da der var blevet stille, med høj og klar Røst følgende:

»Mine kære Bornholmere! Maa jeg forestille Jer min Kone; hun havde Lyst til med mig at besøge og se Eders smukke Ø.«

Vældige Hurraraab hilste disse jævne Ord, som Kongen uden Tvivl sagde med den sjældne Forening af kongelig Værdighed og folkelig Jævnhed, han i sine bedste Øjeblikke ejede. Et Instinkt lagde ham tit de rette Ord paa Tungen i en vanskelig Situation.

Saaledes blev Grevinde Danner præsenteret for Folket.

Hendes Optræden i de følgende Dage var saa klogt beregnet, at Byens Damer fortrød deres Udeblivelse. Nysgerrigheden sejrede over Oppositionen. Fortrydelsen endte med, at en Deputation søgte Foretræde hos hende. Hun modtog disse Fruer, som et Par Dage før ikke vilde se hende, med intetanende Elskværdighed og underholdt sig med dem i Amtmandens Have. Og saa festede Befolkningen i otte Dage, medens »det høje Par« drog gennem Øen. Under Ballet i Rønne gik Grevindens Skobaand op, og hun vendte sig da om til en af Bourgeoisidamerne

med Anmodning om Assistance. Tilfældigvis var den paagældende just en af dem, der havde udtalt sig allerskarpest imod hende. Ikke destomindre lagde hun sig nu huldsaligt smilende paa Knæ og bandt hendes Skobaand.

I kort Begreb giver denne Situation et Billede af hendes Stilling i Landet: Man var forarget, det vil sige nysgerrig efter at se denne Eventyrerske og høre hende tale, man smilede og bøjede sig for hende, og naar hun var borte, — var man igen forarget. Kun Fjernhed kunde muligvis have bragt hende Sejren — den stille Magts Sejr. I Stedet for valgte hun gennemsigtig Velgørenhed, kunstige Hyldingsrejser, tendentiøse Flyveskrifter, der ikke undgik skarpe Svar, og søgte at gøre sig gældende ved repræsentative Lejligheder. Det hele Apparat var i Grunden forgæves; hun naaede aldrig det, hun dybest inde stræbte efter, nemlig at blive akcepteret af Aristokratiet baade her og i Udlandet, og bag ved dette Maal laa uden Tvivl et andet og større: Dronningenavnet. Hun maatte nøjes med at stirre betaget paa Kronens Regalier; Worsaae vidner, at hun »ikke kunde se sig mæt paa dem«. Under Kampen om Anerkendelsen havde hun mange bitre Øjeblikke. Ingen maatte som hun føle Pressefrihedens Skorpionslag. Aristokratiets Damer demonstrerede paa faa Undtagelser nær altid mod hende, og det pinte Kongen, naar hans Hustru følte sig krænket. Hun var det Menneske, han til sin Dødsstund holdt mest af, og han gav ved mange Lejligheder sin Følelse et varmt og rørende Udtryk. Naar Talerne for Grevinden paa Rejserne faldt trægt og uvilligt, tog han selv Ordet for i jævne Sætninger at lægge Folk paa Sinde, hvormeget hun betød for ham. Disse hjertelige Vidnesbyrd harmonerede ikke altid med

Befolkningens nedarvede Forestillinger om en Konges Person og Færd, men de Mennesker, der saa ham paa nært Hold, var ikke i Tvivl om, at han stod i Gæld til hende. Uden Berling og Grevinden var Kongen »perdu og en Abdikation eller et Medregentskab nødvendigt«, skrev Konseilspræsident Rotwitt til Balth. Christensen.

I det daglige Samliv søgte han at give hende Oprejsning for de Tilsidesættelser, hun udsatte sig for, og mangfoldige var hans Paahit for at glæde hende. Han skrev komiske Smaahistorier og dedicerede dem til hende. En af dem kaldte han: »Tante A eller det mislykkede Landparthi« — den egner sig ikke til at trykkes, men vidner om hans forsorne Lune, for hvilket hun havde en udmærket Forstaaelse. Han skrev ogsaa Digte til hende; de er ikke gode, men dog et Vidnesbyrd om at han havde bevaret sin Ungdomskærlighed, og at hun stadig formaaede at lade en fredelig Lykkefølelse strømme ind i hans uberegnelige Sind. Halvandet Aar før sin Død skrev han til hendes Fødselsdag:

»Min Louise! modtage her, ved Øresund
Min Lykønskning af Hjertets fulde Grund
Til Hendes 46de Aar, med Velsignelse og Lykke
Gid Kjerlighed og Sundhed maae Dig smykke.

Gid Dit Liv, til senest Aften
Maae trækkes ud af Blomster Saften
Af Guds Kjerlighed.
Herom beder jeg paa denne Aften
Før Fødselsdagen og for Natten. —

Din
Fritz.«

Skodsborg d. 20. April 1862.

— Grevinde Danners senere politiske Historie ligger udenfor denne Skildring af et Teaterbarns eventyrlige Ungdomsliv. Det danske Teater har sine Eventyrersker, dets Eventyrere er kun faa, men paa Spindesiden findes interessante Typer og nogle af dem ligger Nutiden saa nær, at de endnu ikke tilhører Historien. Fælles for dem alle er, at de ingen dyb Tilknytning har til Kunsten, men destomere til Livet bag Kulisserne. Den oplyste Plet, som Scenen er, bliver for dem kun en udmærket Startplads for eventyrlige Hændelser.

LYSTEN UDEN EVNEN

ADAM OEHLENSCHLÄGER SOM SKUESPILLER

I

Børns Lege er ikke alene et Udtryk for deres Tanker, Følelser og Anlæg; de kan være Tidens Historie i elementært Begreb. Dagens Begivenheder, for Eks. Krig eller en farefuld Opdagelsesrejse, en Sportspræstation eller en Flyvers dramatiske Død, præger i vore Dage Børnenes Fantasiverden. Dengang da Teatret var det aandelige Samlingssted i Hovedstaden, florerede Dukketeatrene, og det var Mode blandt Ungdommen i Samfundets forskellige Lag at være Medlem af et komediespillende Selskab. Gennem Dilettantforestillinger søgte den at emancipere sig fra Hverdagslivets trivielle Slid og at genopleve lykkelige Indtryk fra Scenen.

For Drengen Adam Oehlenschläger var Teatret hans Drømmes forjættede Land. Scenens hemmelighedsfulde Verden virkede dragende paa hans Indbildningskraft; den levede i hans Fantasi og prægede hans Lege. Han voksede op i en Tid, i hvilken den unge K. L. Rahbek i sine Skrifter ivrede for at paavise »Privatteatrenes Bestemmelse og Nytte« og i Praksis var Leder af Holbergopførelserne i det alménkendte »Borups Selskab«; samtidig blev Adam Oehlenschläger Sjælen i en Kres af

Skoledrenge, som ogsaa dannede en Art »dramatisk Selskab«, og i en Ramme af Karduspapirsdekorationer, som han selv havde malet, agerede han Jeppe paa Bjerget og Herman v. Bremen. En Billet til Komediehuset paa Kongens Nytorv var hans Barndoms største Glæde. Han turde næsten ikke opleve saa megen Lykke — og længtes dog inderligt derefter. Paa ægte romantisk Vis kastede han Billetten bort for lukkede Øjne og søgte saa atter at finde den for paany at juble over den »lig Bjergmanden, der pludselig i et Kobberværk finder en rig Sølvaare«. Kun nogle faa Gange havde han leende eller grædende siddet i det kongelige Teater; Indtrykket derfra brændte sig ind i hans Sind og gik igen i hans Lege: Han skrev Komedier i Tidens Smag, Ifflandske, Kotzebueske, Ewaldske og Wesselske, og opførte dem med nogle Jævnaldrende i Spisesalen paa Frederiksberg Slot, hvor hans Fader var Fuldmægtig hos Forvalteren.

Som Yngling bevarede han denne overspændte Beundring for Scenens Kunst; den syntes ham Kulturens Blomst, Menneskeaandens højeste Ytringsform. Han var en af disse unge Sværmere, paa hvem Skuespillere ogsaa i det private Liv udøver en magisk Virkning; de vandrer efter dem paa Gaderne og stirrer fortabt paa de Huse, som gemmer deres Skikkelser. Typen er sjælden i vore Dage, fordi Reklamen og Filmen har nedbrudt den værdifulde Fjernhed om Skuespillerens Person.

Paa denne barnlige Maade sværmede den sytten-attenaarige Adam Oehlenschläger sorgløst omkring Teatret og dets Personligheder. Blandt en Flok Nysgerrige trængte han sig ind i Madame Preislers fattige Stue paa Hjørnet af Lille Fiol- og Skiden-Strædet den Majdag, hun døde.

I Sengen laa Resten af en fordums Skønhed; letsindig og attraaet, hjertensgod og alle Dage værst mod sig selv havde hun endt sit planløse, 35aarige Liv. Men dette Billede af et Teaterlivs Elendighed nedslog ikke Modet i hans unge Sjæl. Da Instruktør Schwarz i et privat Selskab, hvor man opførte en Komedie, roste hans Spil, følte han Kunstnerens Ord som en Indvielse. Paa samme Tid tændte den ranke, gyldenhaarede Jomfru Marie Smidth hans Hjerte i Brand. Han kendte hende ikke og turde ikke nærme sig hende, men al hans Higen gik ud paa som Tilskuer at sværme for hendes vemodige Øjne. Hvad der dengang fandtes af Poesi i Danmark elskede disse Øjne. Hun var »Dyveke«-Aarets Muse; den unge Skuespillerinde samlede hele Byens Teaterinteresse om sin Fremstilling af Heltinden i Samsøes nu forglemte Sørgespil, hvori man nød sine Yndlingsstemninger, Sværmeriet for Dyd og Følsomhed. »I Eftermiddag overhængte jeg min Fader saa længe, til jeg fik ham overtalt til at gaae ind til Byen med mig og see Dyveke. Det er nu anden Gang, jeg har seet Dyveke, og det skal vist ikke være min Skyld, om jeg ikke seer hende den 3die Gang«, skrev den unge Arving til Digtningens Trone i sin Dagbog. Han drømte vel om selv at staa ridderligt beskyttende som Torben Oxe ved hendes Side. Hun blev hans Ideal, og af det Ideal udsprang senere Thora og Valborg. Men da hun giftede sig med Skuespiller Stephan Heger, trøstede Oehlenschläger sig »muntert« med Jomfru Eline Beck, et Skuespillerbarn, som han havde ageret med i Komedierne paa Slottet.

For denne »skælmske Blondine« blev Legen snart efter til Alvor; hun forlod Dilettanternes Skare og forsøgte sig

som virkelig Skuespillerinde, og hendes Skridt bidrog til at modne Oehlenschlägers Beslutning om selv at blive Tjener i Templet paa Kongens Nytorv. Thi den gamle Kasse med Jernlænkerne mellem Stenene forvandledes i hans Fantasi til et Tempel, der vogtedes af Ypperstepræsters hellige Ild. I Skæret derfra stod Michael Rosings ukrænkelige Skikkelse for ham. At blive som han, var Livets Maal.

Teatret trængte paa den Tid til en ung Elsker.

Michael Rosing og Peter Saabye var begge omkring de fyrretyve Aar, den for Scenens Erotikere farlige Alder, hvor Sminken og de ydre Hjælpemidler ikke længere skjuler og understøtter, men afslører. Direktionen indsaa Manglen, og den opfordrede derfor i Adresseavisen »duelige Subjecter« til at melde sig. Tiderne skifte; i vore Dage, hvor den frivillige Tilgang til det kgl. Teater er overstrømmende, var en saadan Annonce utænkelig.

Adam Oehlenschläger nævner ikke Avertissementet i sine Erindringer, og dog var det uden Tvivl det, som blev ham den ydre Anledning til at bryde med den Eksamenslæsning, der længe havde pint ham og som endnu krævede mange Maaneder. Han veg tilbage for det Slid, som forestod.

Saa han sig i et Spejl, maatte han synes, at han havde Adkomster nok til at blive Skuespiller. Scenen er til en vis Grad aaben for Alle, der blot er i Besiddelse af et velklingende Organ, et nogenlunde fejlfrit Legeme og Evne til at lære udenad. Enhver anden Kunst kræver til sin Udøvelse en for Alle synlig eller hørlig teknisk Færdighed, der først maa erhverves; men Skuespilkunsten virker gennem Udtryksmidler, der er Mennesket medfødte, og

dens Teknik er usynlig for den Ukyndige. Drevet af sin Lyst syntes Adam Oehlenschläger, at den maatte være en nem og lykkelig Gerning, der ikke krævede »videre Forberedelse«. Den varmblodige, utaalmodige Yngling, som med Heftighed ventede Besøgelsen, der skulde udfri ham, men som ikke kendte sine Evners Art, haabede i Teatret at finde en Verden, i hvilken Hindringer bortryddes, og Triumfer opnaaes uden Møje og uden Kamp.

II

»Fredag den 15. December bliver paa det Kongelige Theater ved Hans Majestæts høie Ankomst opført: Fændriken eller Den falske Mistanke, Comoedie i 3 Akter; og debuterer Hr. Øhlenslæger i Fændrik Vizars Rolle«.
Adresseavisen 13. Dec. 1797.

Den gamle Oehlenschläger nægtede ikke sin Søn at tale med Teaterchefen, Kammerherre Hauch. Han havde vel som fornuftig Fader indset, at Adams Studeringer var meget problematiske. Desuden vilde Sønnens Antagelse ved Komediehuset spare ham for mange Udgifter.

I sin Stilling som Overhofmarchal saa Chefen ofte den unge, kejtede Fyr gaa omkring paa Frederiksberg Slot. Han vidste, hvem han var, og havde sikkert lagt Mærke til de harmoniske Træk, der prægede hans ideale Ynglingehoved. Nu stod han for ham og ønskede at blive Skuespiller. Han var iført sit bedste Puds med en Guldring i Halstørklædet; det sorte Haar var flettet og stukket op i Nakken under en Kam: Hvid og rød og utaalmodig som et Barn, der rækker efter en dejlig Frugt.

I en advarende Tone fortalte Teaterchefen ham om alle de Vanskeligheder, der dengang som nu klæbede ved den Stilling, han begærede. Om den aldrig hvilende Kamp med Opgaverne, Sindets Ydmyghed og Lysten til altid, altid at begynde forfra. Om Skuffelserne, der kommer, trods al Flid og Evne, og Heldet, som ikke kan undværes. Vel ogsaa om Skuespillernes dengang subalterne, sociale Stilling, de Førendes Almagt og de Sekundæres Afmagt. Men Adam Oehlenschlägers heftige Natur lod sig endnu ikke belære af Ord; den trængte til at erfare og udvikles gennem Oplevelse. Han talte om sin ubændige Lyst og om en Trang, der levede i ham og fik ham til at tro, at det var paa Scenen, han vilde finde den lykkebringende Almagt, Lampen, der satte ham i Besiddelse af Alverdens Skatte. I sin kraftige Naivitet har han virket usædvanlig ved sine rene Motiver. Forkærlighed til et bestemt Rollefag havde han ikke, blandt Kammeraterne var det særlig komiske Roller hos Holberg, han spillede; men da hans Ydre henviste ham til Elskerne, bestemte den overvundne Chef, at Michael Rosing foreløbig skulde være hans Lærer.

Intet kunde være ham mere kærkomment.

Michael Rosing spillede paa Teatret alle de Roller, som fængsler unge Mennesker af Adam Oehlenschlägers Naturel indtil Tilbedelse: de ædle Elskere i Komedierne og Heltene i Tragedierne. Nu skulde altsaa den Lykke times ham, at staa Ansigt til Ansigt med en Mand, som gennem Rampens Lys havde draget ham over i den dejlige Fantasiverden. Der var ingen Tid at spilde! Ligefra Teaterchefen ilede han til Rosings Bolig i Pilestræde Nr. 11, og der havde han det Held at træffe en Kunstner, som uden

at miste sin Glans kunde taale at kendes som Menneske. Rosing var en forstandig og tænksom Mand, dannet — i Ordets alvorlige Betydning; den vigtige Stilling, han med Rette indtog ved Teatret, havde ikke drevet hans Selvfølelse ud i Karikaturen. Han nærede dyb Kærlighed til sit norske Fædreland og fjernede aldrig sin norske Akcent; »Kattegatsk« kaldte Frydendahl hans malmfulde Sprog, der i Samtalerne med Oehlenschläger forskønnede hans Fantasier over Sagatiden; for den vordende Digter blev dette Møde af en vækkende Indflydelse. Under Digtningen af Hakon Jarl saa han Helten i Michael Rosings Skikkelse.

Læreren betragtede Eleven med Kenderøjne, og Oehlenschsläger troede i dem at spore Tilfredshed. Han paatog sig at læse med ham. Rosing kæmpede som Instruktør for det naturlige, individuelle Udtryk, i Modsætning til det attende Aarhundredes fastslaaede Manér. Han var en Modstander af den i vore Dage just ikke ukendte Instruktion, der tvinger Skuespillerne til at efterligne — ikke Naturen, men Læreren. For talentfulde Elever var han altsaa en udmærket Vejleder, og mod de mindre begavede var han prøvende og mildt dømmende. Han raadede Oehlenschläger til at vinde Herredømme over sit holdningsløse, næsten kalvede Legeme; som Elev ved Teatret havde han Ret til Undervisning i Dans, Fægtning og Sang.

Hos Fægtelæreren Ems, en prøjsisk Hugaf fra Frederik den Stores Tid, lærte han at bruge Sabelen, men ikke Fleuretten, som han med Foragt kaldte et »uærligt, snigmordersk« Vaaben, og i Hofteatrets Forsal, der om Formiddagen brugtes til Danseundervisning, lærte den fra Sverig flygtede Danser Carl Dahlén ham de første Pas;

senere fortsattes Undervisningen af en tidligere Danseskolar Berg, som samtidig indviede hans Jævnaldrende Eline Beck og Peter Foersom i Terpsikores skønne Kunst. Ligesom Oehlenschläger havde foretrukket Hugget for Stikket, yndede han i Dansekunsten Menuetten fremfor Engelskdansen. Han giver i »Erindringerne« et Portræt af sig selv midt i Teatrets Vrimmel, naar han kalder Menuetten »en stum Kiærlighedsscene, hvori Ynglingen og Pigen nærme sig hinanden længselsfuldt, skilles derpaa frygtsomt og beskedent ad, komme igien, række hinanden Haand, omfavne hinanden flygtigt, flyve atter fra hinanden, hilse derpaa fremmed og høfligt — og staae paa samme Sted, som da de begyndte, som det i de fleste flygtige Forelskelser er Tilfældet«. Hans første Sanglærer var Syngemester Zinck d. æ.; men da en Italiener, de Ferretti, paa samme Tid forsøgte at vinde Indpas ved at give Informationer for Teatrets Unge, forlod han den lunefulde og teoretiske Zinck, der indberettede til Direktionen, at Oehlenschläger ejede »et fint, musikalsk Øre og vilde faa en smuk Tenorstemme, som ved hensigtsmæssig Uddannelse kunde blive anvendelig i Elskerroller«. Italienerens Undervisning var ikke saa grundig som Tyskeren Zincks, men den passede bedre til Elevens Temperament. Thi Stadighed var ikke Oehlenschlägers Sag, og de Ferrettis staaende Sætning blev derfor: »Ah Olanslagero! magno ingenio, aber faulenzer!« Det er vist saare rimeligt, at hans Navn ikke findes paa Indberetningerne angaaende Elevernes Flid.

Som en Erstatning for den Undervisning, Oehlenschläger nød paa Teaterkassens Regning, maatte han, som Skik og Brug var, for en beskeden Gage gøre Korist-

tjeneste i det løbende Repertoire. Hans første Optræden som saadan fandt Sted i Thaarups »Høstgildet« d. 4. September 1797, og som et Kuriosum kan anføres, at han den Aften stod paa Scenen sammen med den gamle Jens Musted, som blev ansat, medens Holberg levede, og nu var den sidste af Personalet fra Teatrets første Tid. I sin Glæde over Alt, hvad der tilhørte Scenen, syntes Adam Oehlenschläger, at denne Tjeneste var et morsomt Arbejde. Han følte sig lykkelig ved at »svømme i Musik« og var ikke udviklet nok til at mærke Pinen i det aandsfortærende Slid, som Skuespilleren udsættes for ved at tvinges til at borteliminere al dramatisk Individualitet. Han var nu indenfor de hellige Mure, og glædedrukken udførte han dèr, hvilket Arbejde man end tildelte ham. Under Sufflørens Sygdom paatog han sig endog dennes vanskelige Bestilling, og Direktionen indstillede ham derfor til et Gratiale paa 40 Rdlr. Den var i det Hele taget særdeles velvillig overfor ham — i Begyndelsen, og der var intet usædvanligt deri, for det er en Kendsgerning, som stadig gentager sig, at et Teaters Direktion altid ser med ukritiske Øjne paa den Aspirant, der ejer det traditionelle Elskerydre, og kun i en ringe Grad undersøger den hans indre Evner. Saaledes ogsaa i dette Tilfælde: Efter kun faa Maaneders Skole fik Oehlenschläger Lov til at debutere i en af Rosings Roller, Titelfiguren i F. L. Schrøders »Fændriken«.

Det var Fredag den 15. December 1797.

Stykket er uden litterær Værdi, dets Forfatter var langt bedre Skuespiller end Poet; men som Type paa et rørende Lystspil er det karakteristisk for Tidens Smag. Som tysk Teaterdirektør kendte Schrøder det brede Publikums Øn-

sker, og han forstod at skrive taknemmelige Roller for Skuespillerne. Paa vort Teater havde Stykket i Oversættelse ved Skuespiller Schwarz holdt sig paa Repertoiret en halv Snes Aar; Titelrollen, den unge Officer, som Oehlenschläger spillede, er en Paradefigur, der snart er »himmelhoch jauchzend«, snart »zum Tode betrübt«, og som kræver at fremstilles af en færdig Skuespiller. Han skal være Herre over sit Legeme; det maa synes skolet under militære Øvelser; der skal være Gratie over hans Skikkelse, naar han — ligesom Damis i »Tartuffe« — farer ind paa Scenen som en Stormvind og fører Handlingen videre. Den unge Teaterhelts Sind skifter som Vejret i April, og Replikkens Overgange kræver derfor en udviklet Taleteknik.

Hvorledes skulde en opløben Yngling uden kunstnerisk Ro eller Teknik kunne opfylde disse Krav? Dersom han ejede et Talent, havde han i hvert Fald ikke lært at bruge det. Direktionen handlede uforsvarligt ved udelukkende at stole paa Debutantens kønne Ansigt og lade Tilfældet om Resten. Han var kun en ansvarsløs Dreng, som Lysten gav Mod, men som ikke kendte Skærene. Dog, det var maaske netop Ukendskabet og Naiviteten, der den Aften bar ham nogenlunde frelst igennem.

Dagspressen omtalte i hine Tider ikke Teatrets Forestillinger; Direktion og Skuespillere var derfor fritagne for den i vore Dage ofte tvivlsomme Fornøjelse Dagen efter en Première at læse et Dusin forskellige Synsmaader; af den periodiske Presse bragte Maanedsskrifterne »Minerva« og »Iris og Hebe« kun kortfattede Oversigter angaaende Teatrets Virksomhed. I det førstnævnte Tidsskrift skrev Rahbek, at Debutanten gav Haab om »at vorde brugbar«.

Han fremhævede hans Ungdom, hvortil Skuepladsen trængte, og hans tydelige Organ, »som Øvelse og Flid vil lære ham vedbørlig at nytte«; men om hans indre Evner siges intet. Derimod skrev Litteraten N. C. Øst i sine »Intelligenzblade« en tidsfarvet Kritik, der har Præg af Anmelderens private Bekendtskab til Debutanten, og som mellem Linjerne giver nogle Oplysninger om Spillets Mangler:

». . . Debutanten skal ikke have valgt Skuespillerstanden — hvilket desto værre saa ofte er Tilfældet! — fordi han fandtes uduelig til nogen anden — eller som den sidste Tilflugt efter udøvede Laster — eller som Skalkeskjul for hensigtede — men af Agtelse for Standen, af Lyst til den, og af Overbeviisning om dens Værd, og har man tillige den Forventning, at Hr. Øhlenschläger ved Flid og Talenter vil kunde erhverve sig Navn af Skuespiller. Disse Blade have engang erindret, at Hr. Rosing ikke mere passer til de yngre Elskerroller; her er dog altsaa en Udsigt til, at dette Savn kan opfyldes, naar Debutanten bliver noget vandt saavel paa Skuepladsen, som til den talrige Forsamling, hvilken ethvert beskedent Menneske, der ikke er ganske ligegyldigt, naturligviis maa have nogen Følelse og Undseelse ved første Gang at træde frem for«.

Forlegenhed og Ubehjælpsomhed, der slet ikke passede til Rollens Væsen, maatte blive Hovedindtrykket af denne Debut. Oehlenschläger var selv ligesaa undseelig som Elskeren i en af de Børnekomedier, han nylig havde skrevet. Naar Ynglingen deri er alene med Pigen, er han saa daarlig skaaren for Tungebaandet, at han helst løber sin Vej. Han »tier og føler«, hedder det. Den unge Skuespiller

kunde ikke finde Udtryk for den Varme, der glødede i hans Indre. Han trængte til at lære alt — lige til at dække sine røde Hænder. Han tilhørte foreløbig den private Øvelse, Skolen. Ufærdigheden var tydeligt demonstreret.

Ikke destomindre — fjorten Dage senere debuterede han for anden Gang. Hans barnlige Utaalmodighed faldt sammen med en Bestemmelse om, at enhver Debutant skulde prøves tre Gange, og Resultatet af hans Førsteoptræden havde ikke forskærtset Direktionens Velvilje. Han kunde altsaa berolige sin Moder, der hjemme i Frederiksberg Slots Buegange havde ventet i Spænding paa Udfaldet og faaet Trøst af Vægterens Kone i de Ord: »Græd ikke, Madam, han kan jo endnu omvende sig«; alt gik tilsyneladende glat.

Den Rolle, han nu forsøgtes i, Søløjtnant King i Todes »Søofficererne eller Dyd og Ære paa Prøve«, var ogsaa tidligere spillet af Rosing. Paa en Nutidslæser virker Stykket som en Forgænger for Th. Overskous maritime Komedier; Dialogen er uvirkelig, Personerne taler det stive Sprog, Bogsproget. Den Figur, Oehlenschläger spillede, karakteriseres af en af Stykkets Personer i disse Ord: »Han er ligesaa kæk som forliebt . . . Hans Væsen er vel noget but, og hans Sprog falder lidt skurrende i fine Øren, men hans Tænkemaade og Handling vilde gøre den bedste Mand i den fine Verden Ære«. Det er med andre Ord en djærv Sømænd efter Teaterrecepten, og man skulde tro, at Fremstillerens rødmossede Naivitet og elskværdige Kejtethed bedre lod sig forene med denne Skikkelse end med den militæriske Fændrik. Men Oehlenschläger kunde paa Scenen end ikke legemliggøre sit eget Ynglingevæsen; Øst vidner, at han heller ikke mag-

tede denne Rolle: »Hr. Forfatterens Ideal maa være meget forskjelligt fra Udførelsen«, skrev han. Ved Stykkets Genoptagelse to Aar senere mente Anmelderen, at Oehlenschlägers Spil nu var meget bedre, men hans Ros er betinget, naar han tilføjer, at Skuespilleren stadig ikke formaaede at give Figuren »det frie, utvungne Sømandsvæsen i Gang, i Tale o. s. v.«; han fremhæver Udtrykket for Heftighed, men dadler hans bestandige Mangel paa Herredømme over Legemet.

N. C. Øst's Domme og Meninger virkede ofte som Teaterdirektionens Salt; et Sted i sit Tidsskrift spørger han: »Hvad nytter det Kunsten, at Bestyrelsen lader den ene efter den anden løbe frem og, som det kaldes, tre Gange debutere? . . . I Stedet for at man skulde give dem Anledning til Øvelse og deraf følgende Forbedring i Kunsten, lader man dem gaae og tiltage i Forværring . . .« Disse Ord passer paa Direktionens Forhold til Oehlenschläger, som allerede et Par Maaneder senere fik sin tredie Chance i Hænde: Slotsherren Torben Oxe i Samsøes »Dyveke«, en smuk Skikkelse, hvis Hovedtræk er mandig Fasthed med en Understrøm af bunden Varme. Rollen er mere menneskelig end de andre, han havde spillet; i dens følsomme Sprog kan Fremstilleren lægge sin Sjæl. Torben Oxe elsker Dyveke i det skjulte og omgærder hende med skønne Tanker og med en Kærlighed, der kun vil Tilbedelse, da hun ikke elsker ham. De Følelser havde Adam Oehlenschläger nylig gennemlevet, og derfor tænkte han vel, at Erindringen om dem kunde give Torbens Replikker Friskhed og Varme. Han drømte om den Lykke, det maatte være at sige disse smukke Ord, thi den duehvide Dyveke var jo — Marie Heger! Han

skulde opnaa at fremstille den Kvindes ridderlige Ven, som han havde elsket i Fjernhed — endda i det samme Skuespil, der gemte dejlige Minder. Tanken næsten svimlede for ham.

— Men Drømme flygter, naar Virkeligheden er nær, og Oehlenschläger blev den Aften knust af Scenens nøgterne Krav. Alt, hvad han som Tilskuer havde sanset i Rampens Mystik, hver en Stemning, som havde glødet i hans Fantasi, forflygtigedes og blev uden Værdi for ham, nu, da han selv skulde være Scenens Brændpunkt. Blufærdighed og Undseelse var ene tilbage; Manden og Elskeren Torben Oxe, som vil dø for sin Dyveke, blev til en frygtsom Yngling, der siger store Ord uden at kunne give deres Indhold Udtryk. Øst omtalte denne Frygtsomhed, og Rahbek, der beklager Spillets Mangel paa Adel og Kraft, raadede ham — idet han ligesom lagde sin Haand paa hans Skulder — endnu engang til at uddanne sit »meget gode« Organ; han haabede da, at Debutanten »ikke vilde finde sin anvendte Møie mislønnet«.

Kun én Gang spillede Adam Oehlenschläger Torben Oxe; ved den næste Opførelse overtog Peter Saabye atter Rollen. Ung Adams Mod var slaaet ned; det blev ham en Pine efterhaanden at erfare, at Skuespillerens legende Kunst først hviler paa Talent og dernæst paa Love. Dem skulde han underkaste sig; han kunde ikke nøjes med paa Teatret som en Aladdin at tage Maal af de unge Piger; Kravet var, at han skulde slide i Timerne hos Ems, Berg og Ferretti, og hos Rosing var fantasifulde Samtaler om Sagaernes Helte ikke nok. Man kunde ikke springe fuldfærdig ind paa Scenen som Athene fra Tordengudens Pande.

Nede fra Tilskuersalen havde Kunsten set saa nem og morsom ud — eller den havde lokket og draget. Nu var Mystikken ved at forsvinde.

III

Da Oehlenschläger havde debuteret tre Gange, tilstillede Direktionen ham følgende Skrivelse:

»Pro Memoria!

Det har allernaadigst behaget Hans Majestæt Kongen under 12te Martii d. A. paa Directionens allerunderdanigste Forestilling at ansætte Hr. Øhlenschlæger som Skuespiller ved Theatret med 120 Rd. aarlig Gage fra 1ste Februar d. A. og desuden at tillade Directionen, at naar De ved at freqventere Syngeskolen blev duelig til Sanger, Dem da maatte tilstaaes et aarligt Tillæg af 80 Rd.

For hvilken Gage Dem paalægges at udføre alle Roller, som af Dem fordres, saavel i Skue- og Sørgespil som i Syngestykker, hvilke opføres, være sig paa det Kongelige Danske Theater eller et hvert andet Sted, som dertil maatte bestemmes af den Kgl. Theater-Direction, hvilket ligeledes finder Sted uden nogen viidere Gotgiørelse, om det maatte behage Hs. Majestæt at bestemme Skuespils-Opførelse paa fleere Dage end de nu brugelige fire Spilledage, om det endog var alle Dage heele Aaret igiennem. De er fremdeeles forbunden at gaae ind i Synge-Chorene paa Theatret og ved Concerterne ved Hoffet eller i de Kirker, hvor Hans Majestæt Kongen og de Kongelige Herskaber ere nærværende, samt flittig at freqventere Syngeskolen for at

danne Dem til Sangen, saavidt Deres Stemme og Talent for Musiken det tillader.

Hvilket tilkiendegives Hr. Skuespiller Øhlenschlæger til Efterretning.

Directionen for det Kgl. Skuespil, d. 16de April 1798.

Hauch. T. Thaarup. Kierulf.«

Efter kun faa Maaneders scenisk Virksomhed var han altsaa kongelig Skuespiller med Udsigt til Roller og Haab om dette Ubestemmelige, som kaldes en Fremtid.

I sin Naivitet troede han, at den daglige Tilværelse paa Teatret var et Liv i Munterhed og Aandsfrihed, for at Kunsten ret kunde trives. Ogsaa i den Retning kom han til at gøre modsatte Erfaringer; Virkeligheden viste ham et Billede paa Fattigdom, Misundelse og overdreven Forfængelighed. Hans følsomme Beskedenhed passede kun daarligt til Skuespillerstandens noget højrøstede Væsen; bag Kulisserne trives de indadvendte Naturer ikke nær saa godt som Broder-Lystigheden eller den hvidglødende Stræber. Kollegerne bedømte hinanden haardt, naar de var adskilte, og den Artighed, som de i Omgang viste hverandre, kaldte de selv Falskhed. I Begyndelsen tiltalte det daglige Løsgængeri ham, der netop kom fra Studier og udstrakt Læsning; ligesom »det unge Menneske« i »Sct. Hansaftens-Spil« kom han

»de kiære Piger saa nær,
de smukke især«,

men det varede ikke længe, inden han frastødtes af den raa Tone, som herskede mellem hans Jævnaldrende. Han mærkede snart, at Billardspil og Punchdrikkeri i Kammeraternes Kres blot efterlod Træthed og stjal hans Tid.

Hans Personlighed var for stærk til at gaa til Bunds i et maalløst Driveri; bag det undseelige Væsen udvikledes efterhaanden en udpræget Selvstændighed, der uden Personsanseelse vidste at hævde sig, naar nogen traadte ham for nær. Den kom til Udtryk overfor den nye Teaterchef, Generalmajor Waltersdorff, som ved Begyndelsen af Oehlenschlägers anden Sæson afløste Kammerherre Hauch Uden at kende noget til Sagen blev han en Dag kaldt op til Direktionen og anklaget for som Korist i P. A. Heibergs »Indtoget« at have slaaet Skuespiller H. C. Knudsen i Ryggen. Ved en klar og bestemt Optræden overbeviste den nittenaarige Yngling saavel Chefen som de to Meddirektører, Forfatteren Th. Thaarup og Professor Kierulf, om sin fuldstændige Uskyldighed.

Men den, som optræder selvstændigt bag et Teaters Kulisser, er ilde faren, dersom Selvstændigheden ikke har et Rygstød i kunstnerisk Autoritet. Den, der staar alene dèr, kommer let til at staa udenfor. Enhver anden Kunstner kan virke i Frihed og Uafhængighed, han kan selv vælge sit Emne og søge og elske Ensomhed, fordi han maaske først ene føler sig fuldkommen fri. Men det kan Skuespilleren ikke; snart trænger han til at understøttes af en, snart forstyrres han af en anden.

Adam Oehlenschläger maatte efterhaanden erkende, at Teaterchef Hauchs kedsommelige Advarsler var dybt begrundede. Paa en Maade havde han altfor let naaet den Stilling, han higede efter, og nu da Vanskelighederne optaarnede sig omkring ham, ejede han hverken Mod eller Kraft til at rydde dem bort. Lysten alene kan ikke drive Værket. Kun Talentet giver det rette Mod og den rette Styrke til at trodse alle Hindringer i en saa sammensat

Organisme, som Teatret er, hvor mekanisk Virksomhed findes Side om Side med Aand, ideel Stræben med Egoisme. Han maatte med Smerte erfare, at Skuespillere med færre Kundskaber ofte spillede meget bedre Komedie end han; i sin Beruselse havde han slet ikke tænkt over, hvad det i Grunden drejede sig om, naar man vilde dyrke den Kunst. Der er noget hemmelighedsfuldt i Evnen til at faa Naturen til at oplade sin Røst, men det Sprog, den taler, er letfatteligt for Alle. De Skuespillere, som spiller bedst Komedie, begynder altid indefra; de føler den Persons Væsen, de skal fremstille, som en Del af dem selv. Ud fra den rige Samling af Oplevelser, som Iagttagelsesevnen under Livets Gang har oplagret i deres Indre, henter de allehaande Bidrag, som tjener til at levendegøre deres Figurer. Men Adam Oehlenschlägers Fantasi gik ad andre Veje; lidt efter lidt forstod han, at det ikke var som Skuespiller, han skulde finde Udløsning for det Væld af Kræfter, der aldrig lod hans Sjæl i Ro.

Og saa kom Reaktionen.

Dilettanttismens første lykkelige Periode var forbi. Rosings velmente Opmuntringer virkede ikke længere paa ham, ejheller, at Udførelsen af den fjerde og sidste store Rolle, han fik, Løjtnant Cederstrøm i Kotzebues »Armod og Højmodighed«, til Dels lykkedes og skaffede ham nogen Anerkendelse: Han ønskede helst »at være fri og nøjes med at se de andre spille«. Ulysten næredes yderligere af Direktionens nu svigtende Interesse; andre Elskeremner dukkede frem og forsøgtes, og Oehlenschlägers Repertoire svandt efterhaanden ind til ubetydelige Roller af let komisk Art, f. Eks. Apothekersvenden i »Mester Geert Westphaler«, Christen Griffel i »Den Stundesløse« og — underlige Tanke

Mandagen, den 4 Februar 1799, Kl. 6,

bliver

paa det kongelige Theater,

opfort:

Barselstuen,

Comoedie i 5 Acter af Baron Holberg;

Personerne:

Barselkonen	Hr.	Saabye.
Corfix		Arends.
Jeronimus		Rongsted.
Troels og Dorthe		Ibsen
Gothard		Clausen.
Claus og Poet		Ohlenslæger.
Første Dame, og en Kone	Md.	Dahlen.
Anden Dame	Jfr.	Vinther.
En Frue og Gunild	Md.	Martens.
Else Skolemesters	Jfr.	Astrup.
Arianke, og en Kone		Smidt.
Engelke Hattemagers	Md.	Heger.
En Mamsel		Clausen.
Stine Issenkræmmers og en Pige		Poulsen.
En Amme	Jfr.	Petersen.
En Kone, Marthe og en Pige		Suhm.
En Pige		Beck.
Ingeborg, Anne Signekjærling og en Officeer	Hr.	Due.
Anne Kandestøbers og Olfur		Heinsvig.
Øhlegaard, Bonifacius og 2den Advocat		Lindgreen.
Gedske Klokkers og Jens Olsen		Knudsen.
En Doctor og Leonard		Foersom.
En Officeer		Frydendal.
Eisenfresser		Jean.
Første Advocat		Heger.

Teaterplakat fra 1799, hvorpaa Oehlenschlägers Navn findes udfor Claus' og Poetens Roller i »Barselstuen«.
(Halv Størrelse; Originalen ejes af Hr. Dr. phil. Louis Bobé).

— Poeten i »Barselstuen«. Man lod ham nu spille paa de Fejl, Kejtetheden og Undseelsen, som det netop gjaldt om at rette. Troen havde forladt baade Direktionen og ham selv.

Det sidste Aars Tid, han drev omkring paa Teatret, var lidet lykkelige Dage. Den tvungne Kortjeneste og Gentagelsen stjal hans Glæde over at »svømme i Musik«, Prøverne kedede ham, og han hadede Stillingens Subordination. Han, der om et Par Aar skulde forme Tidsalderens Poesi, led under Stykkernes og Rollernes Mangel paa indre Værdi, og det blev ham modbydeligt at lære slet skrevne Sætninger udenad. Han følte, at kostbare Ungdomsaar spildtes. Men efterhaanden som Kærligheden til Scenen svandt, steg hans Skrivelyst. Hans poetiske Natur trængte til at ytre sig i en friere Selvstændighed, og hans Stolthed og Æresfølelse voksede derved. Det, han skrev, var famlende Forsøg, men de gav hans Dage Indhold og bidrog til at løse Forholdet til Teatret. Dèr bragte hverken hans Komediespil eller Skriveri ham Anseelse; »Manden med de skjulte Talenter«, som et vittigt Hovede blandt Skuespillerne døbte ham, havde vistnok svært ved at anslaa Teaterfolkets kammeratlige Tone, et forsorent Allemandssprog, der er rigt paa Platheder, som ikke alle ere aandfulde. Fortrolighed havde han vistnok kun til sine Aandsfrænder Stephan Heger og Peter Foersom, der begge siden hen i Livet fortrød, at de havde givet Teatret deres Ungdom. Dersom Adam Oehlenschläger havde været en ringere Personlighed, var han sandsynligvis forblevet Skuespiller indtil sin Død, maaske æret af de vekslende Direktioner for sin Skikkelighed. Han havde jo Adkomster nok til Scenen, men manglede dette

Uhaandgribelige og Hemmelighedsfulde, som kaldes Talent, og som først giver alt det andet Værd. Men den kunstneriske Trang, som levede i ham, tillod ingen Akkord; den krævede fuld Tilfredsstillelse. Vægterkonens Ord til hans Moder blev til Virkelighed. Han omvendte sig.

Hos sin Værtinde Madam Møller paa Vestergade Nr. 26 traf han Brødrene Ørsted. Ved at se disse sine Jævnaldrende sidde tavse, studerende, som i en Munkecelle, forstod han, hvad uselvisk Forskning af Kærlighed til Videnskaben vil sige. Modsætningen mellem deres flittige, indadvendte Liv og den Tomhed, Teatret efterlod i hans Sjæl, virkede overvældende. Han havde givet det halvtredie Aar af sin Ungdom og var blevet skuffet paa alle Punkter. Livet dèr var for ham ikke til at holde ud; som en Dreng, der har gjort noget galt, stod han en Dag i Biblioteket paa Elers Kollegium og græd. Men H. C. Ørsted trøstede ham; det var endnu ikke for sent at studere; Broderen lovede at manuducere ham.

Adam Oehlenschläger tog saa den Beslutning, at søge sin Afsked ved Sæsonens Slutning. Nu havde han et nyt Maal at styre efter; men Taalmodighed var ikke hans Sag, og den endelige Skilsmisse fra Teatret blev karakteristisk for hans Naturel. Da han den 8. November 1799 spillede Sekretæren i »Myndlingerne«, gjorde han sig skyldig i en Fortalelse, om hvilken han i »Erindringerne« siger, at den kun drejede sig om et enkelt Ord. Imidlertid var Uheldet stort nok for den ivrige Regissør Clausen til at notere det i Journalen:

»I 5te Acts 8de Scene var en liden Forvirring, som forekom den Inspectionshavende Instrukteur og Regisseuren at komme fra Hr. Øhlenslæger«.

Fem Dage senere idømte Direktionen ham en Mulkt paa én Rdlr., »da han foruden anden Forsømmelse efter Regisseurens Anmeldelse desuden ikke havde vidst sin Rolle i »Myndlingerne««. Herover følte Oehlenschläger sig saare fornærmet. Han skrev straks til Regissør Clausen angaaende Beskyldningen for »de andre Forsømmelser«. Brevet er desværre ikke bevaret, men af Clausens Svar fremgaar det, at Oehlenschläger ønskede at vide, om Regissøren ogsaa mundtlig indberettede eventuelle Fejl til Direktionen, hvad Clausen benægtede, idet han forøvrigt henviste ham til Journalen, »hvor intet er anført, som ikke stemmer med Sandhed«.

Dette Svar var egnet til yderligere at opirre Oehlenschläger; hans ubetydelige Fortalelse blev altsaa atter foreholdt ham af en Mand, hvem han i Følge hele sin Natur maatte hade. Clausen var en forhenværende Prokurator, der havde forsøgt sig som Skuespiller; hans mangfoldige Skrivelser til Direktionen vidner mindre om Aandsdannelse end om en Sagførers Øvelse i at dreje Sagerne til egen Fordel. Mod denne snu Bureaukrat stod en fyrig Yngling, hvis Heftighed var ligesaa ubændig som hans Naivitet. Dagen efter gav han sin Harme Luft i en lakonisk Afskedsansøgning, der i sin Tone var enestaaende i Teatrets Historie:

»Pro memoria

Grunde have aftvungen mig den Beslutning at forlade Theatret. Den første og sidste Godhed, Directionen viser mig, er saa snart som muligt at udvirke min Afsked hos Hs. M. Kongen.

d. 16. Novbr. 1799. Adam Øhlenslæger.«

Men det varede endnu nogen Tid, inden han slap fri. Formodentlig ansaa Direktionen Brevet for en Overilelse, som han vilde angre. Jens Baggesen, der var bleven Meddirektør, sagde en Dag til ham paa Teatret, at Ansøgningen havde været ham paafaldende i to Henseender, først paa Grund af den smukke Haandskrift og dernæst, fordi han aldrig havde set et Brev skrevet i den Tone til Direktionen. Oehlenschläger svarede, at eengang skulde være den første, og at Teatret selv havde stemt ham i denne Tone. Da Angeren stadig udeblev, og han endog fra November Maaneds Udgang ønskede sig fritaget for al Tjeneste — hans sidste Optræden var som Frantz Reenbeck i »Den forladte Datter« d. 30. November 1799 — skrev Direktionen gennem Baggesens Haand d. 15. December til Kongen:

»Skuespiller Øhlenslæger har i en saare laconisk Ansøgning til Directionen begiært, at den ved en allerunderdanigst Forestilling til Deres Majestæt vilde forskaffe ham sin Afsked fra Theatret.

Endskiøndt Directionen for Følgernes Skyld maae allerunderdanigst ved denne Leilighed ansøge Deres Majestæt om at befale, at ingen af Skuespiller- eller Dandse-Selskabet ordentligviis kan erholde Afsked forinden den Saison, i hvilken den forlanges, er aldeles til Ende, saa maae Directionen dog allerunderdanigst ansøge Deres Majestæt om at bevilge bemeldte Skuespiller Øhlenslæger sin Afsked strax, da han, uagtet han vel ikke mangler Talent til eengang i Fremtiden at kunne vorde en duelig Skuespiller, dog nu, efter at hans Lyst dertil er forsvunden,

og hans Talent desuden uudviklet, er aldeles undværlig for Skuepladsen«.

Den 3. Januar 1800 underskrev den sindssyge Kong Christian den Syvende Kronprins Frederiks Resolution:

»Øhlenslægers Afskeed accorderes; ligeledes bifaldes Directionens Forslag ei at forafskedige nogen af Theatrets Personale for Fremtiden, førend at Theater-Saisonen er forbi, hvilket sidste bekjendtgiøres.

CHRISTIAN R

FREDERIK C. P.«

Den 8. Januar opfyldte Direktionen omsider Oehlenschlägers Ønske og gav ham Ordre til at aflevere »Roller, Bøger, Musicalier eller andet Theatret tilhørende, som maatte være i hans Værge«, og endelig den 16. Januar 1800 stod han sidste Gang paa Teaterkontoret for at hente sin Gage fra 1. November til Afskedsdagen — 21 Rdlr. Den Dag sagde Stephan Heger til ham: »Nu skal Du ikke sætte Din Fod her før som Direktør!«

Det blev han som bekendt aldrig — uden Tvivl til Held for ham selv. Men Tiden lærte ham, at disse Skuespilleraar ikke var spildt. De fik indirekte Betydning for hans Udvikling; i dem lærte den vordende Digter Teatrets ydre Teknik at kende og kom ejendommelige Mennesker paa nært Hold — ligesom en Bygmester sine Folk — og hans Geni blev sig sin Natur bevidst.

Han maatte endnu bestaa Kampe, inden han underlagde sig Scenen som Organ for sine Tanker.

I de følgende Aar kasserede Direktionen hans tidligste Arbejder »Anden April 1801« og »Freias Alter«; først ti Aar senere, under Indstuderingen af »Axel og Valborg«, satte Professor ved Universitetet Adam Oehlenschläger atter sin Fod paa det Teater, der da havde opført baade »Hakon Jarl« og »Palnatoke«. —

Hans Historie som Skuespiller har sine analoge Tilfælde fra Teatrets ældste Tid til vore Dage; som en Historie om Misforstaaelsen af den kunstneriske Drift eller om Lysten uden Evnen er den typisk.

FORFÆNGELIGHED OG GALSKAB

CHRISTIAN DEN SYVENDE SOM SKUESPILLER

DET FRANSKE HOFTEATER

I

»Führen doch den Kehraus durch alle die Zimmer!« Gennem Selskabets kaade Latter og Støj skar Christian den Syvendes Stemme. Og man greb hverandre i Hænderne og hvirvlede afsted gennem Christiansborgs Gemakker og Sale. Monarken var i Spidsen; han dansede, hoppede og sprang paa sine tynde Silkeben. Han vilde have alle Glædens skingrende Pauker rørte, og Festhvivlen skulde fortsættes gennem Uger, Maaneder, Aar.

»Imorgen skal vi have Bal paré ved Hoffet, paa Tirsdag Appartement, paa Onsdag Bal i Domino, paa Torsdag skal der være Bal hos Prins Frederik, og paa Lørdag giver Bernstoff en Fest, som den kongelige Familie vil overvære«, skrev Kammerherre Gregers Juel til Gesandten i Stockholm Schack Rathlou i et Brev fra Frederik den Femtes Dødsaar. Seks Dage i Træk holdt Hoffet Bal paa Frederiksborg i Vinteren 1768. Parforcejagterne afvekslede med Ringridningen, Kanefarterne i Fakkellys med Maskerader og Koncerter eller med Kgl. Majestæts særlige plaisirs, de franske Komedier og den italienske Opera.

Den syttenaarige Enevoldsherre, Tvillingrigernes salvede Hersker, havde sagt til Kirurgen Wohlert, at han vilde rase i to Aar, og vildt og voldsomt gennemførte

han sit Forsæt. De galante Fester under den højsalige Monark blev til raa Bacchanaler under Sønnen. I sine utrykte »Hemmelige Efterretninger« giver Historikeren P. F. Suhm en malende Skildring af Kongens natlige Togter; den er bygget paa Selvsyn. Suhm mødte ham paa Gaden en Aften Kl. 11½ i Januar 1768; først kom Yndlingen, Grev Conrad Holck, derefter Kongen med »Støvlet Kathrine«, den Kvinde, han blandt alle Kvinder følte sig mest tiltalt af, »en Hore af 30 Aar, som havde været tilfælles for alle og var ey kiøn, men velvoxent, raffineret, dristig og uinteresseret«. De var bevæbnet med lange Stokke, »og løbe Folk paa Ærmerne, støtte dem, sloge Vinduer ind, iblant andre hos Kræmer Jørgensen, hos den berygtede Hore Madame Mads Madsen, og ginge ind i et Hore Hus paa Gothersgaden, hvor de med Steen, som de havde fyldt Lommerne med, sloge alle Vinduerne ind i 3 Etager, hvilke til Spectacel bleve saaledes staaende i nogle Dage. Ja, de bankede i det Hus den bekiendte Hore Cæsilia af, og hørte man paa Gaden, at hun raabte indenfor: Ak! Deres Majestæt, spar mit Liv! De sloge og Speile, Borde, Stole itu og kastede ud af Vinduerne paa Gaden. Vægterne, der i Begyndelsen ei vidste, hvo der giorde dette, pebe, og Politiet kom til, men de bleve snart underrettede, stode med Hænderne over Kaars, forfærdede og hørte og saae til«. Men disse og andre Udskejelser, Kongen hengav sig til, kunde i Længden ikke skjules; gennem Gesandtskabsberetningerne hørtes de helt ude i Evropa. Dog, dette Kraftspild betød ikke ungdommelig Livsglæde, fordi Opdragelsens og Tvangens strenge Tid var forbi; denne vilde Livstrang betegnede ikke en lidenskabelig Galnings Kaadhed eller Over-

skud af Kraft, men var Udslag af en Sygdom, som mere og mere fik Herredømmet over hans Sind, og drev ham til at søge, hvad han troede, tjente ham bedst til at blive ufølsom for Smerter, »rask og usaarlig«, og derved nærme ham til det syge Fuldkommenhedsideal, han nærede.

Christian den Syvendes Forfængelighed var uden Grænser; paa de mest forskellige Omraader vilde han glimre ved Aandsoverlegenhed. Men arbejde kunde han ikke, han havde en sand Afsky for Alvor og Flid; alt skulde naaes ligesom i ét Ryk. Uden Kendskab til Krigsførelsen udover militære Parader — eller Slagsmaal med Vægtere i Københavns Smaagader — troede han som Hærfører at overgaa sit Forbillede Frederik den Store; han kaldte sig en Elsker og Dyrker af Voltaire og bevidnede ham i Breve sin Beundring; men i Virkeligheden kunde intet Værk af Aand fængsle ham. Ogsaa Musik, Sang og Skuespilkunst vilde han mestre. Ligesom Prøjserkongen lærte han at spille Fløjte, og Johan Ernst Hartmann underviste ham paa Violinen, medens Sarti maatte lære ham at synge, skønt Naturen havde nægtet ham en behagelig Stemme. Men han følte aldrig den Afstand, der var mellem hans Selvtillid og hans Ydeevne.

I sin Dødsstund sagde Kejser Nero de berømte Ord: »Hvilken Kunstner taber Verden ikke i mig«. Christian den Syvendes Tro paa sine Evner som Skuespiller var ingenlunde mindre, og ligesom Nero yndede han en Tid at vise dem i Praksis. Hans livlige Mimik omtales ofte i Samtidens Memoirer, og der fortælles fra hans tidlige Ungdomsaar nogle Træk, som kan tyde paa, at han har haft Evne til mimisk at efterligne eller til at give sine Iagttagelser et dramatisk Udtryk. Som Dreng hævnede

han sig paa sin strenge Opdrager Reventlow ved at efterabe ham bag hans Ryg, og hverken Frederik den Femte eller Ministrene gik Ram forbi. Han gav dem Øgenavnet »Parykkerne«, og da han selv var kommet til Magten, karikerede han deres Optræden i Statsraadet. Men hans særlige Objekter var Præsterne, der vævede Kirkens Vadmel over hans utaalmodige Hoved. En Historie oplyser os om Parodiernes Art. Under en Spadseretur i Søndermarken lod han en Tue agere Prædikestol, sprang op paa den og holdt en baade vittig og bidende Parodi paa kgl. Konfessionarius Quist, naar han prædikede. Det var især de Mennesker, som stillede Krav til ham, han ikke skaanede. Men bag det maliciøse Blik lurede Sindssygen; han maatte skaffe sig Luft i et respektløst Railleri, og et farligt Publikum fandt han i Pagerne; deres Latter og Bifald fik Modet til at blusse og ætsede hans Spot, men derved skærpedes hans hjerteløse Betragtning af Omgivelserne; i alt, hvad han saa, greb han kun det mangelfulde, der slog ham langt stærkere, end det gode rørte ham.

Christian den Syvendes Lyst til at optræde som Skuespiller hørte sikkert sammen med hans Trang til at synes en anden, end den, han egentlig var. Han hittede paa mærkelige Historier om sin Herkomst, men Evnerne førte ham altid i Triumf til Tronen. Paa en Rejse i Holsten vilde han tilsidesætte al Etikette og forklædt træde ind i Undersaatternes jævne Klasse, for at prøve, hvilken Lykke han vilde gøre ved sine personlige Egenskaber. Og i Antwerpen vilde han flygte bort som Soldat. Naar han saa atter naaede Samfundets Tinder, skyldte han kun sig selv sin Lykke. Af Naturen var han oplagt til at forstille sit Væsen og dække sig under Maske; med et giftigt Smil

og Forsikring om Naade og Venskab var det ham en Glæde at lade en Yndling uanet faa Afsked — »gøre Springet«, som han kaldte det. Man hørte ham bede og bekende Troen i tilsyneladende Alvor, men straks efter gjorde han sig lystig derover og bristede af Latter.

Altfor tidlig blev denne sygelige Fantasi berørt af Scenens bestikkende Verden; kun fem Aar gammel sad han en Aften i Holbergs Dødsaar i den kongelige Loge og hørte det italienske Operaselskab, som Frederik den Femte yndede. De fremmede Sangere i Sydens spraglede Dragter bragte Barnets Fantasi i Kog. Flere Aar efter vævede han dette Indtryk sammen med sine Vrangforestillinger og betroede Kabinetssekretær Reverdil, at han altid havde anset disse Sangere for at være overordnede Væsener, som det var hans Maal efter gennemgaaede Prøvelser og Metamorfoser at komme til at ligne. Man tør deraf slutte, at den sceniske Optræden ikke alene har tiltalt hans Forfængelighed ved at skaffe ham personlig Hyldest, men ogsaa haft en hemmelig Mission for ham; dækket af Rollens Ord og store Handlinger troede han selv at »skride fremad« mod den usaarlige Fuldkommenhedstilstand, som var hans Drømmes Maal.

Valget af Rollen tyder derpaa.

Det var Sultan Orosman i Voltaires »Zaïre«, et Værk, der aandeligt bærer det attende Aarhundredes franske Stempel, smidigt og elegant af Form, men uden Stedfarve og psykologisk Menneskeskildring. Allerede vor tidligste danske Teaterkritiker, Rosenstand-Goiske, klagede over Heltens Usandsynlighed; han virker mere som en galant Franskmand fra Voltaires egen Tid, end som en Østerlandets Sultan fra omkring det tolvte Aar-

hundrede. Men Tragediens Ry var udbredt over Evropa, og ethvert Teaters jeune premier spillede Hovedrollen. Paa det danske Teater havde C. P. Rose med Succes kreeret den ti Aar forud.

Handlingen foregaar i Orienten.

Voltaire lader Kampen staa mellem den fangne Slavinde Zaïres Kærlighed til Landets islamitiske Hersker Orosman, og hendes kristne Tro og Hjemvé mod Frankrig. Orosman vil tage hende til Hustru, men da han tror at opdage, at hun elsker en fangen Ridder Nerrestan, dræber han hende i glødende Skinsyge. Da han omsider faar at vide, at Nerrestan var hendes Broder, gør han efter gammel Teaterskik sin Uret god igen — ved at dræbe sig selv.

Orosman er smuk, mandig, han har vist sig som en betydelig Hærfører, og Krigslykken straaler om hans Navn; i elegante Vers udtrykker han sin Kærlighed til Zaïre; bliver han harmfuld, er Motivet Retfærdighed, og han er bestandig højsindet i Brugen af sin uindskrænkede Magt.

Ingen af disse Egenskaber ejede Christian den Syvende i Livet; men destomere tilfredsstillende har det været for ham at fremstille dem paa Scenen og føle Orosmans Glorie om sin Pande.

Derfor er Valget af denne Rolle karakteristisk for ham.

II

Efterat her for kort siden efter Foranstaltning er ankommen en Troup Franske Skuespillere, hvilke skulle opføre Franske Spectacles paa den Kgl. Danske Skueplads, er det allernaadigst befalet, at de denne Aften skulle giøre første Begyndelse dermed i Deres Kongl. regierende Majestæters og flere Personers af den Kongl. Familie Aller- og Naadigste Overværelse. Af Tilskuere i Almindelighed betales for Indgangen, som for de danske Skuespil.

Berlingske Tidende 22. Dec. 1766.

Ingen dansk Konge har øst saa store Summer ud til Teatervæsenet som Christian den Syvende i sine første Regeringsaar, men desværre kom kun en mindre Del af Guldet Skuespilkunsten paa det nationale Teater til Gode.

Dette befandt sig i Tiden omkring Frederik den Femtes Død i en af de Kriser, hvor dets Eksistens stod paa Spil; Gælden oversteg, hvad Huset og Dekorationerne var værd; Skuespillerne havde hverken Autoritet, social Anseelse eller Penge. I ni Maaneder maatte de »sørge« paa halv Gage for salig Kongen; et Geni som Geert Londemann, Datidens Olaf Poulsen, skulde ernære Kone og Børn for tre Rigsdaler om Ugen og endda bevare sin vis comica! Man forstaar, at han stræbte at komme bort fra al denne Armod ved — forgæves — at søge Pladsen som Færgemand ved Vordingborg Færgested. »Jeg kan ej kan ej længere se og høre den Jammer og Elendighed af disse fattige og nødlidende Mennesker, som ingen kan hjælpe«, skrev Teaterchef v. d. Lühe.

»O Konge! Naadigst se til Danske Skuespil«, bad Rose i Prologen, da Teatret omsider blev genaabnet, og Chri-

stian den Syvende for første Gang overværede en Forestilling som Konge. Hans Nedladenhed gav sig i 1767 et synligt Udslag paa c. 7000 Rdlr. til Teatret paa Kongens Nytorv, men samme Aar kostede det Landet over 30,000 Rdlr. at underholde de franske Skuespillere. Kabinetssekretær Reverdil giver Kammerpagen I. U. Sperling Skylden for »denne Galskab og taabelige Udgift«; men Drivfjedren i den kostbare Forlystelse var uden Tvivl den kvindekære Grev Conrad Holck. Da Frederik den Store nylig havde rejst et fransk Hofteater paa Gendarmenplatz i Berlin, har det sikkert været en let Sag for Holck at faa Kongen bragt i den Tro, at han kom paa Højde med Forbilledet ved at smykke det danske Hof med Aktører fra Versailles' Periferi, og da Holck i 1769 blev »Directeur des spectacles« kunde han til sine øvrige amusements føje en Art Harem af franske Aktricer og italienske Sangerinder, som var afhængige af hans Vilje.

I Sommeren 1766 fik Frederikskirkens Arkitekt, Professor N. H. Jardin, Ordre til at omdanne »det kgl. particulaire Rustkammers« Rum over Christiansborgs søndre Stald til et Teater, der i en Skikkelse fra Christian d. VIII's Tid henligger øde den Dag i Dag. Det blev en antik Sal for Selskabelighed og ikke for Kunst, et Dukketeater i blaa, hvide og gule Farver, oplyst af en matgylden Tone fra Voksflammerne i fem bøhmiske Lysekroner, hvoraf de tre hang foran Scenen. Loftet, der bares af 22 joniske Søjler, var malet som antikke Bjælker; Aabningerne mellem dem forestillede Luft og Skyer. Prosceniet var perlefarvet og inddelt i Felter ved forgyldte Lister med en gylden Roset foroven og Elefanthoveder i Hjørnerne. Orkestret, hvor Sarti var Maître de Chapelle og

J. E. Hartmann Maître de Concert, blev ved en Brystning skilt fra Parterret (nu Orchestre fauteuil), som bestod af 36 Sæderækker med rødt Betræk. Bag disse laa Amfiteatret og 10 blaa Loger, som kaldtes Parterre noble. Deres Brystning var ligesom paa Etagernes Loger perlegraa og smykket med nedhængende, runde Festons, gult i gult med Roser, Baand og Guld. Derinde fordelte det fornemme Selskab sig efter Rang; la haute volée havde i Begyndelsen gratis Adgang; Pladsen var kneben, saa man kunde ret give sig Næstens Rygte og Intrigen i Vold. Dog skete det, at en »Borgerlig« slap ind; en Aften saa Kabinetssekretær Reverdil til sin Forargelse Støvlet Kathrine sidde i en Loge i anden Etage ovenover Hofdamernes, der laa ligeoverfor Kongens, hvori Dronning Caroline Mathilde sad. Paa højre Side mod Ridebanen, henne ved det rosenrøde Fortæppe[1], lignede den kongelige Loge en hængende Blomsterkurv; den smykkedes af røde Fløjelsdrapperier med Guldkvaster og dens røde og gyldne Brystning var buet stærkere ud end de øvrige Loger i første Etage og prydet med et forgyldt Løvehovede med Ring i Munden, Guirlander og gyldne Palmegrene. Inde i Logen mod Væggenes hvide Paneler og blinde Døre stod en højrød Stol, der var større end de øvrige; der sad Herrens Salvede, »Nordens Uundværligste«, og pintes af sine vanvittige Tanker: med alle Tegn paa sjælelig Uro ledte han efter seks »moralske Blinde«, der som usaarlige og fuldkomne Skikkelser levede i hans mystiske Fantasi; han kaldte dem »comme-ça« og haabede at finde dem blandt de franske Skuespillere eller italienske Sangere. Yndlingshunden »Gourmand« ved

[1] Det var 8,7 m bredt, 5,65 m højt.

hans Side sad langt roligere end sin Herre; den lyttede til Komedien og saa paa Balletterne med et andagtsfuldt Udtryk, der gjorde Publikum bristefærdigt af Latter.

Parterrets og Amfiteatrets Gulve kunde hejses i Vejret ved Hjælp af fire nedenunder opstillede Maskiner, saaledes at de kom i Højde med det horisontale Scenegulv. Hele Rummet blev paa den Maade forandret til én stor Sal, som udmærket egnede sig til Maskerader, hvor indtil 800 Mennesker kunde deltage. Krystalkroner ovre fra Slottet oplyste den yderligere. Ved saadanne Lejligheder skjultes Kulisserne under store Lærreder, der var malet i antik Stil som Tilskuersalen, og Logerne blev ved Hjælp af Tæpper omdannet til smaa Kabinetter, hvor Støvlet Kathrine, efter hvad Suhm fortæller, demaskeret spillede Pharao med Kongen og lærte ham »brav at drikke Punch«. Det var som bekendt her, at det næstsidste Kapitel af Struensees fyrstelige Eventyr blev udspillet. Bag følgende dagligdags Linjer i Adresseavisen fra 1772 skjuler sig hans Skæbnes Besegling og derigennem Afslutningen paa et farverigt Kapitel i Danmarks Historie:

»Paa Torsdag den 16. Januar bliver paa det Kongl. Hof-Theater holdet Bal Masque paré en Domino for alle 9 Classer af Rangen.«

Nogle Dage efter Hofrevolutionen skrev en Tilskuer i sin Dagbog disse ubehjælpsomme Linjer, der giver et Begreb om den Frygt, man i den Tid nærede for et Attentat mod Kongen, naar han sad i Logen: »Da der i Opareten [»Desertøsen«] ved det, [at] et Barn skreg paa Gangen, kom en panisk Skrek over alle, at de meente, nogen vilde attaquere Kongen, saa de løb ud

af Comoedien og derved giorde en sterk Trængsel og Allarm, som varede et Qvarteer«. Dagen efter udsendtes følgende:

Placat
betræffende de franske Comedier.

Herved bliver bekiendgiort, at herefter paa Det Kongel: Hof-Theatre, naar Comedien sammesteds opføres, aldeeles ikke tillades nogen Entrée for Børn, ey heller nogen tillades udi Amphitheatre, Parterre Loger og 2den Etage Loger, uden de, som med behørige Billets er forsynede, hvilke Billets samme Dags Formiddag imellem Klocken 10 og 11 slet afhændtes udi Forsalen ved Hoftheatret. Iliigemaade bliver enhver ombedet at comportere sig saaledes, som det sømmer sig udi det Høykongl: Herskabets Nærværelse, og ikke ved at tale høyt, eller giøre Tumult, enten inden for eller ud paa Gangene foraarsage Confusion udi Spectaclets Fremgang. De, som derimod forseer sig, kand vente, at Entreen dem dereffter bliver nægtet.

Christiansburg d. 23. Januari 1772.

BIELKE
Hans Kongl. Mayts. Hof Marechal.

Selve Scenen (Theatrum) var dyb og rummelig; under den laa en lav Maskinkælder. Kulisserne (Fløyene) løb paa Skinner (Machiner), og da der ikke var Snoreloft, sad Bagtæpperne (Faldtæpperne) paa Stænger og kunde rulles sammen. Teatermaler N. G. Lunds Regninger giver et fyldigt Indtryk af Dekorationerne, som han malte i alle Stil-

arter til de Udstyrsstykker med Forvandlinger, som Kongen særlig yndede. Maleren benyttede undertiden Scenen i hele dens Dybde og udfyldte den med fritstaaende Træer og Buske malet paa Træ »for destobedre at kunde forskaffe vores allernaadigste Konge et fuldkommen behagelig Prospekt«; til Kroningsballetten fremstillede han bl. a. en Pyramide med Kongens og Dronningens Navne »durchsigtig«, fire Triumfvogne trukket af Havdyr, samt en »Luftmachine, hvorpaa Cupido indføres«, og til en Gratulationsballet i Anledning af Dronningens »glædelige Opkomst« efter Kronprinsens Fødsel malte han Prospekter af Christianshavns Kirketaarn, Kastellet og Volden, Kastelskirken og Vindmøllen, samt et Parti af »norske Fielde med Nordstiernen durchsigtig«.

Rampen blev dannet af 64 Blikæsker, hver til tre Vokslys, og ikke mindre end 117 Blikplader, hver til »to gode og forsvarlige hviide Tallig-Lys«, var anbragt rundt omkring paa Væggene og bag paa Kulisserne eller i Skuespillernes Paaklædningsværelser. Disse »Kamers« (12 i to Etager) laa paa hver Side bag Scenen, og som en sidste Rest af Christian d. VII's Hofteater findes enkelte af dem endnu; ét har Traditionen kaldt Dronningens Værelse, men der er ikke megen Grund til at tro, at hun skulde have nedladt sig til at benytte Teaterpersonalets Rum som Aftrædelsesværelse. Naar Maskerader afholdtes, skruede Hofkleinsmeden tværtimod Vinkeljern paa Døren til disse Kamre.

Udgiften til selve Teatret androg over 10.000 Rdlr. Courant, men den Sum var kun ringe mod de hundrede Tusinder, som i de følgende seks Aar rullede bort til dets daglige Drift. Den kgl. »particulaire Kasse« havde faaet

kgl. Approbation paa, at flere af disse Beløb skulde udredes af den almindelige Statskasse, men da de Deputerede for Finanserne i en drøj Forestilling havde sat sig herimod, maatte Planen opgives.

»Der blev skrevet til et fransk Selskab, at det ufortøvet maatte komme herop«, skriver Th. Overskou lakonisk, men de nærmere Omstændigheder ved Indkaldelsen fortæller han intet om.

Genferen P. H. Mallet, der tidligere havde været Professor i fransk Litteratur i København og Lærer for Christian d. VII som Kronprins, aflagde i 1766 et Besøg i Danmark og blev surnumerær Sekretær ved den danske Legation i Paris med det Hverv at indberette litterære Nyheder til København. Da hans Rejseudgifter staar opført i Particulairkassen 1766 under Regnskabet »wegen der frantzösischen Comoedien«, var det uden Tvivl ham, som underhandlede med Truppens Direktrice, Madame Belleval. I Begyndelsen af December 1766 kom Skipper Bois' Frugtskude hertil fra Rouen; 50 hollandske Ducater fik han for Fragten og en Ducat om Dagen for Kosten til syv franske Acteurs, som i tre Uger havde døjet Søens Kvaler; i Frost og Sne kom Resten af Truppen, ialt 24 Mennesker, via Korsør hertil henimod Jul. Over 12000 Livres medgik til Direktricens Rejseudgifter og til »die Truppe zu engagieren, und das nöthige mit derselben zu regulieren«. Den 21. December underskrev Kongen Kontrakten »um wochenlich das ganze Jahr durch, 2 Mahl in der Woche, einen Tragoedie oder eine Comoedie und Opera comique oder dergleiche Pièce aufzuführen«, men da han var for optaget af denne nye Adspredelse til at kunne vente med at se Truppen spille til Hofteatret stod

færdigt, gav han Ordre til, at den allerede næste Dag skulde optræde paa Komediehuset paa Kongens Nytorv — uden at tage Hensyn til, at Teatrets ordinære Forestilling var averteret eller til Konkurrencen, som han paaførte de danske Skuespillere. Disse maatte tilmed bære den Ydmygelse, at se de Franske føre Prædikatet: »Kongens ordinaire Comoedianter, Hoffet til Ziir og Honneur«. »Dersom alle de Fremmede blive her, gaar den danske Skueplads reent under«, skrev Rosenstand-Goiske i sin »Dramatiske Journal«, »en Himmelens Straf maa hvile over Dannemark, at det altid til sin egen Ulykke foretrækker Fremmede.«

Havde de endda været Kunstnere, hvis Fremstilling næredes af selve Livet! Men for dem var Skuespilkunstens Væsen ikke at holde et Spejl op for Naturen og vise Dyden dens egne Træk og Skændselen dens eget Billede. De deklamerede hult og søgte at erstatte Følelse og Forstand med stereotype Smil og kælne Toner eller Brøl og Balletfagter. Rosenstand-Goiske anbefalede de unge danske Talenter, Jomfru Halle (Caroline Walter) og Fr. Schwarz, hellere at kopiere Naturen end den »monotone og sukkende« Madame Clericout og den »slette« Monsieur Belleroches; naar Heltefremstilleren la Tour, som kaldtes »den Rasende«, fik Bersærkergang i de Voltaireske Tragedier, begyndte Kongens andagtsfulde Hund at hyle. Der er noget karakteristisk i dette Billede. Maaske agerede de mere menneskeligt i Lystspillet og Syngestykket, men i Tragediespillet satte de daarlige Spor. Et Minde om denne Form for Skuespilkunst lever endnu i Parodien »Kjærlighed uden Strømper«; Rahbek fortæller, at ved en Privatopførelse, hvor Wessel selv spillede med,

blev de høje Steder i Stykket spillet højtragisk, de kælne smeltende, og de lave lavt, alt i den dybeste Alvor.

»Jeg var med min Kone og Suhms paa Fransk Comoedie«, skrev Geheimeraad Luxdorph i sin Kalender: »Trouppen er elændig slæt«. Men én forstandig Mands Dom betød intet, fordi Selskabet havde det Fortrin at komme fra Verdens toneangivende Land; alene dets Sprog betragtedes som »en stor Behagelighed« af de fornemme Folk, hvoraf Tilskuerne bestod. Naar en Del Tragedier og Syngestykker undtages, var de to Teatres Repertoire ensartet, og Rivaliseren blev ikke undgaaet. Det Danske — »Byens Teater« — havde sin Styrke i Fremstillingen, det Franske i Dragterne og den ydre Iscenesættelse. Men naar Franskmændene erfarede, at man paa Kongens Nytorv forberedte en fra fransk oversat Nyhed, kastede de sig med Iver over Indstuderingen af Originalen og naaede derved nogle Gange at faa Première først. I 14 smukke Bind under Fællestitlen »Theâtre Royal de Dannemarc« udgav Boghandler Philibert de Stykker, hans Landsmænd opførte, og solgte dem »avec Permission du Roi«. Men da Kongen i 1768 rejste til Udlandet, og Adgangen til Teatret ikke længer var gratis, stod næsten alle Logerne tomme, hvorfor Direktricen i »Adresseavisen« indbød til et Abonnement. De bedste Loger kostede 40 Rdlr. om Maaneden, »de andre betaltes efter Proportion«. Hun meddelte, at man spillede tre Gange om Ugen; men en Maaneds Tid efter gaves kun to Forestillinger ugentlig, og — »Loger kunde stadig faas«. Hofteatret havde ingen Rod i Byens Befolkning.

Den Gage, Franskmændene fik, tillod dem at leve som ingen dansk Skuespiller formaaede, og de var tilmed fri-

tagne for at betale Skat. Medens Christopher Ørsted ydmygt kvitterede for 320 Rdlr. om Maaneden til sig selv og sine Kammerater, hævede Madame Belleval den tredobbelte Sum — 958 Rdlr. — til sin Trup i samme Tidsrum. Under Opholdet i København giftede hun sig med Balletmester J. B. Martin og fik i den Anledning 100 Ducater i Bryllupsgave af Kongen. Iøvrigt betalte han ikke alene Skuespillernes »theatralske« Dragter, Flitter og Stads, men ogsaa deres Medikamenter — Forfatteren Clemens Tode var Teatrets Læge — og Vognleje. Og de franske Damer satte ikke gerne deres Fødder paa de københavnske Brosten; maaske derfor blev Forbruget af »Laxativ« saa betydeligt. I det daglige Samliv var de et endnu uroligere Folkefærd end deres danske Kolleger. Stridigheder og Slagsmaal hørte til Dagens »Orden«, og da de betragtedes som kgl. Husbetjente, blev de straffet med Arrest i Blaataarn, og sidenhen blev som bekendt denne Straf ogsaa anvendt med Held mod stridbare danske Skuespillere.

Men i Begyndelsen nød de Livet ved Hoffet i fulde Drag. De havde uhindret Adgang til Kongens Gemakker, hvor, skriver Suhm, »al optænkelig Liderlighed blev udøvet«. Ikke uden Bitterhed skrev Kammerherre Gregers Juel i et Brev fra Marts 1767: »Det er god Tone nu til Dags at tilbringe seks til otte Timer, ja tidt endog hele Dagen med Skuespillere og Skuespillerinder«. Han kunde have tilføjet: og Natten med, thi paa Vognmandens Regninger findes ofte en Bemærkning om, at Kusken har »haalt ved Slaattet fra 12 til 4 Slæt om Maarningen«. Det var en Hemmelighed, som alle vidste, at Selskabets Helt i Tragedien og første Elsker i Komedien, la Tour, stod i Forhold til Caroline Mathildes Kammerfrøken

Marie Elisabeth v. Eyben, men det morede Kongen at kalde ham »l'amant de la Reine«. Acteurerne beskæftigede hans syge Fantasi; dersom Folket gjorde Opstand, naar han havde afskaffet Conseillet og regerede despotisk, vilde han gifte sig med en fransk Actrice, samle sig en Hoben Penge og leve med hende en particulier i Frankrig. Han tog dem med i Sommeren 1767 paa Rejsen i Holsten, hvor de optraadte rundt omkring paa Slottene, og viste dem sin farlige Fortrolighed og Interesse; den blev i Reglen efterfulgt af Misundelse og Kulde. Efter kun tre Maaneders Forløb maatte to Skuespillere, Chevallier og Bienfait, som begge spillede et betydeligt Repertoire, »gøre Springet«. Frederik Schwarz fortalte Overskou, at Kongen i et Anfald af Lede raabte: »Hölzerne Kerls! Geziertes Zeug! Amüsieren doch die drolligen Dänen weit besser!« Og senere kastede han en Dag i spontant Raseri, som var et af hans Sygdoms Kendetegn, Møbler ned i Hovedet paa dem fra Christiansborg Slots Altan.

Deres Repertoire var meget righoldigt; Tragedier, Lystspil og komiske Syngestykker vekslede efter Kontraktens Ordlyd. Premièren paa det danske Teater, 22. Dec. 1766, bestod af »Hypermnestre«, Tragedie i 5 Akter af le Mierre og »Annette et Lubin«, Komedie i 1 Akt af Favart. Ved Aabningsforestillingen paa Hofteatret, 30. Januar 1767, fremsagdes en Prolog af dens Forfatter, Acteuren Deschamps, og derefter opførtes »Le Roi et le Fermier«, Komedie i 3 Akter af Sedaine, Musikken af Monsini. I Løbet af den første Maaned gav de ikke mindre end syv forskellige Forestillinger, deriblandt »Misanthropen« og »Tartuffe«, men »Zaïre«, den mest yndede af alle Voltaires Tragedier, spillede de ikke før i Sommeren 1768,

mens Kongen var i Udlandet. Man aner derigennem et Forbud.

Alligevel ønskede han at se Tragedien opført paa Dansk, inden han selv spillede deri paa Fransk; det maa have været en af hans pludselige Indskydelser, som altid voldte Teatermester Als meget Bryderi, for den 29. Dec. 1766 fik Komediehuset Ordre til at give Zaïre samme Aften. Stykket var ikke spillet i over tre Aar, og da Scenen den Formiddag benyttedes af de Franske, maatte en Repetitionsprøve i Hast afholdes i Jomfru Böttgers Hjem. Men da Kongen denne ene Aften havde været en interesseret Tilskuer, blev Tragedien atter henlagt. Nu, da han selv var i Færd med at indstudere Orosmans Rolle, har hans Forfængelighed ikke tilladt hverken Rose eller la Tour at spille den samtidig.

III

I sine utrykte »Hemmelige Efterretninger« skriver Suhm:

»Kongen havde den hele Vinter øvet sig i at lære Orosmans Rulle i »Zaïre«; derpaa begyndte han med nogle Favoriter at opføre den først alene i nogle faae udvalgtes Nærværelse, men siden blev Conseillet, de fornemste Damer etc. ordentligen hver Gang tilsagde, og tilsidst agerte han offentlig paa Hof-Theatret for alle Folk, hvor jeg selv saae ham«. Geheimeraad Luxdorph har noteret Dagen for denne i Sandhed kongelige Skuespillers private Debut; den 16. Marts 1767 skrev han i sin Kalender:

»Kongen med de andre spiller Zaïre. Grev Holst[ein] og endeel flere tilsiges at være Tilskuere«.

Forestillingen fandt Sted i det forgyldte Spisegemak paa Christiansborg Slot. Dèr havde Kongen ladet indrette en transportabel Scene, som fulgte ham til Brug for de franske Skuespillere, naar Residensen blev forlagt til Lystslottene. Af dette intime Teater er nu kun Regningerne tilbage, og gennem dem faar man at vide, at Prosceniet var af perlefarvet Lærred, dekoreret med musikalske Instrumenter og »antique Ornamenter og Zirater«, og at to kunstige Palmetræer spredte deres gyldne Blade paa begge Sider af Sceneaabningen. Fortæppet var som paa Hofteatret rosenrødt og prydet med Snore og Frynser.

En Trappe førte fra Scenen til Gemakket bagved. Rampen dannedes af 28 Blikæsker »hver med tre Wæger til Flamme«, medens tre »Blick-Machiner med Klapper« formodentlig blev brugt, naar Lyset skulde dæmpes i sidste Akt, hvor Orosman dræber Zaïre. Kulisserne var malet paa begge Sider; de forestillede enten »en Skouw med klibbede Taxestrær, mahlet en perspective med Lanskab og Hauge-Wesen«, eller et tyrkisk Gemak med Udsigt til en Grav.

Men det var ikke alene Dekorationen, som gav et Billede af Tragediens Handlingssted; ogsaa Dragterne var østerlandske. Man nøjedes ikke som Marie Antoinette med at agere i Hyrdindedragt med en blomstersmykket Stav i Haanden. Christian den Syvende sværmede for den eksotiske Klædedragt; paa de offentlige Maskerader viste han sig maskeret som Sultan. Til Orosman leverede Hofjøden Wessely ham et Sølvstof til en Dragt »à la Turque« med Pludderbukser og vig Talar. Ovenpaa en

spansk Paryk bar han en Turban, rigt prydet med Perler. Hvid og rød, med sin Krumsabel draget til Mandsmodets Pris har han lignet en commedia dell'arte Statuette af Meissenerporcelæn. Og da han talte udmærket Fransk — den franske Schweitzer, Kabinetssekretær Reverdil havde ydermere indøvet Rollen med ham — har Voltaires Tragediesprog, det, Lessing som Modsætning til Shakespeares kaldte »Kjærlighedens Kancellistil«, uden Tvivl lydt fuldendt fra hans Læber.

Nogle af Orosmans Replikker har en tilfældig Hentydning til Kongens private Liv. Tænker man for Eks. paa de vilde Optøjer og Slagsmaal, han deltog i gennem Gaderne om Natten og hans forargelige Samliv med Støvlet Kathrine, maa Sætninger som dem, der følger, have været af en ejendommelig ironisk Virkning:

»Jeg kan i mit Serail min Elskov frit fornøje,
enhver Slavinde vil sig for den Naade bøje.
Jeg rolig paa mit Slot Befaling give kan
og i Vellysters Skjød regere Folk og Land.
Men denne søde Lyst en grusom Ende haver
jeg mange Konger ser, som den har gjort til Slaver«.

Kongen betalte sine Medspillendes Dragter; gennem Regningerne kan man konstruere Rollebesætningen:

Orosman, Sultan i Jerusalem		Christian VII.
Lusignan, en gammel Prins af de kristne Kongers Slægt, der tidligere har regeret i Jerusalem		Oberstløjtn. C. H. Mushardt.
Zaïre	Sultanens Slavinder	Madame de Gabel.
Fatime		Madame A. S. Bülow.
Nerrestan	Officerer hos Sultanen	Kabinetssekretær Reverdil.
Chattillon		Kammerjunker Enevold Brandt.
Corasmin		Greve Conrad Holck.
Meledor		Kammerjunker F. E. Krogh.
En Slave		Hofjunker, Løjtn. F. L. Levetzau.

Det var Kongens Ønske, at Dronning Caroline Mathilde skulde spille Slavinden Fatimes Rolle, men hendes Overhofmesterinde, Madame v. Plessen, satte sig derimod og sagde til Kongen: »Sire! permettez moi de vous représenter, que si la Reine ne peut point jouer le premier rôle, c'est que j'avoue, le second ne peut nullement lui convenir«. »Vraiment Madame«, sagde Kongen, »vous avez raison, la Reine n'aura point ce rôle«.

Alle havde Dragter i Rollernes Karakter. Fru Gabel, født Baronesse Rosenkrantz, en indtagende og aandfuld Dame, var klædt i en tyrkisk Dragt prydet med Sølv og Guld, Reverdil bar som den overvundne Kriger et gyldent Harnisk, medens Enevold Brandt til Partikulairkassens Regnskab har specificeret sin hvide Ridderdragt og Skrædderens mange Forandringer helt ud i Mark og Skilling.

Det lykkedes virkelig Christian den Syvende at besejre sine Tilskuere baade denne første Aften og senere, da han — 8. Maj 1767 — efter et Statsraad spillede for sine Ministre. Hoffets unge Lykkejægere følte det som Dagens Parole at udsprede hans Ry som Skuespiller. Hans »mesterlige« Fremstilling kom i Alles Munde, og i Historien blev det hans Skæbne kun at høste Ros for denne for en Enevoldsherre unægtelig noget begrænsede Gerning. Professor Edvard Holm har samlet Samtidens bevarede Vidnesbyrd til en Højesteretsdom, naar han skriver, at Kongen skal have spillet »fortrinligt«. Den er bygget paa Kilder, som ikke kom Kongen for Øje, og som derfor ikke har deres Udspring i en overdreven Loyalitet. Johan Bülow fremhævede ham som den bedste Skuespiller blandt de Optrædende, og Luxdorph kaldte hans Deklamation »meget varm« og roste hans Anstand. Men U. A. Holsteins

Kritik er, trods sin Korthed, den mest oplysende. Han skriver, at Kongen spillede Komedie *som en god, gammel Skuespiller*. Det vil med andre Ord sige, at han spillede i Franskmændenes Manér, en Form for Skuespilkunst, som ikke taaler, at man glemmer at se med Datidens Øjne. Enkelthed og Jævnhed i Tragediespillet var ikke i Tidens Smag; i hine Dage, som i vore ikke mindre, faar den stærke legemlige Anstrengelse ofte Skuespilleren til at tro, at han føler den Lidenskab, han skal tolke, og denne Illusion kan atter bibringe Tilskueren en Tro paa, at han virkelig ser og hører noget stort og gribende. Den Deklamation, som man dengang kaldte »meget varm«, bestod i at lade Ordene gennem smukke Stemmer flyde ud i en syngende Klage for pludseligt at hæve Organet til en krampagtig Svulstighed, som var Spillets fornemste Virkemiddel. Karakteristik og Situationsfølelse var ikke som nu Alfa og Omega; selv Gangen og Plastikken var afmaalt og konventionel. Og netop til denne stereotype Fremstilling har Kongen haft det Fortrin, at han i ydre Forstand beherskede sit spinkle Legeme, som gennem Aar var trænet i Dansemester Pierre Laurent den ældres Skole. Dertil ejede han en betydelig, men ufrugtbar Tilvendelsesevne, før Sløvsindet havde lammet hans Vilje; han fattede uden Vanskelighed, hvad han *vilde* fatte, men saa snart det drejede sig om en personlig Bearbejdelse af Stoffet, var han ubehjælpsom og uden Dybde. Man forstaar, hvor vigtigt det har været for ham under Opførelsen af »Zaïre« at have Orosmans franske Fremstiller, la Tour, siddende paa en Skammel bag første Kulisse; han har uden Tvivl ikke alene suffleret Replikkerne, men ogsaa Tonefaldet og

Overgangene, og derved givet den tyrkiskklædte Attrap paa Scenen et mekanisk Liv.

To Dage før Frederik den VI's Fødsel — 26. Januar 1768 — spillede Christian den Syvende første Gang paa selve Hofteatret. I Tiden siden den seneste Opførelse havde Kabinetssekretær Reverdil maattet »gøre Springet«. Hans Fjender ved Hoffet — og da navnlig Grev Holck, som løj med Fripostighed — fik Kongen paa den Tro, at Reverdil ansaa sig for at være en bedre Skuespiller end sin Herre. Reverdil forsikrer, at han ikke havde givet Kongen Anledning til Skinsyge, men Sladderen gjorde den tilsigtede Virkning paa hans Forfængelighed og bidrog væsenligt til, at den fortjenstfulde Mand fik Befaling at være ude af Byen med en Frist af 24 Timer. Denne Ordre leder Tanken hen paa Nero, der lod en Skuespiller dræbe, fordi Folket tiljublede ham Bifald ved Kejserens Side.

Reverdils Rolle blev overtaget af Generaladjudant F. C. U. Ahlefeldt; Titelrollen havde ogsaa skiftet Fremstiller den Aften, men de to konkurrerende Lykkejægere, Holck og Brandt, var ikke veget fra den kongelige Skuespillers Side. Fru Bülow, født Danneskjold-Laurvig, den tidligere Fatime, var nu selve Zaïre. Ved Hoffet havde hun i Modsætning til Rollens tidligere Fremstillerinde, Fru Gabel, ikke det bedste Ry paa sig. Man har ment, at hun var det »vellystige Bekendtskab«, som senere førte Struensee til København. Den kokette Dame vidste at imødegaa alle misundelige Øjne, som hvilede paa hende, da hun som Kongens Elskede paa Scenen stod ved hans Side. Hun hyldede sig i et Sølvflor overstrøet med grønne Stjerner, under det anede man en hvid Silkedragt; Livet var

besat med et Sølvstof af grønlig Farve og smykket af Mosaik Pailletter og dobbelte Kniplinger. 3000 Kr. i moderne Penge kostede dette skønne Syn Landet.

Digteren Klopstock var blandt Tilskuerne ved hin mærkelige Forestilling, da Danmarks og Norges enevældige Konge optraadte som Skuespiller og derved gjorde Aftenen til en enestaaende Begivenhed i vor Teaterhistorie. Selvbehageligt fortæller han i et Brev, at Kongen gerne saa ham blandt Tilskuerne, fordi han havde Forstand paa Komedie, og beretter videre, hvorledes det hændte sig, at han kom til at sidde i Amfiteatret, »hvor Etatsraaderne vare de sidste«, og ikke i Parterret, hvortil hans Billet lød — men om Tilskuernes Stemning er han tavs. Dog vilde han forbeholde sig at sige til Kongen, at selv om han spillede smukt, maatte han dog hellere ikke spille. Imidlertid fortæller senere Breve ikke, om han fik givet Kongen denne tvivlsomme Ros; — det er næppe sandsynligt.

Tre, maaske fire Gange ialt koncentrerede Christian den Syvende sin svigtende Vilje om denne Rolle. Hoffets Kavallerer opførte ud paa Foraaret 1768 »Cæsars Død« af Voltaire, men Kongen var passiv. Den sceniske Optræden havde intet Værd for ham mere; den var vel et Stadium, et gennemgaaet, paa hans tænkte Vej mod Fuldkommenheden.

Men trods den Interesseløshed, i hvilken han efterhaanden sank hen, vedblev Teatret at have en vis vanemæssig Magt over ham. Efter at Hofteatret var nedlagt som kgl. Scene, tilbragte han sit Liv igennem flere Aftener om Ugen i Byens Teater. Men hans Holdning dèr var i

høj Grad præget af hans Sygdom; en tysk Skribent, Dr. G. Merkel saa ham en Aften i Oktober 1797:

»I en stor, særlig dekoreret Loge til højre for Skuespillerne lagde jeg Mærke til noget paafaldende. Indeni den syntes kun at være en Dame og en sortklædt lille Mand med en Stjerne paa Brystet. Under Forestillingen var han meget opmærksom, men fniste bestandig. Ved Aktens Slutning sprang han op og gik hurtig frem og tilbage i Logen. En Stol stod ham i Vejen, han hoppede over den. Damen, der samtidig med ham havde rejst sig, og med Ryggen vendt mod Publikum syntes at tale til ham, skød Stolen til Side, men han trykkede sin Haand mod hendes Bryst og tvang hende frem mod Balustraden, som vilde han styrte hende ud over den. Da et Par Skikkelser i samme Øjeblik blev synlige i Baggrunden, slap han Taget og fortsatte sin Gang frem og tilbage, leende over Damens tomme Forskrækkelse. »For Guds Skyld — hvem er den Mand?« hviskede jeg til en Bekendt, som jeg var gaaet paa Komedie med. »Hys«, svarede han, »se ikke der hen. Han tager det let ilde op. Det er Kongen«. — Nej, jeg saa ikke mere derhen. Jeg saa nogle Øjeblikke slet intet omkring mig. Saa dybt havde Synet af den ulykkelige Mand grebet mig...«

Ligesom Kapelmester Sartis Yndest hos ham beroede paa, at han forstod at underholde ham med allehaande mekaniske Kunster og Eksperimenter, saaledes var det i Teatret Udstyrsballetter med mekaniske Forvandlinger, der fangede hans Opmærksomhed. »Solche spectacles will der König sehr gern haben«, skrev Oberst Køller-Banner, idet han gav Ekvilibristen Brambilla Lov til at agere paa Holbergs Scene med sine »Pantoministre, Springere og

Capriolmagere samt sin geschickte lille Engelskmand«. Efterhaanden som Kongens lyse Øjeblikke blev sjældne, tabte han ogsaa i ydre Forstand Herredømmet over sig selv. Den tyske Digter Fr. v. Matthisson saa ham i 1794 klædt i Søofficersuniform og friseret efter gammel, fransk Mode gaa med smaa, hastige Skridt, smaaleende, frem og tilbage i Logens Baggrund, uden at bryde sig om det, som foregik paa Scenen. Da Teen var serveret, og en af Damerne i Følget netop skulde til at drikke, blæste han saa voldsomt i hendes Kop, saa at Indholdet sprøjtede vidt omkring. Naar han følte sig mindre tiltalt af et Ansigt, bandede han og brugte plumpe Ord, som kunde høres af de Omkringsiddende, eller han gav sit spontane Mishag til Kende paa en Maade, der var uforenelig med hans Stilling som Kronens formelle Bærer. Af Teatrets Regnskaber fremgaar det, at han ofte knuste Kikkertglasset og rev Blade ud af den tyske Tekstbog til Aftenens Program, som var fremlagt i Logen, eller slog »Steenpotten udi Comodiet« itu. En Aften kastede han Kikkerten i Hovedet paa Skuespiller H. A. Clausen og raabte: »Tag den op!« Men da Skuespilleren imponerede Kongen ved ikke at tabe Fatningen, lo han og mumlede: »Courage hat er dennoch!« En anden Aften raabte han fra Logen til Jomfru A. S. Jacobsen, »at han ikke kunde se de Andre for hendes store Næse«. Selv om han var sindssyg, saa var han dog Konge og havde i hvert Fald Underskriften i sin Magt; Direktionen turde derfor ikke sidde hans Kritik overhørig, og derved mistede Teatret et Talent for de ældre, komiske Roller. Jfr. Jacobsen ansattes ved Garderoben, og hendes Stemme blev brugt i Koret, — men hun selv maatte blive udenfor Scenen. Da hun engang under

en Forestilling var kommet for langt frem i Kulissen, skimtede han hende fra Logen og raabte: »Madame der, kommer hun nu igen med sin store Næse? Tag den væk, jeg kan ikke se for den!« —

I vore Dage internerede man de to sindssyge Konger af Bayern, men dengang lod man Monarken demonstrere sit Vanvid for Publikums Øjne. Folket skulde glædes over Synet af den Konge, som Gud havde givet det. Den religiøse Opfattelse af Kongemagten var sikkert Skyld i, at den offentlige Mening saa længe som muligt vægrede sig ved at tro paa Kongens Sygdom. Man søgte hellere at skjule den eller at bære over med hans uberegnelige Indfald. Nutidens Betragtning af Sindssyge som syge Mennesker eksisterede ikke dengang; de Daarekister, der fandtes her i Landet, var mere indrettet som Fængsler for Forbrydere end som Opholdssted for lidende Mennesker.

Paa den moderne Læser virker den aarlige Fødselsdagsvirak, som Christian den Syvende i Teatret var Genstand for, baade pinlig og tragikomisk. Endnu i 1798 maatte Jens Baggesen bekvemme sig til at skrive følgende Epilog, der blev sunget efter Opførelsen af Operaen »Erik Eiegod«:

End klæder Mildhed Tvillingrigets Trone;
En Eiegod end bærer Landets Krone:
O! neppe spørger Læben: »Hvo er han?«
Før Hiertet svarer: »Christian!«
I Velstand og Roe
Saa trygge vi boe;
Thi Christian er
En Fader saa kiær;
I Fædrelands Gavn
Han søger sit Navn;
Han værner vor Fred,
Velsigner hans Fied.

IV

Da Grev Holck havde »gjort Springet«, blev Enevold Brandt i 1770 »Intendant des menus plaisirs« og som saadan »Directeur des spectacles«. Dermed havde han naaet et af sine store Maal: en tom, men godt lønnet Beskæftigelse og rig Lejlighed til Selskab med Teaterdamer, som var afhængige af hans Vilje. Han kendte Kongens Lyst til nye Ansigter og skiftende Underholdning og sendte derfor med store Bekostninger en Kaptain i det norske Infanteriregiment Duval, der havde medvirket i Opførelsen af »Cæsars Død«, til Nederlandene, Tyskland og Frankrig for at engagere nye Acteurs og Actricer. Uden Tvivl for at have saa lidt at gøre med Teatrets daglige Drift som muligt oprettede Brandt et Skuespillerraad, som, bestaaende af Inspektøren, Regissøren og fem Skuespillere, skulde komme sammen én Gang om Ugen »pour se consulter sur les affaires qui concernent le bien du spectacle«. Men allerede det første Møde resulterede kun i, at ethvert Medlem talte kraftigt for egen Fordel, saa at der opstod Skænderi, og da næste Møde tog samme Vending, gik Komiteen fra hinanden for ikke oftere at samles. Efter Struensees Diktat skrev Brandt et Brev, ved hvilket Arveprins Frederik vistes bort fra sin Halvbroder, Kongens Loge i Teatret, hvorefter de to Yndlinge tog Plads ved hans Side. C. D. Biehl fortæller, at hun en Aften saa Brandt støde til Kongen for at stille sig frem og tale med nogen, som stod nedenfor Logen i Byens Teater, »og der var sikkert ikke et Menneske tilstæde, der jo med Glæde var bleven hans Bøddel, dersom det var bleven fordret«. Under Brandt naaede Udgiften sin Kulmination; fra Januar

til December 1772 opslugte Teatervæsenet omtr. 80.000 Rdlr. Courant. Men inden Regnskabsaaret var til Ende, havde Direktørens Hoved »gjort Springet« paa Skafottet.

Efter Hofrevolutionen var Teatrets Dage som fransk Talescene talte; Hofmarskal Bielke og Inspektør Joseph Pierre Texièr, som i Juli 1772 blev Direktør, havde i Grunden kun den Opgave at afvikle de økonomiske Forhold. »Rygtet siger, at det bekostelige, det unyttige, det skadelige Hofteater skal gaa under«, skrev Rosenstand-Goiske i Oktober, og Rygtet talte sandt; d. 3. April 1773 gaves den sidste Forestilling.

Tolv Aar efter Franskmændenes Bortrejse skrev Rahbek til Fr. Schwarz:

»Erindre Dig selv, at vort Sørgespil og Drama har Aar for Aar forbedret sig, siden det franske Theater kom bort, og dets Unoder glemtes . . . Vi takke vor gode Skiebne, der tog Franskmændene fra os, før de fik os fordærvet«.

ET IMITATIONSTALENT

CHARLOTTE PHISTER

FØDT OEHLENSCHLÄGER

I

Naar Adam Oehlenschläger om Aftenen sad ved Klaveret og foredrog sine kæreste Sange, hændte det, at hans seks-syvaarige Charlotte listede sig ind i Stuen og lyttede til Faderens bløde Stemme. Faldt Maaneskinnet paa hende, lignede hun en Alf, som blev draget af Tonernes Magt.

Adam Oehlenschläger var stolt af Barnets musikalske Sans. Han tog hende ind til sig og sang for hende, og snart kunde hun klokkerent gengive alle hans Sange. Senere maatte Husets Gæster beundre denne spæde Barnestemme, der klang saa indsmigrende til Klaverets sprøde Toner. »Fru Pølse« eller »Byrnet«, som Forældrene kaldte hende, blev efterhaanden Digterhjemmets Seværdighed og fik Sikkerhed i at optræde. Men Alfebarnet forsvandt, og en lille bevidst Virtuos kom i Stedet.

Charlotte Oehlenschläger voksede op under Modsætningernes Tegn i et Kunstnerhjem, hvor Ide og Virkelighed laa i Strid med hinanden. Hun var sine heftige og lidenskabelige Forældres endnu mere heftige og lidenskabelige Førstefødte, et forkælet Barn, stridig og lunefuld, men altid tilgivet; hun lærte tidlig at tro, at ingen kunde modstaa hende. Hvad hun vilde, det gennemførte hun,

uden at tage Hensyn til Forholdene; naar alt gik efter Ønske, var hun barnlig og blid, men mærkede hun Modstand, rystede hun Huset med sin Rasen. Ro og Taalmodighed var dette iltre Væsens Modsætninger; hun havde aldrig lært at lyde eller at rette sig efter andre.

Denne Ragnhild, som enten maatte sejre eller dø, ejede flere af den Art Talenter, der blænder Overflade-Mennesker. Hun var i Samtale koket, vittig og morede ved sin skarpe Evne til at imitere Næstens Røst og Bevægelser, en Arv fra Moderens, den Hegerske Slægt; hun dansede, sang og spillede og havde stor Færdighed i at manøvrere med andres Tanker — endda paa fremmede Sprog. Hvad hun sværmede for i Dag, omtalte hun en Maaned efter med Foragt. Altid syntes hun at mene, hvad hun i Øjeblikket sagde, men Ordene havde ligesom ikke faaet Tid til at fæste Rod i hendes Indre; hun kom idelig i Modsigelse med sig selv.

I streng Forstand var Charlotte Oehlenschläger ikke smuk, men hun var egenartet og pikant, lille og velskabt. Hun lignede ikke Samtidens unge Piger, for der var ingen Stil over hendes Væsen; kæk, hensynsløs og overmodig svævede Datteren af Skjaldenes Adam fra Bal til Bal, indtagende mange, stødende andre fra sig, farlig og dragende for unge Mænd ved sin Erotik. Den fik tidligt et ublufærdigt Udtryk; der er noget karakteristisk i, at hun som Barn kyssede en elsket Fugl ihjel. Hendes Jævnaldrende, Johanne Luise Pätges, saa hende en Aften agere Elverpige ude paa Ermelundshuset hos Fru Anna Wexschall. Hun løsnede sit lange, gule Haar og skred frem gennem Havens Gange i Maaneskinnet, ikke uvidende om, at denne Allegori paa Sommernatten klædte hende.

Johanne Luise Pätges forundrede sig over hendes Livlighed og Frihed og blev næsten bange for hende, fordi der var noget i Øjnenes Udtryk, som hun fandt upassende; hun vidste ikke, hvad det var, men maatte uvilkaarligt slaa sine Øjne ned, naar hun talte til hende.

Da Charlotte Oehlenschläger var 19 Aar gammel, forlovede hun sig med stud. jur. Eduard Hvidt, Søn af den store Skibsreder, Etatsraad L. N. Hvidt. Det var en Forbindelse, som maatte glæde Familiens borgerlige Elementer; den syntes at sikre hende en solid Fremtid som Embedsmandsfrue. Den unge Mand, hun blandt Balsalenes mange Tilbedere havde givet sit Jaord, tilhørte et af Byens bedste Huse, hvor borgerlig Aand og Orden herskede, og hvor man derfor ikke med ublandet Glæde saa den tilkommende Svigerdatter udfolde sig. Eduard Hvidt var en viljefast Slider; en af Charlottes Veninder kalder ham »et højst retskaffent Menneske«; ved at fri til Charlotte havde han uden Tvivl begaaet sit Livs første Letsindighed, der maatte betales med pinefulde Timer. Han maatte finde sig i, at hun viste andre unge Mænd stor Opmærksomhed, naar det behagede hende, og hos Svigerforældrene hentede han næppe Trøst; hvis nogen ønskede Charlotte mere besindig og praktisk, affejede Oehlenschläger Kritikken ved at sige, »at de vilde gøre hans Paradisfugl til en Gaardhøne«.

En skønne Dag fløj Paradisfuglen bort fra Reden paa Nørregade. Med Forlagsboghandler Heinrich Brockhaus og hans Kone, som under et Besøg i København var blevne charmeret af hende, rejste hun imod Eduard Hvidts Ønske til Leipzig. Ude i det fremmede fandt hun nye Mennesker, hun kunde behage eller forarge, og blandt de

første var Digteren Ludvig Tieck. Som en Mestersvømmer styrtede hun sig ud i Selskabslivet uden Tanke for andet end sin Ungdom og Skønhed og spillede paa Tysk i private Kredse den friske og mest mundrappe af alle Holbergske Piger, Pernille i »Den Stundesløse«. Hvorefter det hele endte med, at Fru Brockhaus blev jaloux, og saa maatte Oehlenschläger rejse ned og hente sin Lotte hjem.

Ikke længe efter fik Byen indenfor Voldene en hævet Forlovelse at snakke om; Familien Hvidt fik sit Lam tilbage, og Oehlenschläger beholdt sin Paradisfugl. I Sommeren 1831 skrev han til Tieck: »Min Datters Forlovelse med den unge Hvidt er opløst. De unge Folk passede heller ikke for hinanden. Hvidt er et bravt Menneske, har ogsaa lært noget, er flittig og ordentlig, men er heltigennem prosaisk. Han holder ikke af Spøg, ikke af Begejstring, ikke af Musik; i sit to og tyvende Aar er han allerede som Brudgom vranten og knotten som en gammel Ægtemand. Det gaar ikke. Lotte er Fyr og Flamme. Enthusiastisk og ofte vild og voldsom i sine Følelser. Det gaar ikke. De har givet hinanden Jaord i en alt for tidlig Alder. Nu er Baandet — ikke sønderrevet — men venligt og mildt opløst. Hans Familie ønsker det sandelig ogsaa. Iøvrigt græder Lotte endnu ofte, fordi hun har brudt med ham og beklager Tabet af en Lykke, som hun aldrig nød — saaledes er Kvinderne!«

Saadan var i hvert Fald Charlotte Oehlenschläger. Da hun ikke længere havde sin brave og flittige, men »prosaiske« Kæreste omkring sig, længtes hun efter ham. I sin Fortvivlelse skrev hun et Brev til Familiens Husven, Fuldmægtig A. E. Boye, og bad ham gøre et Forsøg paa at hele Bruddet igen; intet karakteriserer

Mennesker bedre end deres Breve, særlig de, som blev til i Lidenskab:

Kiæreste Boye!

»Da jeg ikke veed, om De kommer her til Middag, maa De tilgive, at jeg plager Dem med nogle Linier, som ikke vel taale Udsættelse. De vil sikkert ikke blive vred, fordi jeg henvender mig til Dem herom, thi jeg veed, hvor trofast en Ven De er os Alle. Jeg har nemlig, som De nok selv med Deres Forstand har kunnet giætte, meget angret mit overilede Skridt og har i Haab om, at det kunde blive godt igjen, skrevet til Hvidt og sagt ham, hvor bedrøvet jeg er, og hvor ubeskrivelig jeg ønskede, at det skulde blive ved det Gamle; jeg har intet Svar faaet derpaa, og jeg nægter Dem ikke, jeg har den Troe, at det er hans Fader, som holder ham tilbage; thi at al Følelse for mig allerede hos ham skulde være udslukt, holder jeg ikke for rimeligt og naturligt; thi dertil holdt han for meget af mig før. Nu beder jeg Dem, kiæreste Boye, om at bevise mig det Venskab at gaa til ham, og sige ham, at jeg naturligviis aldrig engang kunde ønske, at han skulde gjøre noget, som kunde skaffe ham hans Faders Vrede, men at dersom han endnu holder af mig som før, han [da] slet ikke behøvede at lade noget Menneske vide, at en Forklaring havde mellem os fundet Sted, og at jeg slet ikke forlangte at see ham for det første, indtil han kunde blive enig med sin Fader derom; men desværre, kiære Boye, det vil [han] neppe kunde [blive], thi hans Fader er vist saa lykkelig over at være mig qvit, saa han aldrig giver sit Samtykke til en Gienforening; jeg indseer ogsaa, at der fra Eduards Side udfordredes en større Kiærlighed, end jeg kan gjøre For-

dring paa, for at lade ham brouillere sig øieblikkelig med sin Fader, thi for saa slet kan jeg ikke holde ham, at han kunde være uforsonlig mod sin Søn; men leider ces jours de[s] fêtes sont passés, hvor Eduard for min Skyld agtede saadant for Ringe, og hvor fortjener jeg det ikke, at han ikke mere holder af mig, som har krænket ham saaledes ved min øieblikkelige Galskab, som neppe mere vender tilbage; thi jeg har betalt for dyre Lærepenge.

Min kjære, gode Boye, jeg overlader min Skiæbne nu til Deres Venskab; jeg er overbevist om, De vil gjøre for mig, hvad De kan; som sagt, Forlovelse ønskede jeg paa ingen Maade skulde finde Sted, dersom han ogsaa ønskede det gamle Forhold tilbage; det vilde kun give Folk Anledning til mere Snak, og hans Forældre Ret til at behandle mig med mere Kulde endnu, end de før have gjort det.

Jeg reiser formodentlig med Rinna [Hauch] til Sorøe, og [det] vilde være herlig, naar jeg kunde tage min Eduards trofaste Hjerte som en hemmelig Eiendom med mig; jeg forlanger intet udvortes Beviis; men denne Tanke er for dristig!

Vær nu ikke vred, kiæreste Ven, for dette Venskab, som jeg fordrer af Dem; naar det er Dem mueligt, vil De vist hjelpe til at trøste

Deres Dem inderlig
hengivne Lotte.

Men Eduard Hvidt var standhaftig, og ikke længe efter havde Frøken Charlotte forvundet sit Tab og kastet sig ud i en anden Forelskelse, som i høj Grad var hendes Forældre imod. Byens mest omtalte unge Skuespiller hed paa den Tid Ludvig Phister. Han vakte Opsigt

baade ved sit alsidige Talent og sit ekstravagante Liv, der medførte en Gæld, som oversteg hans Indtægt. I Frederik d. VI's København kunde en Skuespiller ikke uden Kritik holde Tjener og Ridehest; Phisters Rygte var ligesaa tvivlsomt, som hans skarpe Tunge var uomtvistelig. Denne begavede Stræber traf — ifølge hans Udtalelser til Nordmanden Jonas P. Collet — en Formiddag Charlotte Oehlenschläger, og allerede om Middagen sagde han, at hun skulde blive hans Kone. Det var just den Fart og Dristighed, som tiltalte hende! Men da Forældrene mærkede, hvad der var i Gære, blev hun forvist til det Hauchske Hjem i Sorø. Dog, Phister lod sig ikke skræmme. Om Natten sadlede han sin Hest og red i skarpt Trav de ti Mil for at mødes med sin Elskede. Naar Carsten Hauch vilde forhindre disse natlige Stævnemøder, opstod voldsomme Scener. Den ene Dag svor hun, at hun aldrig vilde se sin Elskede mere; den næste Nat var hun sammen med ham i flere Timer. Engang maatte Hauch søge Hjælp hos sin Kollega ved Akademiet P. Hjort, hvem han vidste, at Charlotte havde Respekt for. Hjort fandt hende lukket inde i det største Værelse; udenfor korsede Familien sig i en meget angreben Tilstand. Efter tre Timers Parlamentering skrev hun uden paa et lukket Brev til Phister: »Jeg samtykker i, at Prof. Hjort aabner dette Brev, meddeler Indholdet til hvem, han vil og handler derefter«. Men Brevet gik kun ud paa, at alle hendes Løfter var uden Gyldighed; de maatte kun opfattes som Skærm imod Forældrenes Tvang. Formen var Lafontaines Romaner fuldkommen værdig. Omsider bad Hauch sig fritaget for den ubehagelige Tilsynspost, og saa blev Charlotte hentet hjem.

Hjemme i Bispegaarden paa Nørregade lykkedes det hende efterhaanden som sædvanlig at faa sin Vilje tvunget igennem; Forældrene opgav til sidst Modstanden. En Aften kom Oehlenschläger hjem fra Teatret med Phister ved Haanden og sagde: »Han har spillet fortræffeligt i Aften, han er en god Fyr, og jeg har lovet ham, han skal blive vores Svigersøn«. Og saa blev Forlovelsen deklareret under almindelig Glæde og Skaaldrikning. Stemningen skiftede let i Digterkongens Hus.

Da Isen var brudt, blev Familiens Syn paa Phister snart forvandlet. Han ejede en betydelig Evne til at indtage de Mennesker, han vilde vinde; han var sleben og elegant som en petit maître, dertil klog og maliciøs og ikke banal. Han vidste altid at finde sig et sjæleligt Skjul, hvorfra han kunde iagttage og nyde sine Medmennesker, for bagefter at benytte dem. Et udpræget Forstandsmenneske var han; der er for hans menneskelige Jeg noget karakteristisk i, at han paa Scenen kun var uheldig i de Roller, hvor han skulde virke ved jævn Følelse alene. Oehlenschläger, som for kort Tid siden havde sagt til J. P. Mynster, at han ikke, saalænge hans Øjne var aabne, vilde give sit Samtykke til Datterens Forbindelse med Phister, befandt sig snart udmærket i hans morsomme Selskab, medens Fru Oehlensläger, altid stærk i Kærlighed saa vel som i Vrede, havde travlt med at forsikre Vennerne i Sorø, at de unge Mennesker »stærkt og sjældent elskede hinanden«, og at Phister »mod alle Julemærker var et meget godt Menneske, men uhyre heftig og meget stolt . . . Aldrig i Verden er nogen falskere omtalt end han . . Jeg udbryder saare ofte som Bera om »Hagbarth og Signe«: Havde jeg vidst, at den

Kiærlighed var saa stærk, jeg havde da vist aldrig stridt med dem«. Fru Oehlenschläger var overbevist om, at Ægteskabet vilde blive lykkeligt: »Men for at det skulde kunne blive det, maatte Lotte have samme Virkekreds som han, især da hun sværmer for den, og deri har vi ei villet hindre hende«. Dette blev skrevet en Maanedstid efter Forlovelsen og atter en Maanedstid senere, paa Oehlenschlägers Fødselsdag i 1832, blev det unge Par hjemmeviet i Bispegaarden af Stiftsprovst Clausen.

Charlotte Phister behøvede ikke at rase for at faa sit seneste Indfald gennemført; med de Forbindelser, hun havde, stod alle Døre til Teatret aabne. Hendes ivrige Moder betroede P. Hjort i Sorø, at baade Jomfru Henriette Jørgensen og Instruktør Frydendahl var tilfreds med Charlottes Prøver, og da C. N. Rosenkilde udtalte sig tvivlende om hendes Talent og endog tilføjede, at han »ikke havde ringeste Agtelse for Oehlenschlägers Dom om Skuespiller-Evner«, tilkendegav Fru Oehlenschläger ham i et meget skarpt Brev, at Charlottes Sanglærer, Prof. Siboni, havde billiget Planen, og at hun havde mere Tillid til Phisters Dom end til Rosenkildes. Iøvrigt mente Fru Oehlenschläger, at »Retfærdiggørelsen for at Oehlenschlägers Datter gik til Teatret laa deri, at hun elskede sin Mand og havde Lyst og Tilbøjelighed til at blive Skuespillerinde.«

Paa dilettantisk Vis vidste hun ikke selv, hvad hun vilde spille. Man talte først om, at hun burde debutere i et Sangparti, f. Eks. i »Figaros Bryllup« eller »Ungdom og Galskab«, men til sidst fandt man det klogest, at lade hende forsøge sig i en mindre fordrende Skuespilrolle, der svarede til hendes Væsen, og omsider faldt Valget paa Josepha i Kotzebues Lystspil »Armod

og Højmodighed«, som ikke var opført i seksten Aar. Det var paafaldende at vælge et Stykke netop af Kotzebue, hvis Komedier paa den Tid endelig var et tilbagelagt Stadium paa den danske Scene, og Publikums Protest udeblev heller ikke; men i »Armod og Højmodighed« havde Oehlenschläger for over 30 Aar siden i sin Skuespillertid vundet sine eneste sceniske Laurbær, og rimeligvis kunde den fantasifulde Familie nu ikke modstaa Overtroen. Dersom ethvert Menneske evnede at fremstille sig selv paa Scenen, maatte Josephas Rolle synes passende for Charlotte Phister; den skal spilles som en kaad og vittig Backfisch, der altid har rappe Svar paa rede Haand; Taarer staar, som hun siger, »i høj Pris hos hende«. Hun behages af enhver elskværdig Mand og lader sig gerne sige smukke Ord.

Debuten blev imødeset med stor Spænding, den var en københavnsk Begivenhed, som det bedste Selskab vilde overvære. Direktionen kunde roligt ansætte den paa Aarets daarligste Teateraften, Dagen før Lillejuleaften 1832; Huset blev udsolgt alligevel. Debutantens Veninder i Parkettet glædede sig til at se hende, ikke mindst i Scenen med Phister, der spillede en Tjener; hun kunde sagtens spille Komedie, mente de; de havde jo selv hørt hende »tale efter Folk« og moret sig storartet derover. — Men de forvekslede Imitationstalentet med den egentlige Fremstillingsevne.

Charlotte Phisters første Optræden blev en Skuffelse, ogsaa for hende selv. Tænk, at det virkelig var saa svært! Det saa saa nemt ud. Skuespillerne havde ofte været en Skive for hendes Vid, naar hun sad nede i Salen som Tilskuer. Men nu opdagede hun, at det var

vanskeligere at tale og bevæge sig paa en Scene, end hun havde troet. Det var, som om den baade slugte og udleverede hende. Hendes Selvsikkerhed blev slaaet ned af en Lammelse af alle Organer; hun manglede ligesom Klør til at holde sig fast. Men derved dræbtes det Lune, hun i sit Selvsværmeri troede, vilde bære hende paa en Latterbølge over alle Skær. Skønt hun gjorde, hvad man med et daarligt Udtryk kalder for »Lykke«, og skønt Pressen gav hende et Moratorium, følte hun selv — og sagde til J. P. Mynster — at hun havde ydet noget »Jux«. Forøvrigt gav Genoptagelsen af det Kotzebueske Stykke Anledning til en heftig Kamp mellem Applaus og Hyssen; dog var det Klapperne mindre vigtigt, skrev »Kjøbenhavns-Posten«, at haandhæve Forfatterens forlængst udaf Kursen satte Ære end at ytre sig mod et Mishag, de netop den Aften fandt »mindre passende«. Men det Bifald, som man fandt mindre passende ikke at yde Digterkongens Datter, kunde ikke dække over den indre Tomhed, hun følte. Hun manglede Besiddelsens Glæde.

Kun én Gang spillede Charlotte Phister denne Rolle, og siden kom »Armod og Højmodighed« aldrig paa det kgl. Teaters Plakat. Men da hendes udadvendte Natur intet Udbytte havde af Erfaringer, var hun to Maaneder senere igen parat til at forsøge sig, dennegang i et Sangparti, Heltinden i »Lirespillerinden Fanchon«, et vammeltsentimentalt fransk Syngestykke, hvis Succes paa det danske Teater skyldtes den da afdøde Madame M. E. Zinck, som vore Oldeforældre beundrede i Titelrollen. Men baade deri og i Tryllespillet »Cendrillon«, den næste af Mad. Zincks Roller, Charlotte Phister spillede, viste det sig, at hendes Energi og Trods ikke kunde fyldestgøre

Scenens Fordringer. Hun lignede en forskrækket Due, der lige er sluppet ud af Slaget; Øjnene var snart bønfaldende, snart forskræmte, hendes Hovedbevægelser var hastige og bratte, som hos et Barn, der stjæler sig til noget, og hendes Rødme kunde Sminken næppe dække. Den Hyldest, hun modtog, særlig da hun efter et forgæves Forsøg slap igennem en af Fanchons Arier, kunde ikke betragtes som et Bifald for Sangerinden, men som en Deltagelse for Digterens Datter. Stemningen i Teatret bevægede ham til et Digt, hvoraf et Vers lyder:

»Jeg stod beklemt, da for et samlet Folk
Du ængstlig traadte frem som bange Qvinde;
Dog var din Røst alt Hiertets Tolk,
Og mangen Taare saae jeg rinde.«

I et Brev til P. Hjort roste J. P. Mynster hendes Sangstemme, men i de muntre Partier forekom hendes Talestemme ham paafaldende pjattet: »Jeg skulde efter denne Forestilling troe, at hun er meest skikket, ikke til de muntre Roller, som hun selv har meent, ikke til de tragiske, som hendes Fader i den sidste Tid har meent, men til de naiv rørende. Hun fik iøvrigt et Bifald, som man vel kunde kalde forskrækkeligt, ikke blot fordi det var saa stærkt, men fordi overdreven uretfærdig Roes fremkalder ligesaa uretfærdig Dadel. Ellers har hun hidtil i sin Ægtestand skikket sig vel, og det vil uden Tvivl gaae godt saalænge den forestaaende Rolle ved Lyst og Frygt kan tilstrækkeligen sysselsætte hende. Siden — ?«

De sidste Linjer røber et dybt Kendskab til Charlotte Phisters Natur; Ordet siden virker næsten profetisk. Hendes tomme Energi maatte beskæftiges udefra; Hverdagslivet kedede hende, hun var endnu ikke modnet til en Hustrus

og Moders Gerning. Da hun havde spillet sin fjerde og sidste Rolle, Julie i Duvals Lystspil »Det sælsomme Lotteri«, hvori hun i en Forklædningsscene fik Lejlighed til at kokettere med sine Sprogkundskaber, forventede hun straks at blive ansat som kgl. Skuespillerinde. Publikums vedholdende kritikløse Hyldest gav hende Mod til at tro, at Læretiden var udstaaet, og at Beviset for hendes sceniske Evner var ført. Hendes Personlighed var paa en Maade gaaet op i det skønne Blændværk, som Publikums Begejstring er. Men nu begyndte Skuffelserne at jage hende ud af Illusionernes Rige. Efter de aflagte Prøver turde Direktionen ikke indstille hende til Ansættelse; den opfordrede hende end ikke til at blive ved Teatret, men overlod hende paa Forespørgsel selv at bestemme, om hun »som Elev vilde uddanne sine Evner«. Dette Brev saarede hendes Forfængelighed, og i Vrede begik hun den Fejl at gaa udenom Direktionen og skrive direkte til Frederik d. VI for at anraabe om »hans naadige Beskyttelse, uden hvilken hun maatte opgive sine gladeste Forhaabninger, thi efter den Opdragelse og Dannelse, hun havde nydt, vilde hun anse det utaknemligt mod sin Fader at modtage Ansættelse som Elev«. Men Kongens Resolution gik ud paa, »at det skulde have sit Forblivende med Direktionens Bestemmelse«. Denne var dermed afskaaret fra et eventuelt Tilbagetog; hun havde selv fremkaldt sin Skæbne.

Der blev nu Graad og Tænders Gnidsel i Familien. Den eneste nevtrale var Phister; han egnede sig bedre til at puste til Ilden, end til at rage Kastanjer ud af den. Fru Oehlenschläger var som altid uforfærdet som en Løvinde: »Man har ikke behandlet os ærligt«, skrev hun til Teaterdirektør

Chr. Molbechs Kone, »Haanen kom os ganske uforberedt«. Hun mente, at have haft Grund til at tro, at Molbech var Charlottes beskyttende Ven i Direktionen. Hun havde selv hørt ham sige, at Teatervæsenet gennem Charlotte havde faaet fornyet Interesse for ham. Charlotte havde ikke valgt Skuepladsen for Brødets Skyld; hun var »en Gren af en herlig Stamme«. — Men Adam Oehlenschläger brugte ikke den bebrejdende Tone; han søgte at faa en fredelig Ordning gennemført og sendte Direktionen et Brev, som gør hans Faderhjerte Ære:

1833, 24. August.

»Ved min Hiemkomst fra en lille Udenlandsreise har jeg erfaret, at den Kongelige Theaterdirection ikke har troet at burde antage min Datter Charlotte Phister endnu som fast Skuespillerinde, men som Eleve, og at hun har vægret sig ved at modtage dette Tilbud. Som hendes Fader, hvem hendes Fremtidsvel naturligviis ligger særdeles paa Hiertet, vover jeg i denne Anledning at giøre den Kongelige Theaterdirection mit allerærbødigste Forslag, hvorved man muligen endnu kunde blive enige.

At Directionen ikke meer vil binde sig til at modtage et Subject for Livstid, om hvis Talenter endnu intet ganske bestemt kan siges, at en Skuespillerinde bør antages først paa Prøve — det er vist fuldkommen rigtigt. Og hertil er min Datter ogsaa villig; hun vil gierne lade sig engagere saaledes, med hvilken Løn Directionen selv bestemmer; kun ikke som Eleve. Dette Ønske synes mig ogsaa billigt. Hun er ikke længer i Elevealderen, men to og tyve Aar gammel, og hvad hun især mangler er Mod og Øvelse paa Theatret; men ingen særdeles privat Under-

viisning, uden fremdeles i Musik; hvori hun alerede har havt saa god Veiledning af Herr Professor Siboni, at hun, efter den almindelige Mening, synger reent og smukt, og alerede med saa godt et Foredrag, at Herr Fløitespiller Petersen troede at have Medhielp af hende ved sin Aftenunderholdning[1], da Publikum havde hørt hende i Fanchon førstegang. Hun har lært at dandse saa godt, som man sædvanlig forlanger det af en Skuespillerinde, hun spiller Fortepianet med megen Færdighed. Hun forstaaer fuldkommen vel dansk, tydsk, fransk, engelsk, og noget italiensk; hun har fra sin Barndom af i den bedste Selskabskreds erhvervet sig den Anstand og fine Tone, som ingen ved Theatret som Eleve kan lære, hvis den ikke var der i Forveien. Poesie og Kunst ere ligeledes fra Barndommen af blevne hende en anden Natur; og hvad en dannet Forstand og Smag angaae, saa vover jeg at troe med de Fleste, som kiende hende, at hun ikke viger for Mange. —

At det i disse Forhold, i denne Alder vilde ydmyge og nedslaae hende, at blive anset som Eleve, vil den ærede Direction vist ikke ansee som en Følge af for store Prætensioner. Hendes Bøn — og min — er derfor, at hun for det første maae blive ansat som Skuespillerinde paa Prøve, og imidlertid gaae i Rang med de andre Skuespillerinder og nyde deres Fordele, det vil sige: Adgang til

[1] Den 10. Marts 1833 optraadte Charlotte Phister ved Kgl. Kapelmusikus Petersens Aftenunderholdning paa Teatret. Hun sang Faderens Romance »Den musikelskende Landsbypige«, hvortil J. P. E. Hartmann havde skrevet Musikken. Den 24. Marts s. A. sang hun »Cavatine og Chor af Wilhelm Tell« ved en Aftenunderholdning til Indtægt for Musikconservatoriet, ved hvilken Lejlighed forøvrigt de senere Skuespillere Carl Hagen og Betty Smidt optraadte for første Gang.

Actricelogen og Fritagelse for at gaae ind i Syngestykkerne som Choristinde.

Hvad nu hendes alerede aflagde Prøver angaae, saa vover jeg, uden at beskyldes for blind Faderkiærlighed, at troe, at de have beviist Talent for Theatret; især naar hun har aflagt den altfor store Frygt, hvilken kun vilde voxe, naar hun følte sig altfor stærkt tilbagesat. Publicum har modtaget hende med Bifald — og et Par Gange med et forhen uhørt, stormende Bifald. Skiøndt nu vel noget af dette kan tilskrives særdeles Omstændigheder, tilkommer dog vist en god Deel hende selv, da Huset fire Gange for hendes Skyld har været propfuldt.

Efter mit Skiønnende har hun især Anlæg til det Naive, det Rørende og maaskee til det Tragiske, hvilket hun især viste i Fauchon og den første Akt i Cendrillon.

Dame og Dandsescenen, i den klingrende Frost i Vinter, i den tynde Dragt, — (i en betænkelig Tilstand) uøvet, første gang for et stort Publicum — kunde naturligviis ikke være fuldkommen.

Hun vil formodenlig bedst komme til at spille slige Roller som Madame Kraghs[1]; ogsaa i Madame Wexschalls[2] Fag vil hun kunne indtræde; og Theatret trænger visselig til flere Subjecter, som i paakommende Tilfælde ere istand til at doublere slige vigtige Fag.

I Haab om Tilgivelse for at jeg blander mig i en Sag, hvortil Natur og Forhold opfordre mig, henlever jeg Directionens allerærbødigste

A. Oehlenschläger.«

[1] Sangerinden Boline Margrethe Kragh, født Abrahamsen, 1810—39.
[2] Den senere Fru Anna Nielsen, f. Brenøe.

Hvis Professor Christian Molbech tidligere havde kaldt Charlotte Phister »et aandfuldt Væsen, der havde aflokket ham Taarer«, og sagt, »at Teatret gennem hende havde faaet fornyet Interesse for ham«, hvad Fru Oehlenschläger paastaar i det citerede Brev til hans Kone, maa det ikke have været behageligt for ham som Medlem af Direktionen at forme dens Svar:

1833, 9. September.

»Directionen har modtaget Hr. Professorens Skrivelse af 24. Aug., hvori De paa Deres Datters, Mad. Ch. Phisters Vegne, andrager paa, at hun i Stedet for at antages som Eleve ved det Kgl. Theater, hvortil hun ei kan finde Attraa, maatte for det første blive ansat som Skuespillerinde paa Prøve, med hvilken Løn, Directionen maatte finde det passende at indstille hende til. Uagtet Directionen ingenlunde tvivler om, at Hr. Prof.s Datter har den Dannelse og de Kundskaber og Færdigheder, hvilke De i Deres Skrivelse anfører som Grund til, at hun maatte føle sig ydmyget ved Ansættelse som Eleve, kan den, for saavidt som disse Færdigheder vel understøtte, men ingenlunde udgjøre Udøvelsen af den sceniske Konst, ikke antage, at Madame Phister allene ved hendes Færdighed i Sprog, Musik, Dands og andre Talenter og Kundskaber, kunde være beføiet til den Mening at kunne fremtræde i samme Stilling, som en allerede i flere Aar i Konsten övet. Directionen maa navnligen gjøre Hr. Prof. opmærksom paa, at den Skole, Deres Datter kan behøve længere Tids Øvelse i, netop er den sceniske Action i Forbindelse med det declamerende Foredrag; og den har efter de ved Mad. Phister i hendes Debut Roller aflagte Prøver, uagtet

den ingenlunde vil negte hende i disse at have yttret visse Anlæg for Theatret, som muligen kunde opnaae en Grad af Dannelse, der i Tiden kunde sætte hende i Stand til at soutenere en Skuespillerindes Plads, ikke kunnet finde disse Anlæg fra Spillets og Declamationens Side saa afgjorte og udviklede, at den saae sig istand til at kunne, efter Mad. Ph.s Ansøgning, indstille hende til Ansættelse som Kongl. Skuespillerinde, men overlod til hende, om hun ved Indtrædelse som Eleve vilde søge Leilighed til at erhverve den til en saadan Ansættelse fornødne Øvelse og Modenhed. I det hun nu yttrer sin Ulyst hertil, men attraaer, og ved Hr. Prof. frembær sit Ønske, at ansættes som Skuespillerinde paa Prøve, synes hun at være uvidende om, at denne Ansættelse egentlig kun er et foreløbigt Trin til den Kgl. Skuespillerindes Post, som allene er indført for at forvisse sig om, at den i flere Aar ved Theatret dannede Eleve vil vedblive paa den begyndte Bane og i den som Eleve udviste Flid, Nøiagtighed og Orden, uden dog at derved gives Vedkommende Adkomst til Pension, saafremt Prøvetiden ikke maatte føre til fast Ansættelse. Heller ei har man Exempel ved Theatret paa, at nogen Skuespiller eller Skuespillerinde paa Prøve ikke havde opnaaet den faste Ansættelse efter Prøveaarenes Udløb. At indstille Mad. Phister til Skuespillerinde paa Prøve vilde derfor være omtrent det samme, som at indstille hende til Kongl. Skuespillerinde, hvilket hun i hiin Qualitet ogsaa er; og dertil har Directionen efter sit Skjønnende ikke kunnet ansee hende for allerede at være qualificeret. Hans Majestæt Kongen har, efterat Madame Phister havde henvendt sig umiddelbart til Allerhøistsamme med Ansøgning om en saadan Ansættelse, i allernaadigst

Resolution til Directionen af 17. Aug. bekræftet dens Svar paa Madame Phisters første, Directionen tilstillede Andragende, og Directionen maatte sætte sig selv i et lidet fordeelagtigt Lys, om den umiddelbart efter at have taget en af Hans Majestæt bifaldet Bestemmelse og uden nogen sildigere indtraadt Grund, vilde indkomme med en allerunderdanigst Indstilling, som den for to eller tre Uger siden ikke fandt sig beføiet til at gjøre.

I det nu Hr. Professoren i Deres Skrivelse selv anfører, at hvad der mangler Deres Datter paa Scenen er ikke Underviisning i nogen særdeles Konst eller Færdighed, som er tjenlig for en Skuespillerinde, men »Mod og Øvelse paa Theatret«, saa synes De derved netop enig med Directionen, der hverken frakjender Deres Datter de Aandsgaver og Færdigheder eller den Dannelse for det selskabelige Liv, som enhver hos hende vil vente sig; men derimod troer hende endnu fjernet fra at besidde den Øvelse, det Herredømme over sig selv, den Fortrolighed med Theatret og den hele routinerede Færdighed i Scenens mimiske og declamatoriske Konst, som en Skuespillerinde maa eie. For at erhverve disse Egenskaber, forudsat endog at Anlæggene dertil hvile uudviklede hos hende, kan hun maaskee behøve flere Aar, og med hvilken Billighed imod Theatrets allerede i rum Tid ansatte Skuespillerinder, der som Elever have maattet gjennemgaae en undertiden lang Række Prøveaar, vilde Direktionen kunne indstille Mad. Phister til Kgl. Skuespillerinde efter nogle faa Debut-Roller, hvis Udførelse fra Actionens Side var høist uliig, og hvori de stærke Bifaldsyttringer, hun modtog af Publicum, upaatvivlelig mere maa tilskrives den høist naturlige Interesse og Deeltagelse, som hendes Per-

son og hendes Forhold til en af Nationen med saa megen Føie hyldet og æret Digter, tillige understøttet ved en behagelig og udtryksfuld Syngestemme, end en mægtig henrivende Virkning af hendes Spil. Directionen tør, i Henseende til Grunden for dens Svar paa Mad. Phisters Andragende om umiddelbar Ansættelse som Kgl. Skuespillerinde, roligen appellere til det samme Publicum, der opmuntrede hende i hendes Debut-Roller; og den maa erklære Hr. Prof., at det aldrig, hverken under Løbet af forrige Saison, da hun udførte disse Roller, eller efter den Tid er kommet Directionen i Tanke, at Madame Phister for Øieblikket vilde vente sig eller anholde om anden Ansættelse ved Theatret end den sædvanlige Stilling som Eleve. At Directionen baade med Hensyn til hendes personlige Forhold og til hendes erhvervede Færdigheder paa enhver mulig Maade vilde i denne hendes Dannelses- og Prøve-Tid have lettet hende samme, og derfor i Betragtning af hine særdeles Omstændigheder fritaget hende for at deeltage i Chortjenesten og i stumme eller ganske ubetydende Roller, troer den Hr. Professoren forud vilde have været overbeviist om.

Directionen maa iøvrigt bede Hr. Professoren være forsikkret om, at den alt for vel føler, hvad Theatret skylder Dem og erkjender, hvor talentfuld og heldig en Skuespiller, det eier i Hr. Phister, til at den ikke skulde have gjort sig en Fornøielse af at opfylde et Ønske af Dem og Deres Datter, hvis den, med Hensyn til de udvortes Forhold og Vilkaar, saae nogen Mulighed deri, uden at handle imod de ved Theatret gjeldende ved Kgl. Resolutioner bekræftede Anordninger og Regler.«

II

Charlotte Phister var en receptiv Natur, som i Gengivelsen af det tillærte var uden Dybde. Hendes Imitationstalent var ikke bundet til den egentlige, sceniske Fremstillingsevne; den, der ejer den Evne, begynder altid indefra, og først, naar han eller hun har set Figuren for sit indre Øje, kommer i anden Række de individuelle Udtryksformer, hvorigennem dens Særheder skal overføres til Tilskuerne. Men den, som ejer et Imitationstalent, begynder udefra, eftergør, hvad der aabenbarer sig for Sanserne, og tegner et ydre Billede uden at give nogen Oplysning om eller Forklaring af det aandelige. For denne rene Form af Imitationstalentet er det for saavidt ligegyldigt, om det efterlignede Objekt er et Menneske, et Dyr eller en Ting. Udbyttet for Tilhørerne vil være af samme Værdi, hvad enten »Kunstneren« eftergør en bekendt Person i Gang og Tale, eller han bjæffer som en Hund, skryder som et Æsel eller galer som en Hane. Men hvis man af et Kunstværk forlanger, at det skal være en Helhed og et Udtryk for Kunstnerens Personlighed, og at det skal kunne overføre et aandeligt Indtryk fra den ene Sjæl til den anden, kan disse Imitationsprodukter ikke betragtes som Kunst. De er kun Udtryk for et Slags »selskabeligt Talent«, der som sin Forudsætning forlanger en skarp Iagttagelsessans for Former og Lyde. I Teaterhistorien er Charlotte Phister Typen paa den dannede Dame, som af en ydre Aarsag drages mod Teatret og tror, at et morsomt Diletantteri, Lyst eller For-

bindelser kan fyldestgøre Scenens Fordringer. Men Kunsten støder uden Barmhjertighed den Type fra sig.

Ligesom Ragnhild maatte hun sejre eller dø; hun sejrede ikke. Stolt vendte hun Teatret Ryggen og søgte at finde Lykken i sit Hjem som Hustru og Moder. Men ogsaa der ventede Skuffelser og Modgang; kun den, der lever i Fred med sig selv, er lykkelig. Efter Livet i Balsalene havde Teatret været en Afleder for hendes urolige Sinds Begæringer; nu blev hendes Ækvivalent at føde sin Husbond Børn. Men at slaa Rod i den stille Verden, som nu laa hende aaben, krævede en Sindets Ydmyghed og Storhed, hun ikke ejede. Hun følte gennem Sanserne og ikke gennem Hjertet.

Et Aars Tid efter sit første Barns Fødsel fødte hun igen en Datter, som i Daaben fik sin Moders Navn, og kostede hende Livet. Hendes Kræfter var borte; hun var sjælelig ældet. Adam Oehlenschläger sad daglig ved Barselsengen; sidste Gang, han var der, laa hun for Døden. »Sig mig en Trøst!« hviskede hun. Men han kunde i det Øjeblik ikke faa et Ord over sine Læber, og da han kom igen, var hun død. Dagen før Begravelsen, den 16. Marts 1835, skrev Phister i Adresseavisen:

»Natten til den 12. Marts kaldte Gud pludseligt min elskede Kone, Charlotte Phister fød Oehlenschläger, efterat hun næsten lykkeligt havde overstaaet de lange og smertelige Følger af sin Nedkomst. Hendes to smaae Døttre kunne ikke endnu føle det Tab, som dybt nedbøier hendes Mand, Forældre, Sødskende og Venner, og som herved sørgeligst mældes alle Fraværende, som kjendte og elskede hende, i Forvisning om Enhvers inderlige Deeltagelse«.

I Frederiksberg Kirke talte J. P. Mynster ud fra sit dybe Kendskab til hendes 24aarige Liv. Veninderne havde dækket Liget med Hyacinther. Ansigtet bar intet Spor af den Smerte, hun havde lidt. Hvert Træk var forædlet og forskønnet, som mejslet i Alabast.

ANMÆRKNINGER OG HENVISNINGER.

TIL UDARBEJDELSEN AF NÆRVÆRENDE ARBEJDE HAR FORFATTEREN MED TAK MODTAGET EN UNDERSTØTTELSE FRA CARLSBERGFONDETS DIREKTION.

FORKORTELSER:

KB = Kgl. Bibliotek; UB = Universitetsbiblioteket; RA = Rigsarkivet; TRA = Teaterarkivet i Rigsarkivet; KTB = Kgl. Teaters Bibliotek; LA = Landsarkivet for Sjælland m. m.; RSA = Raadstuearkivet; PT = Personalhistorisk Tidsskrift; BL = Biografisk Leksikon; Adrv. = Adresseavisen; Mem. o. Br. = Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og Rist. Brevenes Ortografi er bevaret, men Tegnsætningen er ændret.

LOUISE RASMUSSEN.

Ved at gennemgaa Bilagene til det kgl. Teaters Regnskaber fra 1826—42, ialt 64 Pakker, er det lykkedes at fremdrage det Materiale, hvorpaa Skildringen af Louise Rasmussens Teatertid hovedsagelig er bygget. At opgive de enkelte Bilags Numre, Kvartal og Aar vilde føre for vidt; de findes alle i den Del af Teaterarkivet, som opbevares i Rigsarkivet. **Side 3.** Fødselsstiftels. Daabsprot. i LA; Mægler Köppen døde 1832, $^{28}/_{2}$; (jvfr. Adrv. Nr. 53; BL IV, 179); hans Enke, Johanne Frederikke f. Köppen opgav til Skiftekom., at han i Ægteskabet efterlod to Børn, Adolph Ludvig K., 28 Aar gl. (jvfr. BL IX, 638) og Louise Frederikke K., 24 Aar gl. LA. — **Side 5.** 1838, $^{11}/_{9}$, skrev August Bournonville: »Jeg Underskrevne kan herved bevidne, at jeg kjender Hr. Jensen (Controlleur ved Theatret) som en paapasselig, nøjagtig og høflig Mand, hvilket jeg har bemærket ved flere Leiligheder; navnligen ved Hr. Delcours Forestillinger, hvor Hr. Jensen var Pengebud og hver Gang bragte Indtægten til mig; som og paa Maskinloftet, hvor han

ved enhver Leilighed har viist sig ivrig og beredvillig«. (Indk. Breve TRA). Jensen blev afskediget efter 25 Aars Tjeneste i 1844. Han søgte forgæves at faa Grunden til Afskeden at vide. 1846 anmodede han om at faa sit Skudsmaal »da han havde i Sinde at søge sig en ny Condition« (Ujour. Breve, J., TRA). 1840 ejede han Møntergade 42; 1845 beboede og ejede han Læderstræde Nr. 23; Folketalslisten, RA, opgiver da: Johannes Jensen, 53 Aar, født i Næstved, forh. Snedkerm.: Hustru: Caroline f. Rasmussen, 51 Aar, født i Kbbvn.; Døtre: Emilie Conkordia, 14 Aar. Johanne Caroline Mathilde, 11 Aar. Familien boede samme Sted i 1855, Jensen kaldtes da pens. Toldassistent; han døde c. 1858, Enken 1869; jvfr. BL IV, 179. — Citatet er fra Bournonvilles Indberetning af $^{1}/_{10}$ 1846, indk. Br., TRA. — A. Poulsen-M. Werning, jvfr. indk. Br. 1826, TRA. — **Side 6.** Om Balletskolen jvfr. Fru Heiberg, Et Liv, 1. Folkeudg. I, 23; Julie Fredstrup, jvfr. Ujour. Br., L, TRA. — **Side 7.** Louise Rasmussens Brev findes paa KB. — **Side 8.** Citatet er fra Worsaae, Rosenborg, 50; Bissens Buste var udstillet ligeoverfor Kongens paa Charlottenborgudstillingen 1854, hvor »flere spyttede paa den«. Jvfr. Mem. o. Br. XI, 243; PT 3 R, VI, 157. — Nicolaj Bøghs ukorrekte Meddelelse findes i Museum 1891, II, 84; endvidere i PT 5 R, II, 73, hvorfra den er gaaet over i Breve fra d. Skuespillere II, 271. — **Side 9.** Regnskabsbilaget er Nr. 1284, 1828, 3. Kvt., TRA. — 1829, $^{23}/_{12}$, spillede hun Barnet Else i »Julestuen«. — **Side 10.** Om Louise Rasmussens Forhold til Lucile Grahn jvfr. PT 6 R, II, 289. — **Side 11.** Den senere Maler T. Læssøe blev konfirmeret samme Dag som Louise Rasmussen, jvfr. Fruekirkebog 1831, LA. — Citatet fra Fru Heiberg findes i Et Liv, 1. Folkeudg. II, 53. — **Side 12.** Angaaende Grevinde Danners Forhold til Fru Heiberg, jvfr. Holten, Erindringer 172 f.; sml. Fru Heibergs Breve til Krieger I, 149 f.; 236 f. — **Side 14.** Om Grevinde Danners Evne til at optræde med Værdighed jvfr. M. V. Brun, Fra min Ungdom, 104 ff.; Zahrtmann, Arbejdsaar, Tilskueren, Febr. 1914; Hofliv under trende Konger v. Bodenhoff 362, 375 f. — Ang. Beskyldningen for Utugt jvfr. Holten, Erindringer 168; Rosenørn, Livsminder 154; den er gentaget af Neergaard, Under Junigrundloven I, 686, jvfr. Bardenfleth, Livserindringer, 49. — **Side 15.** Foruden den nævnte Pamflet kan anføres Karup, Folkelige Foredrag eller Sort paa Hvidt; jvfr. Mikkelsen, Om Danner-Literaturen; om Fr. Sehaldemose jvfr. R. Jensen, Forsynets Veje. — **Side 16.** Folketalslisten 1840, RA, opgiver i Pilestræde Nr. 118: Ejerinden, Enkemad. S. H. Berling, 48 Aar; Børn: Bogtrykker og Skriftstøber J. C. E. Berling, 28 Aar, Johanne

Augusta B., 25 Aar; dernæst en Husjomfru, en Tjenestepige, en Kusk, en Tjener og en Bogtrykkerlærling. — Om »Kalkeballen« jvfr. Andersen, »Holbergs Minde«; Kvitteringen m. m. er taget fra Lynges Auktionskatalog 1898, 32. — Folketalslisten 1840, RA, opgiver i Borgergade 105[1]: Louise Rasmussen, 25 Aar, Kgl. Figurantinde, samt Mormoderen Caroline Rasmussen, 72 Aar, »lever af Vadsk«. — **Side 17.** Om Jensine Weiner jvfr. Breve fra d. Skuespillere II, 272. — Om Kronprins Frederik i Fredericia jvfr. Giessing, Fr. VII's Hist., 53. — Brevet fra Kronprinsen samt Chefens Svar findes i Ujour. Br., F; TRA. — **Side 19.** Br. fra Louise Rasmussen i Forf.s Eje. — Flakkebjerg Kirkebog i LA. — **Side 20.** Lunds Erklæring i Ujour. Br., L; TRA. — **Side 22.** Brevene ang. Modehandelen i 2. Sektrs S., 2754, RSA. — **Side 29.** Br. fra Kronprinsen af $^{8}/_{9}$, 1844, er meddelt af Bruun, Erindringer f. d. kgl. Bibl., 38. Brevene findes begge, det første i Afskrift, paa KB. — **Side 32.** Ang. Firmanavnet og Patentet jvfr. 2. Sektrs S., 1845, RSA; jvfr. Danske C. II Dept. Nr. 2068, 1845, RA; jvfr. Hist Meddelelser om Kbhvn. I, 403 ff. — **Side 33.** Karups Roman findes i »Sort paa Hvidt« 1863. Oppositionspressens Gemenhed blev drevet til den yderste Grænse jvfr. Folkets Nisse 1851, 31 Juli. — **Side 34.** Brevet til Prok. Kraft findes paa KB. — **Side 35.** Ang. Forholdet mellem Chr. VIII og Kronprinsen jvfr. Bardenfleth, Livserindringer 56 f. — **Side 36.** Til Skildringen af Fr. VII og hans Hustruer er foruden de nævnte Værker benyttet: Ewald. En Slægts Hist. I/II; Thorsøe, Fr. VII's Regering II; Drachmanns Erindringer, Tilskueren V, 477 ff.; Vort Folk II, 200 ff.; BL V, 315 ff.; Chr. Winthers Br. v. Liebenberg 46 ff.; PT 4 R, II, 91; 106. — **Side 37.** C. N. Rosenkilde skrev $^{15}/_{1}$ 1848 til Adolph Rosenkilde: »For nogle Dage siden var han [Kronprinsen] i Casino under Incognito-Navnet Grev Lorte-Sparker eller lignende. Da Publikummet var borte, sagde han til en af Trakteurerne: »Jeg gaaer, og saa kommer jeg strax igen med et Par gode Venner. Saa skedte det. Han kom med Jfr. R. og nogle Soldere af sit Kammeratskab og blev der til Kl. 2. Under Faderens Sygdom holder han Orgier«. KB. Om Louise R. i 1848 jvfr. Hofliv under t. Konger 287, 338; jvfr. Mem. o. Br. VIII, 132. Ang. Figurantindepensionen jvfr. Brevb. t. Finansm. Journal 1849, Nr. 363, RA. — **Side 38.** Fr. VII's Ønske om Ægteskab i 1849 jvfr. H. N. Clausen, Mit Levned 353; Mem. o. Br. VIII, 163; Giessing, Fr. VII's Hist. 507. — **Side 39.** De meddelte Breve findes paa KB. — **Side 42.** Ang. Vielsen jvfr. Madvig, Livserindringer 194; Hofliv under t. Konger 374 ff.; Mynster, Nogle Bl. a. Mynsters Liv, 467; Thiset og Wittrup, Adelslek. 62. — I

Folketalslisten 1850, RA, staar opført som boende paa Christiansborg Slot, 1ste Etage: Hendes Naade Baronesse v. Danner. Hun havde da to Jomfruer i sin Tjeneste og en Kusk. Berling nævnes først som boende paa Slottet i 1855 og er da gift. — **Side 44.** Om Grevinden og »Bondevennerne« jvfr. Tscherning, Efterl. Pap. III, 34 ff.; om Velgørenheden jvfr. samme Bog 62 ff.; endv. Adrv. $^{8}/_{3}$ 1852; om Rejsen til Bornholm se Tscherning, Efterl. Pap. III, 105; jvfr. Bornholmske Saml. II, 57 ff. — **Side 46.** Om Aristokratiets Demonstration jvfr. foruden de nævnte Værker Fru Andræ, Pol. Dagb. I, 230 ff.; PT 3 R, VI, 47; 178. Citatet fra Worsaae jvfr. Rosenborg, 37. — **Side 47.** Citatet fra Rotwitt jvfr. Neergaard, Junigrundloven II, 339. — Den omtalte Novelle af Fr. VII og det meddelte Digt ejes af Hr. Fabrikant Claudius, som velvilligt har stillet Originalen til Forf.s Disposition.

ADAM OEHLENSCHLÄGER SOM SKUESPILLER.

Side 51. Om dramatiske Selskaber i Kbhvn. 1780—1840, jvfr. Jul. Clausen, Borups Selskab, Museum 1892, II; Andersen, Holbergs Minde; Breve f. danske Skuespillere I, 260; Abrahams, Af m. Liv 34 f.; Thiele, Af mit Livs Aarbøger, 54; Schumacher, L. Bödtcher 4 f.; Steffens, Hvad jeg oplevede, V, 63 ff.; Rahbek, Dramat. Saml. I. — Til Skildringen af Oehlenschlägers Skuespillertid er benyttet: Oehlenschläger, Erindringer I, 57 ff.; II, 115; Levnet (1830) 59; 90 f.; Dagbogen i L. Mynsters Mindeblade; Vilh. Andersen, Oehlenschläger I, 19 ff; 169. — **Side 53.** Om Mad. Preisler jvfr. Breve f. danske Skuespillere I, 257. — Om Marie Heger jvfr. Hist. Archiv 1875, I, 190 ff. — **Side 54.** Ang. Avertissementet jvfr. Overskou, Den d. Skueplads III, 700. — **Side 57.** Om Rosings Sprog jvfr. Bournonville, Teaterliv 3, II, 18. Om hans Deklamation jvfr. hans Oversættelse af Séchelles Bog om dette Emne. — Dahlén blev senere H. C. Andersens Lærer i Dans, jvfr. Mit Livs Eventyr, 51. — **Side 58.** Zincks Indberetning er af $^{28}/_{9}$ 1797. TRA. I 1798 leverede Orgelbygger Grønneberg O. et nyt Contra-Claver paa Teaterkas. Regning. — **Side 59.** Fra Aug. 1797 hævede O. 15 Rdlr. i Koristgage. Som Sufflør nævner Baggesen ham i sin »Theateradministratoriade«, jvfr. Arlauds Udg. I, 273. — **Side 61.** O's Debut omtales i Minerva 1797, Dec.; Iris og Hebe 1798, I. 105; Intelligenzblade for Lit.- Kunst- og Theatervæsenet 1798, Nr. 23. — **Side 63.** O's Spil som King omtales i Intelligenzbl. 1798, Nr. 24; jvfr. Lit.- Kunst- og Theaterbl. 1799, Nr. $^{28}/_{29}$. — **Side 64.** O's Spil som Torben Oxe omtales i Intelligenzblade 1798, Nr. 35; jvfr.

Minerva 1798, Marts. — **Side 66.** Dir. Skrivelse jvfr. Prot. o. afg. Br. 1798; samme Sted ses, at Dir. $^{17}/_{12}$ 1798 tilkendegav Teatrets Skolarer og Elever, at der var indløbet berettigede Klager saavel over deres usædelige Opførsel mod Teatrets Betjente, som over at de sønderbrød Møblerne i 2 Paaklædningskamre. — **Side 68.** O's Spil som Cederstrøm omtales i Minerva 1798, Marts. — Da O. i Stedet for Lindgreen spillede Knud Prokurator i »Den 11. Juni« skrev Øst: »Naar man gjorde Rolleforandringer, var det at ønske, at det altid maatte blive Rolleforbedringer«. Da han spillede Leonard i »Jacob v. Thyboe« skrev Øst: »Hr. O. var Leonard og forestillede samme lige saa maadelig, som Rollen er fra Holbergs Haand«. Jvfr. Lit.- Kunst- og Theater-Archiv 1799, Nr. $^{5}/_{6}$; 9. — **Side 70.** I Den d. Tilskuer 1799, Dec. findes Digtet »Viisdom, Kierlighed og Venskab« af Skuespiller Oehlenschläger. — **Side 71.** Journalen findes KTB; jvfr. Ill. Tid. 1865, Nr. 281. — **Side 72.** Ang. Mulkten og Afskeden jvfr. Prot. over afg. Br. 1799—1800, TRA; jvfr. Bidrag til den oehl. Lit. Hist. II, 372 f. Afskedsansøgningen, der i Faksimile findes i Bokkenheuser, Kgl. Maj.'s Acteurs 39, er citeret ukorrekt i Erindringerne (I, 138), hvor O. ogsaa meddeler, at han to Gange skrev til Dir. og begærte sin Afsked. Tiden har paa dette Punkt forrykket hans Hukommelse. Jvfr. Kgl. Res. 1800, TRA. — **Side 75.** Om O's første dram. Arbejder jvfr. Bidrag til den oehl. Lit. Hist. II, 265 ff.; Robert Neiiendam, Nogle Br. f. Adam O. Edda III, 146 ff.

FORFÆNGELIGHED OG GALSKAB.

Grundlaget for denne Afhandling er under Titlen »Kong Christian den Syvende som Skuespiller« meddelt i Hist. Tidsskrift VIII R, II, 304 ff., hvor Kildestederne er anført. Her skal kun vedføjes Kilderne til de senere Tilføjelser, som er bygget paa nye Studier til Chr. d. VII's og Hofteatrets Historie. — **Side 80.** Citatet fra Suhm, Hem. Efterretninger, RA, er benyttet af Edv. Holm, Danmark og Norges Hist. 4, I, 88; endv. Blangstrup, Chr. d. VII, 114 f. — **Side 81.** Chr. VII's Br. til Voltaire jvfr. Oeuvres de V. LXVI, 523; endv. LXV, 254, 268. — Ang. Kongens Undervisning i Musik jvfr. Thrane, Hofviolonerne, 415. — **Side 85.** Om v. d. Lühes Skrivelse jvfr. Hist. Meddelelser o. Kbhvn. I, 488. — **Side 87.** Ang. Bygningen af Hofteatret jvfr. Fr. Schiötts Afhandling i Architekten 16. Aarg., Nr. 31. — Om Orkesteret og den italienske Opera jvfr. Thrane, Hofviolonerne 111 ff. — Støvlet Kathrine i Teatret jvfr. Reverdil, Hoffet i Kbhvn. 82. — **Side 88.** Annoncen

findes i Adrv. 1772, Nr. 7. — Dagbogen er Schiönnings Journal 1770–76, ($^{21}/_{1}$ 72) UB. — **Side 89.** Forordningen findes i Hofteaterbestyrelsens Kopibog TRA; jvfr. Adrv. 1772, Nr. 12. — **Side 90.** Teatermaler Lunds Regninger jvfr. Bilag til Particulairkas. 1766—70 wegen der frantz. Comoedien. — **Side 92.** Citatet fra Rosenstand-Goiske findes i Dram. Journal I, 407; jvfr. II, 188; 224. — Rahbeks Beretning om, hvorledes Wessel ønskede »Kjærlighed u. Strømper« spillet, findes i Fortalen til Wessels Skr. I, 1817. — **Side 93.** I »Theâtre Royal« IV, (Opera comique) er »Le Bal«, Comedie en un Acte, af Acteuren Deschamps, tilegnet Grev Holck. — **Side 94.** Ang. Fritagelsen for Skat og Arrest i Blaataarn jvfr. Hofteaterbestyrelsens Kopibog TRA. — Citatet fra Suhm findes i Hem. Eftr., RA. — **Side 97.** For at tiltale Kongens Smag for tyrkiske Klæder var Skuespillerne ofte paa trods af Sandsynligheden udklædt som Tyrkere for Eks. i Koret, som opførtes til Kongens Ære i Anledning af Struensees Fængsling jvfr. Dram. Journal I, 312. — **Side 99.** Ang. Caroline Mathilde og Opførelsen af »Zaïre« jvfr. Mem. o. Br. XXI, 139. — **Side 100.** I Adrv. 1770, Nr. 38 findes: »Da de Hrr La Tour og Casimir, Kgl. Franske Acteurer, agter at reyse herfra Byen den 24 denne Md. [Marts], anmodes alle og enhver, som formeener sig noget at fordre hos dem, forinden bemeldte Tid at melde sig for at imodtage deres Betaling«. Jvfr. Adrv. Nr. 55: »Korsør. Den 3. April udgik tre Franske Acteurs fra Kjbhvn. til Paris«. Jvfr. Biehls Breve v. Bobé, 171. »La Soiré de Village«, Divertissement en un Acte par Deschamps, Theâtre Royal III, (Opera comique) er tilegnet la Tour. — **Side 103.** Citatet er fra Merkel, Darstellungen u. Charakteristiken II, 273. — Om Sartis Forhold til Chr. VII jvfr. Biehls Breve, 130 f. — Ang. Brambillas Optræden jvfr. Overskou, Den d. Skueplads II, 488. — **Side 104.** Fr. v. Matthissons Besøg i Teatret jvfr. Erinnerungen II, 29 f. Om Kongens Forhold i Logen jvfr. Overskou, Den d. Skueplads III, 77 f.; IV, 3 ff.; jvfr. Lassen, Den Stru. Proces, Tidskr. f. Retsv. 1891, 251, 256. — **Side 105.** Om Datidens religiøse Opfattelse af Kongemagten og Betragtning af Sindssyge jvfr. Lassen, Den Stru. Proces. 230 f.; 292; Christiansen, Chr. VII's Sindssygdom 66 f. — Baggesens Epilog findes i hans »Erik Ejegod«, Kbhvn. 1798. — **Side 106.** Om Kapt. Duvals Rejse jvfr. Hofteaterbestyrelsens Kopibog TRA. Ang. Brandts Brev jvfr. Lassen, Den Str. Proces., 299; endv. Biehls Breve 62. — **Side 107.** Om Hofteatrets sidste Tid som fransk Talescene jvfr. Hofteaterbestyrelsens Kopibog TRA; Schiönnings Journal 1770—76, UB; Particulairkas. Regnskab 1770—73, RA. Fra 1767—70 kostede de

franske Komedier og Maskeraderne c. 800,000 Kr. i vore Penge. Tilskuddet til det danske Teater og den italienske Opera udgjorde samtidig imellem en Trediedel og en Fjerdedel heraf.

CHARLOTTE PHISTER.

Til Udarbejdelsen af denne Afhandling er benyttet J. C. Hauch, Barndoms og Ungdomsminder 274 ff.; Mathilde Reinhardt, Familie-Erindringer I, 128—212; II, 14; Marie Konow, Nogle Barndoms og Ungdomserindringer 20, 42 f, 63 f.; I. L. Heiberg, Et Liv, 1. Folkeudg. I, 53; B. Arnesen-Kall, Livserindringer 105 f.; Udvalg af Breve til P. Hjort I, 172 ff., 223 ff.; II, 295, 307 f.; Oehlenschläger, Erindringer IV, 101 f., 113 f.; Vilh. Andersen, Adam Oehlenschläger II, 252 ff.; Aumont og Collin, Det d. Nationalteater. — **Side 113.** Om L. N. Hvidts Hjem, jvfr. Lorch, 75 Aar, 7 ff.; Eduard Hvidt døde 1882 som Assurancemægler, 75 Aar gl. — **Side 114.** Oehlenschlägers Brev (paa Tysk) til Tieck er trykt i Mynster, Mindeblade, 343, men Størstedelen af Citatet ang. E. Hvidt og Charlotte O. er udeladt af Mynster; Originalen paa KB. — **Side 117.** Om Phister som ung jvfr. O. Zinck, Phister 56 ff.; Breve f. d. Skuespillere II, 200 f.; ang. Phisters Udtalelser til Collet jvfr. PT 5 R, III, 267; $^{8}/_{10}$ 1832 skrev P. V. Jacobsen i sin Dagbog: »Forlovelsen mellem Ph. og Frøken Ø. er deklareret. . . De gaa og kysse hinanden ved højlys Dag i Byens Omegn«; jvfr. PT 4 R, II, 110. — **Side 119.** Brevet fra Fru Oehlenschläger til Rosenkilde findes i Forf.'s Eje. — **Side 121.** Charlotte Phisters Spil i »Armod og Højmodighed« omtales i Kjøbhvnsp. 1832, Nr. 198; Indtægten var Debutaftenen 417 Rdlr.; de andre Hverdage tæt ved Jul var der mellem 200 og 300 Rdlr. i Kassen. Da hun i Febr. spillede Fanchon, som omtales i Kjøbhvnsp. 1833, Nr. 31, og i Dagen 1833, Nr. 38, var Nysgerrigheden i Aftagende, thi Kassen udviste 367 Rdl. Ved hendes sidste Optræden d. $^{12}/_{4}$ 1833 var Indtægten nede paa 209 Rdlr. Charlotte Phisters Spil som Julie omtales i Dagen 1833, Nr. 89; jvfr. Kjøbenhvnsp. 1833, Nr. 72; hendes Koncertoptræden blev rost i Dagen 1833, Nr. 59; 74. — **Side 122.** Oehlenschlägers Digt findes i Prometheus II, April 1833. — **Side 123 ff.** Charlotte Phisters Breve til Dir. og til Kongen findes i Indk. Br. 1833, August, TRA; sammesteds er Oehlenschlägers Brev til Dir.; jvfr. Prot. o. udg. Br. 1833, Aug.—Septbr., TRA. Fru O. Brev af $^{2}/_{9}$ 1833 til Fru Molbech findes paa KB. — **Side 132.** 31. Maj 1833 fik Charlotte Phister en Gratifikation paa 50 Rdlr. for sin Optræden paa Teatret.

Hendes og Phisters første Hjem var i St. Kongensgade 236, men senere flyttede de til Lille Kannikkestræde 35 A, hvor hun d. 12. Marts 1835 døde; Phister skulde den Aften spille Skofte i »Palnatoke«, men Forestillingen blev forandret. I Dec. 1833 havde hun født Datteren Sophie Wilhelmine Bertha, som blev gift med den endnu levende Rektor Ankjær; hun døde 1877. Den lille Pige, som kostede Charlotte Phister Livet, bar hendes og Mormoderens Navne; hun døde 6. Oktbr. s. A. af Strubebetændelse og hviler hos Moderen i den Oehlenschlägerske Familiegrav paa Frederiksberg Kirkegaard (Kirkeb. LA.). Skiftekom. angav Boets Værdi til 1500 Rdlr., men Phister opgav at være i 1200 Rdlr.'s Gæld (Skifteprot. LA). — Oehlenschlägers Digt: »Ved min Charlottes Grav« findes i Dagen 1835, Nr. 71; et anonymt Digt i Anledning af Charlotte Phisters Død findes i Kjøbhvnsp. 1835, Nr. 69; N. Søtoft skrev i samme Anledning et Digt til Oehlenschläger jvfr. Kjbhvnsp. 1835, Nr. 71. Til Belysning af Forholdet mellem Oehlenschläger og Phister efter Charlottes Død tjener følgende Brev, som ejes af Hr. Skuespiller W. Bewer: »Kiæreste Phister! »Et Menneske er kun et Menneske, og selv den største Helt er ikke meer«, siger Palnatoke. Naar Han kunde sige det, en Mand, der stiftede den Jomsborgske Republik, hvad maa da ikke hans langt svagere Digter?

»Jeg er et Menneske!«, sagde salig Ibsen [Skuespiller og Garderobeforvalter † 1805] engang, da han kom for silde paa Prøven og var fuld. Naar han kunde sige sligt i den Forfatning, hvad maa jeg da ikke sige, som er ædru?

Med denne Indledning troer jeg nu tilstrækkeligt at have bevist min Menneskelighed. Som saadant Menneske, og NB: som Podagrist stod jeg paa Ballet hos Prindsen i Aftes i næsten 5 Klokketimer; som saadant Menneske skal jeg paa Søndag Aften staae igien (ikke til Confirmation, ikke i Lære, men til Ære) hos Baron Nikolay. Som saadant Menneske skal jeg paa Tirsdag Morgen sætte mig paa Dagvognen og i brændende Solskin kiøre ti Miile til Sorøe. Hvor kan jeg nu holde det Altsammen ud, hvis ikke Phister viser mig den Menneskegodhed at undskylde mig, hvis jeg efter Løvte ikke kommer til Dyrehaugen, til lille, søde Sophie, til ham, til Bellevue paa Mandag? Om det er Haandværksfolkene, saa have de jo en Frimandag. Ere Poeterne ikke ogsaa en Slags Haandværksfolk?.

Men De slipper ikke saa let! Inviteret har de mig, et Middagsmaaltid har de lovet mig, og det giver jeg paa ingen Maade Slip paa. Men for at faae bedre Appetit, saa vil jeg bie, til jeg kommer fra Sorøe.

Jeg venter af Deres Godhed og Menneskelighed, (De er jo ogsaa et Menneske), at De gierne giver mig Respit saa længe.

Men Barnet skal ikke have Skade deraf. Det skal ikke gaae ud over det uskyldige Barn; hun maae ikke blive solbrændt, og derfor beder jeg ydmygt, at De vil presentere hende medfølgende lille Parasol fra hendes altid kiære Bedstefader og fra Deres Ven A. Oehlenschläger, d. 29. Juni 1838«. Til Herr Kgl. Skuespiller Phister, Skovborg ved Bellevue. —

TIDLIGERE UDKOM:

BREVE FRA DANSKE SKUESPILLERE OG SKUESPILLERINDER

(SOM DEBUTEREDE FØR 1800)

UDGIVNE AF

ROBERT NEIIENDAM.

»Det er et stort og byrdefuldt Arbejde, Skuespiller Robert Neiiendam her har paataget sig. Udenforstaaende aner ikke, hvor megen Flid og Udholdenhed der kræves, for at komme til Bunds i et Arkiv. . . Og det fornøjelige er her, at Forf. er en Historiker paa første Haand . . den, der begynder paa denne Bog, slipper den ikke saa let igen. De interessante Tidsbilleder fra det gamle København holder En fast. Ingen vil fortryde at gøre sig bekendt med disse Breve. Det er de svundne Tider, der selv taler til os . . .«

Professor *Otto Borchsenius* i »Sorø Amtstidende«.

BREVE FRA DANSKE SKUESPILLERE OG SKUESPILLERINDER

(SOM DEBUTEREDE FØR 1852).

Dr. RYGES SELVBIOGRAFI. — EMILIE WIEHES ERINDRINGER.

UDGIVNE AF

ROBERT NEIIENDAM.

»Hr. Robert Neiiendams saare fortjenstfulde og interessante Værk vil genopfriske i Erindringen hos de Ældre eller til Live vække for de Yngre hine Skikkelser, der endnu staar med Romantikens og Guldalderens Glans omkring sig. . Dette nye Bind kan læses ogsaa for sig selv med Fornøjelse . . .«

Dr. phil. *Edvard Brandes* i »Politikens« Kronik.

ROBERT NEIIENDAM:

DET DANSKE TEATERS VILKAAR I NORDSLESVIG 1864—1914.

»Hr. Robert Neiiendams Arbejde er gennemført med en sund Nationalfølelses beherskede Ro, og man læser hans velskrevne Fremstilling med den behagelige Tryghed, som den dannede Mands Selskab giver. . .«

Fr. v. Jessen i »Berl. Tid.«

»Jeg vil ønske Bogen mange Læsere, ikke mindst fordi den er skrevet med megen Takt og med dyb Forstaaelse af Forholdene i Nordslesvig.«

Fru *Martha Ottosen* i »Politikens« Kronik.

BINDING DEPT. MAR 3

PN
2747
N48

Neiiendam, Robert
Scenen drager

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY